

**SZENT ISTVÁN EGYETEM
GÖDÖLLŐ
GAZDÁLKODÁS- ÉS SZERVEZÉSTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA**

Doktori (PhD) értekezés

A LEADER PROGRAM, MINT VIDÉKFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉG

Miskó Krisztina

**Gödöllő
2006**

**Doktori Iskola
megnevezése:**

Gazdálkodás- és Szervezéstudományok
Doktori Iskola

tudományága:

Gazdálkodás- és Szervezéstudományok

vezetője:

Dr. Szűcs István
egyetemi tanár, MTA doktora,
közgazdaságtudomány
SZIE, Gazdaság- és Társadalomtudományi
Kar,
Gazdaságelemzési Módszertani Intézet

témavezető:

Dr. Kocsis Károly
egyetemi tanár, professzor emeritus
Szent István Egyetem

konzultáns témavezető

Dr. Dorgai László
mezőgazdasági tudományok kandidátusa
Agrárgazdasági Kutató Intézet,
Vidékfejlesztési Igazgatóság

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezető jóváhagyása

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	7
1.1. A téma aktualitása, jelentősége	7
1.2. Célkitűzések	9
2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	11
2.1. A vidéki területek jellemzői Magyarországon	11
2.2. Vidékfejlesztés – fogalma és használata	12
2.3. A vidékfejlesztés, területfejlesztés és az agrárgazdaság fejlesztés kapcsolódási felületei.....	21
2.4. A vidékfejlesztés az EU Közösségi politikájában	31
2.4.1. A regionális politika és a vidékpolitika formálódása.....	33
2.4.2. A vidékfejlesztés, mint a Közös Agrárpolitika második pillére	37
2.4.3. Közösségi Kezdeményezésű programok és a vidékfejlesztés ..	41
2.4.4. A LEADER integrálódása a vidékfejlesztési intézkedések rendszerébe	46
2.5. A vidékfejlesztés finanszírozása.....	51
2.5.1. Közvetlen források.....	54
2.5.2. Egyéb lehetőségek kihasználása	59
3. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, ANYAGA ÉS MÓDSZERE	65
4. A LEADER EVOLÚCIÓJA AZ EURÓPAI UNIÓBAN	69
4.1. A LEADER program szerepe a vidékfejlesztésben.....	69
4.1.1. LEADER I	70
4.1.2. A LEADER II	76
4.1.3. A LEADER+.....	85
4.2. A program sajátosságai, speciális vonásai.....	92
4.3. A LEADER program előnye más (vidék)fejlesztési eszközökkel szemben.....	98
5. AZ UNIÓS VIDÉKFEJLESZTÉSI POLITIKA HAZAI ALKALMAZÁSA.....	101
5.1. A kistérségek és az endogén fejlesztés.....	101
5.2. LEADER típusú kezdeményezések Magyarországon a csatlakozás előtti időszakban	104
5.3. A LEADER a csatlakozás után.....	111
5.4. A program várható szerepe a 2007-2013 közötti időszakban	121
5.4.1. A vidékfejlesztési intézkedések 2007-2013 között.....	122

5.4.2. A LEADER a 2007-2013 programozási időszakban Magyarországon	126
6. A KUTATÓMUNKA EREDMÉNYEI	131
6.1. Új, újszerű eredmények	131
6.2. Következtetések, javaslatok	132
7. ÖSSZEFOGLALÁS.....	136
8. SUMMARY	141
M1. IRODALOMJEGYZÉK.....	146
M2. A KUTATÁSHOZ KÖZVETLENÜL ÉS KÖZVETETTEN KAPCSOLÓDÓ SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE	153
M3. TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	156
M4. ÁBRÁK JEGYZÉKE	157
M5. MELLÉKLETEK JEGYZÉKE	158

JELÖLÉSEK, RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AVOP	Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program
CARPE	Common Agricultural and Rural Policy for Europe Európai közös agrár- és vidékpolitika
DG	Directorate General Főigazgatóság
EMVA	Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap
KAP CAP	Közös Agrárpolitika Common Agricultural Policy
KK CI	Közösségi Kezdeményezések Community Initiatives
KTK CSF	Közösségi Támogatási Keret Community Support Framework
EB EC	Európai Bizottság European Commission
ECU	European Currency Unit Az Európai Unió közös valutaegysége 1999. január 1-ig
EK EC	Európai Közösség European Community
EU EU	Európai Unió European Union
EURO	Az Európai Unió közös valutaegysége 1999. január 1-től
HEFOP	Humán-erőforrás Fejlesztési Operatív Program
NUTS	The Nomenclature of Territorial Units for Statistics Területi egységek statisztikai jegyzéke
NVT	Nemzeti Vidékfejlesztési Terv

OP	Operatív program
OP	Operational Programme
PKD	Program-kiegészítő Dokumentum
RDI	Rural Development Incentives Vidékfejlesztési ösztönzők
ROP	Regionális-fejlesztési Operatív Program
SEA	Single European Act Egységes Európai Okmány
SPD	Single Programming Document Egyéni Program Dokumentum
SA	Strukturális Alapok
SF	Structural Funds
ERFA	Európai Regionális Fejlesztési Alap
ERDF	European Regional Development Fund
EMOGA	Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap
EAGGF	European Agricultural Guidance and Guarantee Fund
	• Garancia részleg
	• Guarantee section
	• Orientációs részleg
	• Guidance section
ESZA	Európai Szociális Alap
ESF	European Social Fund
HOPE	Halászati Orientációs Pénzügyi Eszköz
FIFG	Financial Instrument for Fisheries Guidance
LAG	Local Action Group Helyi Akciócsoport

1. BEVEZETÉS

A világ legtöbb országára igaz, hogy jelentős fejlettségbeli különbségek vannak a vidéki és a városi területek között. A vidéki területek a mezőgazdasági termelés, erdőgazdálkodás, akvakultúra, a rekreációs tevékenységek színhelyei és nem utolsósorban lakóhelyként funkcionálnak. A városi területekkel összevetve azonban népsűrűségük alacsonyabb, ami jelentősen megnöveli a vonalas infrastrukturális fejlesztések fajlagos költségét, általában kevesebb a foglalkoztatási lehetőség és az elérhető szolgáltatások mennyisége, mivel kisebb a piaci vásárló-sűrűség és kisebb a munkaerő-pool is. A fentiekből következően az elérhető életminőség alacsonyabb, mint a városi területeken. Ugyanakkor a vidék kevésbé zsúfolt és egészségesebb életteret jelent – általában. Az Európai Unióban soha nem szenteltek akkora figyelmet a vidéki területek fejlesztésének, mint az utóbbi években.

1.1. A téma aktualitása, jelentősége

Magyarországon jellemzően nagyok a területi különbségek, ami egyértelműen a vidéki területek hátrányát jelenti, a vidék városias körzetektől való lemaradása folyamatosan növekszik. A vidéki területek jelentős részében alacsony szintű az infrastrukturális ellátottság és a szolgáltatások színvonala, gyenge a gazdasági szerkezet (a hagyományos termelő ágazatok szerepe továbbra is megmaradt), illetve hiányoznak az alternatív foglalkoztatási lehetőségek. Ezek hiánya miatt magasabb a munkanélküliség, rosszabbak a kereseti viszonyok. A vidék jellemzői, a városi körülményekkel összehasonlítva a hagyományosan használt mutatók tükrében (GDP-ben betöltött szerep, foglalkoztatottság, jövedelmi viszonyok, infrastrukturális ellátottság) lényegesen rosszabb. A vidéki térségekből elsősorban a fiatal generáció továbbra is elvándorol, ugyanakkor az esetek másik részében, az anyagi lehetőségeik teljes hiánya köti helyhez az ott lakókat, emiatt kedvezőtlen a korstruktúra. Az elnéptelenedés veszélye különösen a kistelepüléseket (500 fő alatt) érinti.

Magyarország településszerkezetére mind gazdaságilag, mind demográfiaiilag az egyközpontúság (Budapest és agglomerációja) jellemző. Viszonylag kevés a közepes méretű városok száma, míg a vidéki térségekben sok az aprófalú. A közút- és a gyorsforgalmi úthálózat hiányossága miatt a vidéki térségek elérhetősége nehézkes, ennek következménye a gazdasági folyamatoktól való elszigetelődés. Az 1990-es években megkezdődött gazdasági szerkezetváltás a területi egyenlőtlenségek növekedését hozta magával, kialakultak dinamikusan fejlődő centrumok és a

fejlődésben lemaradt (perifériára szorult) területek. A változások különösen érzékenyen érintették a hátrányos területeket, a kisfalvakat, ahol nem volt ritka 30-70% közötti munkanélküliség sem (Buday-Sántha 2004 d). A területi különbségek azonban nemcsak a vidék-város viszonylatában figyelhetők meg, hanem a vidéki térségeken belül is jelentős különbség van a kisebb és periférikus elhelyezkedésű települések rovására. Hasonló problémák az Unió többi tagállamában is megfigyelhetők, amelyek megoldására különböző pénzügyi eszközök állnak rendelkezésre.

Magyarország Unió tagságával a Közös Agrárpolitika részese is lett, ami azt jelenti, hogy ránk is vonatkoznak annak szabályai, ugyanakkor részesülhetünk a Közösségi támogatásokból is, alkalmazhatjuk intézkedéseit, így a téma szempontjából különösen fontos 1275/1999 EK egységes vidékfejlesztési rendelet¹ intézkedéseit is.

A vidéki területek fejlesztésében különösen fontos szerepet játszik az 1991-ben kísérleti jelleggel elindított LEADER program, ami jelenleg a harmadik programozási időszakon keresztül valósul meg, mint Közösségi Kezdeményezés. A program nem felülről meghatározott fejlesztési célokat, hanem alulról jövő, helyi igényeken és partnerségen alapuló kezdeményezéseket támogat. Mivel a program nagyon hatékonynak és eredményesnek bizonyult a vidéki területek fejlesztésében, ezért a következő (2007-2013) programozási időszakra létrehozott – a vidékfejlesztés egységesítését szolgáló új alap, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap² (EMVA) a LEADER programot integrálja a vidékfejlesztési intézkedések közé. Az EMVA négy tengely mentén nyújt vidékfejlesztési támogatást, amelyek közül a negyedik a LEADER-tengely. A rendelet kimondja, hogy a másik három tengely intézkedéseinek megvalósításakor is a LEADER megközelítést és módszert³ kell alkalmazni.

Mivel a következő programozási időszakban a LEADER alulról jövő fejlesztési módszerére a korábbiaknál is nagyobb hangsúly kerül, és az eddigieknél is nagyobb forrás jut erre a tengelyre, ezért a témával való foglalkozás, vizsgálat segíti a források eredményes hasznosulását és a nálunk újnak számító módszer megismerését és sikeres alkalmazását.

A téma aktualitása néhány mondatban összegezve, a következő: A vidék rovására tartósan érvényesülő, számos mutatóval (például gazdasági-,

¹1257/1999 EK Rendelet az Európai Mezőgazdasági Orientáció és Garancia Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásokról és bizonyos szabályok módosításáról.

² A Tanács 1698/2005/EK Rendelete (2005. szeptember 20.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról.

³ Bővebben a 4.2. fejezetben.

infrastrukturális-, demográfia) leírható különbségek mérséklése társadalmi érdek. A különbségek mérsékléshez az EU pénzügyi forrásai által is támogatott intézkedések rendszere alkalmazható, ebben a LEADER, mint integrált fejlesztési-közösségformáló eszköz szerepe rendkívül fontos. Gazdasági és társadalompolitikai szempontból egyaránt érdekünk, hogy a vidékfejlesztési lehetőségeket minél teljesebben hasznosítsuk, ehhez segítséget nyújt a tárgyilagos feltáró-kutató munka is.

1.2. Célkitűzések

A kutatómunka kezdetén egy célrendszert állítottam fel, melyben átfogó, összefoglaló célként a vidékfejlesztés kérdéskörének, különösképp az Európai Unió vidékfejlesztési politikájának vizsgálata szerepel. E tekintetben azonban olyan nagy problémakörrel van szó, amit részletesen már csak a terjedelmi korlátok miatt sem lehetne kibontani, illetve mélységében kutatni, épp ezért szűkebb és konkrétabb célokat is meghatároztam a vázolt átfogó célhoz kapcsolódva. Konkrétabb céloom annak vizsgálata, hogy:

- A szakirodalom alapján hogyan minősíthető az Európai Unió vidékfejlesztési politikája, különösen annak cél- és eszközrendszere, ezek milyen lehetőséget (milyen feltételekkel) kínálnak a tagországoknak?
- A vidékfejlesztés vonatkozásában melyek a LEADER program hasznosítható tapasztalatai a régi tagországok gyakorlatában és Magyarország korábbi kezdeményezéseiben
- Melyek az EU vidékfejlesztési politikája formálódásának főbb állomásai, a változtatások meghatározó elemei, különös tekintettel arra, hogy a vidékfejlesztés a Közös Agrárpolitika (KAP) második pillére, a LEADER program pedig a vidékfejlesztés (a vidékfejlesztési intézkedések) integrált része lett?
- Melyek a 2007-2013 közötti tervidőszakra szóló EU szabályozás legfontosabb elemei, várhatóan hogyan alakulnak a pénzügyi források, ebben a LEADER forrásai?

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. A vidéki területek jellemzői Magyarországon

Dolgozatomban a vidéki területek fejlesztésének lehetőségét vizsgálom, ezért elkerülhetetlen a vidék helyzetének, sajátosságainak rövid ismertetése. A vidéki területek jellemzőit számos tanulmány⁴ kimerítően tárgyalja, ezért az ismételések elkerülése és a dolgozat terjedelmi korlátai miatt az alábbiakban Magyarország vidéki térségeinek legfontosabb jellemzőit foglalom össze.

Az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program⁵ (2004) megfogalmazásában „az Európai Unióban használt kritériumok szerint Magyarország területének 96%-a vidéki térségnek⁶ minősül, ahol a népesség 74,5%-a él. Az alapvetően vidéki területek részaránya 58,3%, az össznépességből való részesedésük 31,3%, mely 3,2-szer magasabb az EU (9,7%) átlagánál”. Hazánkban az összes település 54,3%-ának lakossága nem éri el az 1000 főt, ezeken a településeken él az összlakosság egyötöde.

A vidéki területeken a mezőgazdaság és az arra épülő feldolgozóipar jelentős szerepe továbbra is megmaradt, illetve az egyéb jövedelemszerzési formák elterjedése alacsony. A munkanélküliek több, mint fele (54,6%-a), a foglalkoztatottnak pedig csak 40,8%-a vidéki lakos. „A vidéken élők munkanélküliségi rátája több mint duplája az országos átlagnak. Az 500 főnél kisebb lélekszámú falvakban átlagosan háromszoros, helyenként pedig négyszeres különbség is megfigyelhető. A községekben élők munkanélküliségi rátája a vidéki városokénál 3-4%-kal magasabb és több mint háromszorosa a fővárosra jellemző értéknek. Az 1000 fő alatti falvakban az eltartásra szoruló népesség aránya meghaladja a 70%-ot” (FVM 2005). Általánosságban elmondható, hogy minél kisebb egy település, annál kedvezőtlenebb a foglalkoztatási helyzet és annál

⁴ A teljesség igénye nélkül például: Kovách I. et al. (2004): A vidék helyzete Magyarországon. Magyar mezőgazdaság. 59. évf. (5) p. 1-24.; Tóth E. et al. (2002): Az agrárgazdaság átalakuló szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel az EU csatlakozásra. Agrárgazdasági Tanulmányok, AKII Budapest (4)

⁵ Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garanciarészleg Intézkedéseire.

⁶ A vidéki térségek lehatárolása az OECD-ben használt módon történt:

- **alapvetően vidéki térség:** az a térség, ahol a lakosság több mint 50%-a 120 fő/km² alatti népsűrűségű (vidéki) településen él;
- **jellemzően vidéki térség:** az a térség, ahol a lakosság 15 - 50%-a 120 fő/km² alatti népsűrűségű (vidéki) településen él;
- **alapvetően városi térség:** az a térség, ahol a lakosság kevesebb mint 15%-a él 120 fő/km² alatti népsűrűségű településen.

rosszabbak az életkörülmények is. Különösen nehéz foglalkoztatottsági helyzetben vannak az alacsony képzettségű munkavállalók és az idősebb korosztály.

A vidéki területeken a vállalkozások száma az országos érték 30%-a, a vállalkozás sűrűsége elmarad az országos átlagtól és a vállalkozói aktivitás is alacsonyabb (az országos érték kétharmada). A vállalkozások általában szívesebben telepsznek azokba a városi térségekbe, ahol kedvezőbb az infrastrukturális adottság (és nagyobb a piac). A vidéki területeken a magas munkanélküliség egyik következménye a kényszervállalkozások elterjedése. A vidéki térségekben kevesebb a felsőfokú végzettséggel és az érettségivel rendelkezők aránya, és mivel ezekben a térségekben jelentős az alacsonyabb jövedelemtermelő képességgel rendelkező mezőgazdaság szerepe, ezért a jövedelem is elmarad az országos átlagtól. Az egy főre jutó jövedelem a nagyvárosokban kétszer-háromszor magasabb, mint a kistelepüléseken.

A főváros központú, sugaras elhelyezkedésű gyorsforgalmi úthálózat, és a helyi szintű közlekedési hálózat alacsony szintű kiépítettsége miatt sok település elérhetősége körülményes. A vidéki települések nehezebb megközelíthetősége, a szolgáltatások alacsonyabb színvonala hátráltatja fejlődésüket. A vidéki munkavállalók több mint fele ingázik. A közmű- és infrastrukturális ellátottság a kisebb vidéki települések felé haladva romlik.

A foglalkoztatási lehetőségek hiánya és az elérhető alacsonyabb életminőség migrációhoz vezet. Ezt mutatja az is, hogy a kistelepülések korstruktúrája kedvezőtlen, alacsony a 14 év alatti, ugyanakkor magas a 60 év feletti korcsoportba tartozók aránya.

2.2. Vidékfejlesztés – fogalma és használata

Bár a vidékfejlesztés fogalma ma egyre inkább előtérbe kerül, a hazai szakemberek mégsem jutottak konszenzusra a fogalom meghatározását illetően. Mivel a vidékfejlesztésnek nincs széles körben elfogadott meghatározása, ezért ebben a fejezetben áttekintem az egyes, – külföldi és hazai – szakirodalmakban megjelenő megközelítéseket, meghatározásokat.

Ez korántsem könnyű feladat, mivel a vidékfejlesztést sokan sokféleképpen értelmezik, más-más tartalommal töltik fel, a definícióknak sok közös pontja van, de jelentős eltérések is megfigyelhetők. Különösen viták tárgyát képezi a vidékfejlesztés, a területfejlesztés (regionalitás) és az

agárgazdaság kapcsolata. Ezek az elméleti viták jelentőséget akkor kapnak igazán, amikor megnézzük, hogy mindehhez milyen pénzeszközök kapcsolódnak, meddig tart az egyes fejlesztési politikák hatóköre és eszköztárája. Bár Csete (Csete – Láng 2005) szerint „a terminológiai viták sajnos általában hosszasan zajlanak, alkotó energiákat lekötve, pozitív eredményük azonban a szótértés, közösen gondolkodás”, és ezért magam nagy jelentőséget tulajdonítok a szóban forgó terminológiai vitáknak. A diskusszió egyrészt segíti elhatárolni a három terület felségterületét (ami az önálló intézményrendszerek kiépülésének és feladataik meghatározásának elengedhetetlen feltétele), ugyanakkor feltárja a területek átfedéseit (ami a „tárcaközi” egyeztetések feladatrendszerét demonstrálja), valamint a fogalmi tisztázás közben tudatosítja a vitatkozóknak a vidéki területek (és a mezőgazdaság) funkciógazdagságát.

Kiindulásként az EU egységes vidékfejlesztési politikáját tartalmazó 1257/1999 EK rendelet⁷ megfogalmazását tekintem, mely szerint a vidékfejlesztés elsődleges célja, hogy fenntartsa a vidéki közösségek társadalmi-gazdasági életképességét. Céljai továbbá:

- az agrárgazdaság szerkezetátalakítása,
- új technológiák bevezetése és a termékminőség javítása,
- nem élelmiszerjellegű termékek termelésének előmozdítása, alternatív munkalehetőségek biztosítása,
- az életképes társadalom megőrzése,
- a foglalkoztatottság szinten tartása és új munkahelyek teremtése,
- a munka- és életkörülmények javítása,
- a környezetvédelmi követelményeket tiszteletben tartó, fenntartható mezőgazdaság megőrzése, támogatása,
- az egyenlőtlenségek megszüntetése.

A vidékfejlesztés legfontosabb feladata a hátrányos helyzetű vidéki térségek fejlesztése és fejlődésre való képességének növelése, magában foglalja a helyi lakosságot, a vidéki életformát, a foglalkoztatási helyzetet, jövedelemszerkezetet, a lakhatási körülményeket, valamint a kulturális aspektusokat is.

Kostov - Lingard (2001) véleménye szerint a vidékfejlesztést az Európai Unióban korábban elsősorban a mezőgazdasággal kapcsolták össze. A jelenlegi vidékfejlesztési politika azonban sokkal inkább egy integrált

⁷ A Tanács 1257/1999 EK Rendelet az Európai Mezőgazdasági Orientáció és Garancia Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásokról és bizonyos szabályok módosításáról.

vidékfejlesztés felé tart, ami a vidékfejlesztés különböző szekciói közötti kapcsolatokra, interakcióra törekszik. Az a tény, hogy a fejlett gazdaságokban csökken a mezőgazdaság szerepe, hozzájárul a mezőgazdaság jelentőségének változásához a vidékfejlesztésben is. Ma már a vidékfejlesztést sokkal tágabban értelmezik, mint az agrárgazdaság fejlesztését. Szerintük a mezőgazdaság előtérbe helyezése, és a vidéki területek kapcsolatának figyelmen kívül hagyása a gazdaság más szereplőivel, végeredményben torzításhoz vezetett. A vidék diverzifikálása egy olyan folyamat, ami a mezőgazdasági termelés árkockázatának csökkenését, és a direkt mezőgazdasági ártámogatástól való elmozdulást tűzte ki célul. Ez az elmozdulás alapvető változás a politikai célokban és egy sokkal inkább holisztikus megközelítése a vidékiségnak. A szerzők a vidékfejlesztés komplex módon történő megközelítésével értenek egyet, ami az eddigieknél sokkal szélesebb körű megközelítést jelent.

Míg a múltban és a hagyományos társadalmakban a mezőgazdaság sok országban hosszú ideig a vidéki területeken az egyetlen jövedelemforrás volt, addig mára, a vidékfejlesztés komplex megközelítésével ez a helyzet megváltozott. Ez a komplex kapcsolat kifejeződik a mezőgazdaság és a vidék kölcsönös beágyazódottságában. A vidékfejlesztés integrált, komplex megközelítése lehetőséget ad arra, hogy a vidéki szereplőket bevonják a tervezés-végrehajtás folyamatába, új alternatívákat próbáljanak ki, ami végül egy jobb vidékfejlesztési-modell kialakulásához vezethet. A végső eredmény kialakulásában azonban fontos szerepet játszik a társadalmi és gazdasági kapcsolatok intenzitása, az egyes szereplők közötti interakció is.

Sarrish et al. (1999) szerint a vidékfejlesztés (a szegénység csökkentése, a vidéki területek életképességének növelése) nemcsak külső tényezőktől, támogatásoktól függ, hanem nagyban befolyásolja azt az ott élők akarata és hozzáállása. Ezzel a véleménnyel teljes mértékben egyetértek, hiszen az általam vizsgált LEADER program is a helyi szereplők részvételén és fejlesztési elképzelésein alapszik. Kétségtelen azonban, hogy mindezt jelentősen befolyásolják a terület egyéb adottságai (például: infrastrukturális ellátottság, szolgáltatások).

Driessh et al. (2001) szerint általánosságban a vidékfejlesztés csak egy olyan profitképes gazdasági aktivitással fenntartható, ami a mai piacgazdaságban is megállja a helyét, vagyis ami növekvő termelékenységén és fejlett menedzsmenten alapszik. A fenntartható vidékfejlesztés nincs szükségképpen hatással minden gazdasági tevékenység megőrzésére ugyanabban a régióban. Vagyis a fejlesztés bizonyos tevékenységek szerepének csökkenéséhez (esetleg megszűnéséhez) is vezethet egy-egy területen. Ezt azonban nem negatív következményként

értékelik a szerzők, sőt kiemelik, hogy ennek bizonyos esetekben pozitív hatása is lehet a környezetre, ezáltal a társadalom szélesebb rétegeire.

Weingarten et al. (2004) szerint a mezőgazdaság támogatása mellett érvelők azt mondják, hogy a vidéki gazdaság a mezőgazdaságon és az azt kiszolgáló iparon alapszik. De egy fenntartható és dinamikus vidékfejlesztésnek az alapját nem jelentheti csupán a mezőgazdaság. Egyetértek azzal a megközelítésükkel, hogy a jövőben a vidéki területek gazdasági alapjának diverzifikációja szükséges, a vidéki háztartások jövedelemforrásának a mezőgazdaság már csak az egyik tényezője, és egyre növekvő összeggel szerepel a részidős gazdálkodás és a pluriaktivitás. A vidéki területeket nem lehet homogénnek tekinteni, éppen ezért a vidékfejlesztésnek figyelembe kell vennie a különböző területek különböző adottságait, és az azoknak megfelelő vidékfejlesztést, illetve vidékfejlesztési intézkedéseket kell alkalmazni. (Például az oktatási intézkedéseket a népesség korstruktúrájának megfelelően kell kialakítani, és a strukturális átalakulást a még mindig erős mezőgazdasági régiókban támogatni kell).

Magyarországot illetően az 1996. évi Területfejlesztésről és területrendezésről szóló XXI. törvény a vidékfejlesztés fogalmát ugyan nem határozza meg, de a törvény szerint a területfejlesztés egyik célja „a főváros és vidék, a városok és a községek, illetve a fejlett és az elmaradott térségek és települések közötti – életkörülményekben, a gazdasági, a kulturális és az infrastrukturális feltételekben megnyilvánuló – jelentős különbségek mérséklése és a további válságterületek kialakulásának megakadályozása a társadalmi esélyegyenlőség biztosítása érdekében”. A törvény szerint a *mezőgazdasági vidékfejlesztés térségei* (rurális térségek) „azok a térségek, ahol jelentős a mezőgazdaságban foglalkoztatottak, illetve a mezőgazdasággal foglalkozók aránya a foglalkoztatási szerkezetben, illetve a községben, továbbá a kisvárosokban élő népesség aránya”.

Meglátásom szerint a törvény tehát lényegében a 'vidékiség' megszüntetését kínálja kedvező perspektívaként; nem pedig a vidéki sajátosságok (ritka beépítettség, természetközelség) megtartásával a 'vidékiség' fejlesztését szorgalmazza.

A vidékfejlesztés fogalmi meghatározása az Országos Területfejlesztési Konceptió (1998) szerint a következő „a vidékfejlesztés a mezőgazdasági vidékfejlesztési térségekben élő lakosság jövedelemszerzési lehetőségének és ezáltal megélhetési körülményeinek javítása, a mezőgazdasági termelés természeti erőforrásainak megőrzése, valamint a vidék társadalmi közösségeinek, hagyományainak megőrzése és fejlesztése”.

A Nemzeti Agrárprogram (Földművelésügyi Minisztérium 1997 a) definíciója szerint „a vidékfejlesztés mindazon tevékenységek fejlesztése, amelyek a vidéki településeken élő lakosság megélhetési körülményeinek, jövedelemszerzési lehetőségeinek – az életminőségnek –javítására irányulnak, továbbá, amelyek a természeti erőforrások, a környezet, a táj megőrzését szolgálják, és amelyek a vidéki társadalomban betöltött funkciói ellátását tartósan erősítik”. Ebben a definícióban már megjelenik a vidék önértéke: vagyis olyan saját (táji, természeti) értékekkel rendelkező terület, aminek lehetnek „funkciói” – bár az Agrárprogram nem részletezi, hogy mik lennének ezek a funkciók.

Véleményem szerint a vidék alapvető funkciói közé tartozik a természeti környezet karbantartása és megóvása, az élelmiszer-termelés és mindezek mellett élettér az ott lakók számára. Mindez azonban nem képzelhető el az emberek helyben tartása nélkül, amiben a vidékfejlesztés segítséget jelenthet. A továbbiakban a meghatározás kifejti, hogy a vidékfejlesztés összetett feladat, minden szektort érinthet és minden szektornak vannak ezzel kapcsolatos feladatai.

Csete – Láng (2005) szerint a vidékfejlesztés „a vidék megtartását és fenntartható fejlődését szolgálja, nem más, mint sokféle tevékenység – tájtól, adottságoktól és lehetőségektől függő – tudatosan integrált rugalmas és rendkívül változatos rendszere”. Vagyis a vidékfejlesztés a vidékpolitika „operatív” megvalósítója, különböző feladatok lokális láncolata.

Jávor (1997) Magyarország Vidékfejlesztési Konceptiójában azt írja, „a vidékfejlesztés célja, hogy a rurális térségek ökológiai, társadalmi-kulturális, gazdasági funkciójának biztosításával a vidéki életmód és lakhely választásának esélyét a nemzeti színvonallal összevethető életszínvonalon fel lehessen kínálni a népesség számára”. (Vagyis Jávor meghatározása is a vidék funkciójából indul ki.) A Vidékfejlesztési Konceptió szerint a vidékfejlesztés magába foglalja „a vidéki térségekben folytatott gazdasági tevékenységek fejlesztését, a foglalkoztatási és kereseti viszonyok javítását, a települési (lakossági) és termelő infrastruktúrát, az élő és épített környezet értékeinek megóvását és a vidéki közösségek fejlesztését is”.

Kulcsár (1998 b) szerint a vidékfejlesztés egyik sajátossága hogy komplex, társadalmi, gazdasági, kulturális programokon keresztül valósul meg, vagyis a fejlesztési programok szerinte sem szűkülhetnek le egy-egy szektorra. A vidékfejlesztés központjába az embert, a vidéki közösségeket helyezi és a fejlesztéseknek a helyben élők aktív részvételével kell megvalósulniuk. A komplexitás azonban megkíván egy keretet, aminek a meghatározása nem témakör szerinti, hanem területi jellegű, és ez a keret

szerinte a kistérség. Vagyis a vidékfejlesztés sajátosságai a komplexitás, az emberközpontúság és a kistérségi irányultság.

Nem tudok teljes mértékben egyetérteni a fenti megközelítéssel, mert számomra ez azt sugallja, hogy a fejlesztések irányát alapvetően az adott pillanatban, a területen élők határozzák meg. Magam is úgy gondolom, hogy a helyben élőknek kiemelt szerepe van saját területük fejlesztésében és a fejlesztésnek az érintettek aktív részvételével kell megvalósulnia. Azonban mivel a vidéki közösség nem állandóan ugyanazokból az adott egyénekből áll, nem törvényszerűen az fog vidéken élni, aki most is ott él. Vagyis ne csak az határozza meg a fejlesztés irányát, amit a helyben élők akarnak, hanem a rendelkezésre álló erőforrások, a lehetőségek is, a fejlesztéseknek pedig hosszú távú fejlesztési elképzeléseken kell alapulniuk. Ebből a szempontból inkább egyetértek a vidékfejlesztésnek a vidék funkciói oldaláról történő megközelítésével.

A komplexitás fogalmán Madarász (1998) a gazdaság, a társadalom és a környezet egységére épülő szemléletet ért. Szerinte minden fejlesztés az emberi életkörülményekbe való beavatkozást jelent, az emberi létviszonyok megváltoztatását hozza magával. Ha az érintett közösség nem értékeli fejlődésként a beavatkozást, vagy azt éppen a fejlődés ellentétének fogja fel, ezzel megakadályozhatja a fejlesztési elképzelés megvalósulását, vagy esetleges megvalósítása után nem tesz erőfeszítéseket a fenntartására. Éppen ezért a vidéki területek fejlesztéséhez (Madarász, 2000 a) elengedhetetlen a vidéki erőforrások ismerete, pontos helyzetfeltárások és értékelések alapján a kitörési pontok, lehetőségek és irányok meghatározása. Tömören egy mondatban úgy fogalmazza meg, hogy „a vidékfejlesztés a vidéken élő emberek életkörülményeinek és gazdasági lehetőségének fejlesztését célzó koncepció és politikai törekvés” (Madarász 2000 b). Azonban önmaga is elismeri, hogy a vidékfejlesztés fogalmának és feladatának elkülönítése a területfejlesztéstől és az agrárgazdaság fejlesztésétől számos kérdést vet fel.

A vidékfejlesztés összetettségét illetően hasonlóan vélekedik Kovács (2000) is, véleménye szerint „a humán erőforrás-, a pénzügyi és a gazdaságfejlesztésnek együtt kell jelen lennie a fejlesztésben”, és annak alulról jövő fejlesztésnek kell lennie. A vidékfejlesztés feladata, hogy kidolgozza azokat a technikákat és módszereket, amik révén elérhető, hogy javuljanak a vidéki térségekben élők életkilátásai azáltal, hogy sikerül megőrizni és továbbéltetni a hagyományos vidéki életmódot és fejleszteni a helyi közösséget.

Fehér (2004) a vidékfejlesztést szintén komplex fogalomként, a különböző gazdaság- és társadalompolitikai szegmenseknek a vidéki

területekre vonatkozó integrált rendszereként értelmezi. A fejlesztésnek alapvetően a vidéki területeken élő emberek érdekében kell folyniuk, s az elsődleges cél az életminőség javítása. Véleménye szerint „országoként, régióként és időszakoként is eltérő lehet, hogy a vidékfejlesztés különböző megközelítései közül melyiket kell elsődlegesnek tekinteni az adott vidéki terület alapvető bajának orvoslására, a fejlesztés súlypontjának meghatározására.”

A fenti állásponatok különböző módon közelítik meg a vidékfejlesztést, mégis véleményem szerint közös pontjuk, hogy azért tekintik a vidéki területeket támogatandónak, mert azok elmaradottak és a fejlesztés célja, hogy a városi területekhez közel azonos életminőséget adjanak. Úgy gondolom, hogy valóban szükséges a megfelelő életminőség biztosítása a vidéki területeken, de ne azért támogassák és fejlesszék ezeket a területeket, mert elmaradottak, retardáltak, sokkal inkább azért, mert olyan nyújtanak, amit a városi területek nem, ami vidéki és városi lakos számára is egyaránt fontos.

Integrált tevékenységként értelmezi a vidékfejlesztést Csatári (2004), szerinte „a vidékfejlesztésnek hazánkban is olyan integrált fejlesztési tevékenységgé kell válnia, amely az európai vidékfejlesztés dimenziói, elemei (vidéki erőforrások, környezet; tudomány és technológia; humán-, gazdasági- és politikai dimenziók), mindegyikének irányába tudatosan indít meghatározott időtartamra szóló, s a vidéki terekben egymásra épülő, összehangolt projekteket”. A vidékfejlesztésnek Magyarországon kiemelten kell kezelnie a vidéki erőforrásokat, azok tervezését, fejlesztését, növelnie kell a vidéki gazdaság eltartó képességét, a vidéki társadalmat képessé kell tennie önmaga megújítására és mindehhez szükséges egy szakszerűen működő intézményrendszer.

Dorgai (2001) szerint a vidékfejlesztés „olyan komplex tevékenység, melynek végső célja, hogy a vidéki települések, és általában a vidék – elsődlegesen társadalmi érdekből – a társadalomban betöltött funkciók ellátására tartósan képes legyen. Magában foglalja a tanyák, a falvak és a kisvárosok fejlesztését, beleértve a vidéki térségekben folytatott gazdasági tevékenységeket, a foglalkoztatási és kereseti viszonyok javítását, a települési (lakossági) és termelő infrastruktúrát, az élő és épített környezet értékeinek megóvását és a vidéki közösségek fejlesztését is.” A vidékfejlesztés fontos területének tekinti az agrárgazdaság - illetve általában az élő környezettel kapcsolatos fejlesztéseket. Azt is hangsúlyozza, hogy az elmaradott térségek támogatása legalább annyira, sőt nagyobb mértékben befolyásolja a vidék jövőjét, mint a vidékfejlesztés címszó alatt szereplő támogatások (Dorgai 2001).

Komplex tevékenységnek tekinti a vidékfejlesztést Buday-Sántha-Attila (2001) is, aki szerint „olyan komplex gazdasági szociális tevékenység, amely a vidéki térségek gazdasági teljesítményének növelésére és ezáltal a vidéken élők életminőségének javítására irányul”. Szerinte a kitűzött célok csak akkor valósíthatók meg sikeresen, ha a vidékfejlesztés az agrárgazdaság fejlesztésével, a mezőgazdaság, a foglalkoztatás, a turizmus, a helyi ipar és szolgáltatások, a humán erőforrás fejlesztését és a természeti és környezeti értékek védelmét szorosan egymásra építve, komplex módon oldják meg.

Sokan nem értenek egyet a vidékfejlesztés „gazdasági oldalról” történő megközelítésével vagyis, hogy a vidéki területeken az életminőség növelésének alapja a gazdasági teljesítmények növelése. Azonban úgy gondolom, nehezen lehet vitatkozni azokkal a tényekkel, amik azt mutatják, hogy azokon a területeken a leggyorsabb a hanyatlás és legnagyobb az elvándorlás mértéke, ahol nincsenek vagy kevés a munkahely, alacsony a foglalkoztatottság és gyenge a gazdaság teljesítménye. Ez nem jelenti azt, hogy a vidéknek csak a gazdasági funkciója fontos és támogató, mint ahogy a fenti szerzők is mondják, a gazdaság teljesítményének növelése mellett nem szabad figyelmen kívül hagyni a természeti és környezeti értékek védelmét, és a helyi közösségek fejlesztését sem.

Magyar (2003) a vidékfejlesztés különböző megközelítési módjait négy csoportba sorolta.

- Az *agrár-ruralista* megközelítés szerint a vidék legfontosabb szereplői a gazdálkodók és a mezőgazdaság szükségszerűen a vidéki térségek aktív formálói. A gazdálkodók egyrészt biztosítják az egészséges élelmiszert, másrészt hozzájárulnak olyan közjavak előállításához, mint a rendezett, rekreációra alkalmas vidék. Ezért a vidékfejlesztésnek a mezőgazdaság szereplői és a társadalom közötti megegyezésen kell alapulnia, ami a mezőgazdaság többi ágazattól eltérő támogatását biztosítja.
- A *szuburbán* megközelítés arra helyezi a hangsúlyt, hogy elsősorban a városi lakosok számára, az ideális vidéki térség az életminőség javítását szolgálja. A vidéki térségek legnagyobb problémája a természeti és kulturális értékek pusztulása, aminek megoldásában azonban a mezőgazdaság nem kap kiemelt szerepet. A felmerülő gondokat a gazdasági folyamatokba történő beavatkozás és kiemelt ágazati támogatás nélkül kell megoldani.

- A *felzárkóztató, komplex gazdaságfejlesztő* megközelítés a vidéki térségek egyik legfontosabb jellemzőjének a gazdasági, társadalmi és infrastrukturális elmaradottságot tartja. Eszerint a vidéki térségek a világgazdaság termelési zónáinak perifériájára szorultak, ami a globalizáció következménye. Az elmaradottság mérséklését, az innovatív gazdasági tevékenységek támogatását és az infrastruktúra fejlesztését átfogó, komplex fejlesztések keretében és nem egy ágazat támogatásán keresztül kell megvalósítani.
- Az *endogénfejlesztés* képviselői a meglévő helyi erőforrások legmegfelelőbb felhasználására helyezik a hangsúlyt és nem törekszenek a fejlett térségekhez történő felzárkózásra. Az endogénfejlesztések kiemelt szerepet tulajdonítanak a környezeti elemek védelmének és a kulturális identitás ápolásának.

A felsorolás első két megközelítésével nem tudok egyetérteni, mert számomra ezek erősen azt sugallják, hogy a vidéki területek fejlesztésének célja, hogy rekreációra alkalmasak legyenek (különösen a szuburbán megközelítés szerint). Ezek a megközelítések szerintem figyelmen kívül hagyják azt a tényt, hogy az élet körforgását, a biológiai élet fennmaradását egyedül a vidéki területek képesek biztosítani.

Az Unió vidékfejlesztési politikára vonatkozóan Warner (1999) szintén azt fogalmazza meg, hogy az utóbbi tíz évben megvalósított fejlesztések növekvő komplexitása érzékelhető fejlődést ért el a vidéken élők életminőségében. Ez a vidék problémáinak integrált megközelítését erősítette, ami gyakran a gazdasági problémákat, társadalmi kezdeményezéseket és környezeti tevékenységeket sokkal inkább közösen szemlélte, mint a múltban, amikor ezeket izoláltan, elszigetelten kezelték. Lassan felismerték, hogy amikor külön-külön nyúltak ez egyes területekhez, az eredmény csak részleges volt. Együttes kezelésük azonban a vidéki területek fejlesztésének megfelelő eszközt adta.

Az ismertetett meghatározásokból jól látszik, hogy a különböző szakemberek abban általában egyetértenek, hogy a vidékfejlesztés célja a vidéken élők életminőségének javítása. A vélemények leginkább abban különböznek, hogy ezt a célt milyen módon valósítsuk meg, mely ágazatok fejlesztésén keresztül, illetve a gazdaság vagy a humán erőforrás álljon a fejlesztések középpontjában. A probléma eldöntése valóban nem egyszerű feladat, hiszen a vidéki térségek elmaradott, hátrányos helyzete sokoldalúan jelenik meg az egyes mutatókban, mind a gazdasági teljesítményekben, az infrastruktúrában, a lakásviszonyokban, mind a népesség összetételében, az

oktatási-művelődési lehetőségekben. Éppen ezért azzal a megközelítéssel értek egyet, amely a vidékfejlesztést komplex tevékenységnek tekinti, és nemcsak egy-egy ágazat fejlesztésén keresztül kívánja a kitűzött célokat elérni.

A vidékfejlesztés, mint politikai gyakorlat, mint pénzeszközökkel támogatott célrendszer és mint lassan formát öltő elméleti koncepció a mezőgazdasági termelést és a vidéken élők szociális biztonságát fejlesztő gyakorlatot foglalja magába, miközben gondozza és védi a természeti adottságokat. Úgy gondolom, hogy a vidéki területek fejlesztése megoldhatatlan a gazdaság fejlesztése nélkül, ugyanakkor legalább akkora hangsúlyt kell helyezni a környezet- és természetvédelemre és a helyi közösségek fejlesztésére is. Szem előtt kell tartani azonban, hogy a vidéki területek megőrizték jellegzetességeiket, sajátosságait, speciális vonásaikat.

2.3. A vidékfejlesztés, területfejlesztés és az agrárgazdaság fejlesztés kapcsolódási felületei

A terület-, a vidékfejlesztés és az agrárpolitika viszonyának elemzése az elmúlt időszakban került előtérbe hazánkban. Ezek az elemzések arra keresik a választ, hogy meddig tart a területfejlesztési politika hatásköre, eszközrendszere, mikor beszélhetünk területfejlesztésről és mikor vidékfejlesztésről. Fontos meghatározandó kérdés, hogy mi az agrárgazdaság társadalmi szerepe; tekinthetjük-e a vidékfejlesztést az agrárpolitika részének; egyáltalán szükséges-e kialakítani köztük valamiféle hierarchikus viszonyt. A különböző nézetek nagyon megoszlanak a három terület kapcsolódását illetően. Különös színezetet adott a kutatásoknak a három terület intézményi hátterének változása Magyarországon, nevezetesen amikor az agrártárca irányítása alá került a területfejlesztési politika, a tárcán belül pedig jelentősebb súlyt kapott a vidékfejlesztés. A kérdés tisztázása valóban nem egyszerű, hiszen a lehetséges válaszokat sok tényező befolyásolja. Ilyenek például a vidék különböző funkciói – gazdasági, ökológiai, társadalmi-kulturális – és azoknak változása vagyis, hogy a mezőgazdaság alapanyag-termelő tevékenységén túlmutató szerepe hogyan alakul.

A szakemberek különböző képpen ítélik meg e három fejlesztési politika viszonyát és jelenleg úgy tűnik a konszenzus még messze van. Az egyes megközelítések között igen szélsőségesekkel is találkozhatunk, amiket – gyanúm szerint – nem elsősorban szakmai indokok vezetnek, dolgozatomban ezeket igyekeztem mellőzni és elsősorban a szakmai

megalapozottságú megközelítéseket összevetni. A vitás kérdések tisztázása és gyakorlatias megközelítése elsősorban azért fontos, hogy sikeresen tudjuk alkalmazni az Európai Unió elveit és gyakorlatát, és eredményesen tudjuk megszerezni és felhasználni a hozzá kapcsolódó támogatási forrásokat. A következőkben röviden áttekintem a hazai szakemberek e három területhez kapcsolódó különböző megközelítéseit.

A vidékfejlesztés és a területfejlesztés kapcsolatát tekintve Kulcsár - Kozári (1998) szerint három alapvető felfogás létezik:

- a vidékfejlesztés a területfejlesztésnek alárendelt tevékenység,
- a vidékfejlesztés és a területfejlesztés között nincs értelmezhető viszony,
- a vidékfejlesztés és a területfejlesztés között sajátos mellérendelt viszony van.

Szerintük a vidékfejlesztés a területfejlesztéssel sajátos mellérendelt viszonyban álló fogalom, mert a területfejlesztés teremti meg a vidékfejlesztés „fizikai hátterét”. A területfejlesztés értékrangsorában első helyen az ökonómiai és gazdaságföldrajzi modellek, a műszaki fejlesztés és a pénzügyi megfelelés áll, míg a vidékfejlesztés rangsorában az emberi erőforrás, a helyi közösségek, az ökológiai és kultúrtáj értékei állnak.

Részben hasonló állásponton van Öcsödi (1997), szerinte „a területfejlesztés fő célja a gazdaságilag elmaradott régiók felzárkóztatása, illetve a lemaradás mérséklése”, a modernizáláshoz szükséges alapfeltételek (infrastruktúra, egyéb) megteremtése, új munkahelyek létrejöttének ösztönzése. A területfejlesztés ott avatkozik be, ahol a támogatási források a legjobban hasznosulnak, és ahol az ehhez szükséges helyi források is adóttak. A vidékfejlesztési célok jelentős része azonban szociális vagy össznemzeti érdeket szolgál, mint például a környezet, a természeti erőforrások védelme, fenntartható használata.

Süli-Zakar (1998) szerint a vidékfejlesztés a területfejlesztés integráns része, azt nem lehet külön, önállóan kezelni csak nagyon indokolt esetben és akkor is csak ideiglenesen. Hasonlóképpen ítéli meg a két terület viszonyát Sarudi (1997), aki azt mondja „a vidékfejlesztési politika a regionális politika része. A regionális politika célja, az ország különböző térségei fejlettségi színvonalában létrejött, különböző egyenlőtlenségek mérséklése és társadalmi esélyegyenlőség biztosítása, az EU csatlakozáshoz szükséges gazdasági-társadalmi feltételek létrehozása”. A vidékfejlesztési politika legfontosabb feladatának a vidéki lakosság életkörülményeinek, foglalkoztatási- és jövedelemszerzési lehetőségeinek javítását, a

jövedelmező mezőgazdasági termelés kialakítását, a természeti erőforrások megőrzését és a vidéki társadalmi közösségek fejlődésének segítségét, a helyi hagyományok fennmaradását, ápolását tekinti.

A fenti szerzők megközelítéseiben elfogadható, hogy bizonyos szempontból a vidéki gazdaság összes alap-feltétele azonos az általános gazdaság alapfeltételeivel (például: infrastruktúra, humán erőforrás, alapvető szolgáltatások) vagyis ebből a szempontból semmilyen specialitása nincs a vidéki gazdaság fejlesztésének, vagyis ezért a vidékfejlesztés a területfejlesztés része. Azonban úgy gondolom, hogy a vidéknek vannak olyan speciális sajátosságai, amik csak ott találhatóak meg, ott tarthatók életben és ezeket a fejlesztések során figyelembe kell venni.

A területfejlesztés egy részének tekinti a vidékfejlesztést Póla – Molnár (2001), akik szerint a vidékfejlesztés „elsősorban az agrárjellegű területeken valósul meg az ott élő lakónépesség általános jövedelmi, megélhetési helyzetének javítása érdekében, míg a regionális politika a komplex regionális folyamatokba történő állami beavatkozás”. Ugyanezt a véleményt osztja Tóth (1997), aki a területfejlesztési politika, mint általános fogalom keretei között értelmezi a vidékfejlesztést, illetve a vidékfejlesztési politikát, ami egyfelől „térben lehatároltabb, úgynevezett kistérségi területfejlesztés, másfelől a falusi (rurális) térségek sajátos kezelését takarja.”

Halmai (2002) szerint „a vidékfejlesztés közgazdasági szempontból elsősorban a regionális politika részeként elemezhető. A természeti, gazdasági, műszaki tényezők meghatározott területi eloszlásban léteznek, a közöttük fennálló kapcsolatok és egymásra hatások e térbeli rend (a társadalom regionális viszonyai) mentén alakulnak. A regionális politika a regionális viszonyok és a társadalom működéséből következő igények közötti összhang megteremtésének fő eszköze, az ellentmondások tompítására irányuló tudatos tevékenység fő eleme, a területfejlesztés legáltalánosabb célja a területileg kiegyensúlyozott fejlődés feltételeinek megteremtése”. Szintén a területfejlesztés részeként kezeli a vidékfejlesztést az 1996. évi területfejlesztésről és területrendezésről szóló XXI. törvény. E megközelítések közös pontja, hogy a területfejlesztés a városi és vidéki területek fejlesztésére egyaránt kiterjed, tehát szélesebb körű jelentéssel bír, mint a vidékfejlesztés (Nambu et al. 2002).

Farkas (2002) nem fogadja el ezt a megközelítést, szerinte a két fejlesztés között a kistérségek jelentik az átfedést, mivel kistérségi szinten mindkét fejlesztésnek van létjogosultsága, csak míg „a vidékfejlesztés

számára ez a szint a legfontosabb, addig a területfejlesztés esetében ez csak az egyik beavatkozási szint”.

Hasonló véleményen van G. Fekete (1998), szerinte a vidékfejlesztés abban különbözik a területfejlesztéstől, hogy kifejezetten a vidéki érdekeket helyezi előtérbe. A vidékfejlesztés pedig a vidéki térségekben végbemenő változások alakulásába történő tudatos beavatkozás. A szerző az alábbiak szerint határozza meg a vidék- és területfejlesztés közötti különbséget:

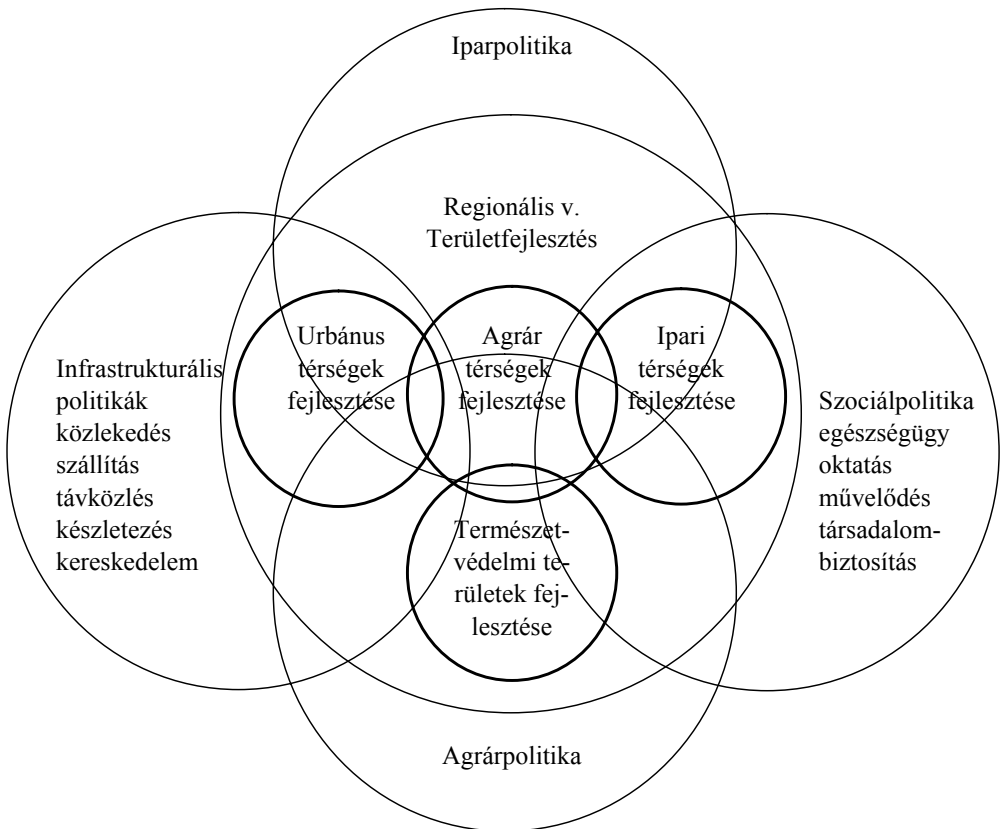
- A vidékfejlesztés esetében a fő hangsúly a természeti környezeten, a földhasználaton, az életkörülmények javításán és a centrumokban elérhető szolgáltatásokhoz való hozzáférésen van. Kiemelt szerep jut a helyi közösségeknek és civil szervezeteknek, és az érdekegyeztetés elsősorban informális úton, közvetlen fórumokon történik.
- A régiófejlesztés a vidék erőforrásainak minél hatékonyabb kihasználására, a globalizált világgazdasághoz és nagyobb centrumokhoz való kapcsolódásra helyezi a hangsúlyt. Meghatározó szerepe a nagyobb szervezeteknek van, a helyi közösségek szándéka kevésbé érvényesíthető, az érdekegyeztetés elsősorban politikai síkon történik.

Feltétlenül indokoltnak tartja a területfejlesztés és a vidékfejlesztés megkülönböztetését Forgács (2003), mert „más metszetből világítja meg a vidéki gazdaság fejlesztésének irányát és feladatát”. Szerinte a két fejlesztési terület határai nem esnek egybe, bár a területfejlesztés maga is hozzájárul a vidék fejlődéséhez, de itt főleg „a gazdasági modellek, a műszaki és infrastrukturális fejlesztések, valamint a pénzügyi szempontok dominálnak”. Kétségtelen azonban, hogy ezek eredményeként a szóban forgó vidéki terület felemelkedési esélyei is javulnak.

Buday-Sántha (2001) a vidékfejlesztést „a területfejlesztés egy sajátos területének, egyik, az agrártérségekre jellemző irányának tekinti.” Nem fogadja el azt, hogy a területfejlesztés és a vidékfejlesztés mellérendelt viszonyban áll egymással, „egymás mellett létező, azonos súlyú fogalmat jelöl”. Abból indul ki, hogy egy térség adottságaitól, fejlettségétől, állapotától függően eltérő fejlesztési irányok (urbánus, ipari, mezőgazdasági, turisztikai) kapnak nagyobb hangsúlyt. „Így a hagyományos mezőgazdasági (vidéki) tájból kialakulhatnak ipargazdasági és üdülőtájak is”.

Szerinte „valaha az egész ország vidék volt, és a fejlődéssel, az egyéb funkciók erősödésével az úgynevezett vidéki térségek aránya egyre

csökkent”. Véleményem szerint nagyon jól kifejezi az egyes politikák viszonyát Buday-Sántha azon megfogalmazása, hogy „egy ország társadalmi, gazdasági életét befolyásoló politikák között azonban nem hierarchikus viszony, hanem csak mellérendeltségi kapcsolat érvényesülhet”, ezt a 1. ábrával nagyon szemléletesen mutatja be.

Forrás: Buday-Sántha Attila: Agrárpolitika – Vidékpolitika. A magyar agrárgazdaság és az Európai Unió. Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs, 2001

1. ábra

A különböző politikák befolyása a terület- és vidékfejlesztésre

Fehér (2004) a problémával kapcsolatos nézeteket az alábbi három csoportba sorolta:

- A vidékfejlesztésnek a területfejlesztés részeként való kezelése
- A vidékfejlesztés és a területfejlesztés azonosítása
- A vidékfejlesztés és a területfejlesztés sokrétű kapcsolatban van, de nem az „egész-rész” logikája alapján.

Szerinte „a vidékfejlesztés szervesen kapcsolódik ugyan a területfejlesztéshez, mégsem tekinthető azzal egyenlőnek, s kapcsolatukat a „rész-egész” relációval sem lenne célszerű jellemezni.”

A vidékfejlesztésnek nemcsak a területfejlesztéshez való viszonya nem tisztázott, de szintén érzékeny terület az agrárgazdasághoz való viszonya is. Érthető ez annak fényében, ha megnézzük, hogy az ország területének jelentős része az agrárszféra érdekkörébe tartozik. Bár az agrárgazdaság az elmúlt évek gazdasági-társadalmi átalakulását követően elvesztette a nemzetgazdaságban és a foglalkoztatásban korábban betöltött szerepét – hiszen részesedése a bruttó hazai termékből 12,5%-ról 2,9%-ra, a foglalkoztatásból 14,2%-ról 5,5%-ra csökkent (1. melléklet, 2. melléklet) –, de még mindig sok vidéki település, és elsősorban a kisebb falvak egyetlen gazdasági bázisa. Ahogy Csete is írja (2005) sokan azonban figyelmen kívül hagyják az agrárvilág fentiekén túli, sokoldalúan változó szerepkörét. A hazai szakemberek sokféleképpen ítélik meg, hogy az agrárgazdaságnak milyen feladat jut a vidékfejlesztésben és a kettő hogyan kapcsolódik egymáshoz.

Sokszor lehet olyan megközelítéssel találkozni, ahol a mezőgazdaság fejlesztése egyet jelent a vidékfejlesztéssel, például az Országos Területfejlesztési Konceptió (1998) is „mezőgazdasági (rurális) vidékfejlesztés térségei” kifejezést használja. Más megközelítések szerint „ahogyan a vidék sem a mezőgazdaság szinonimája, a vidékfejlesztés is jóval átfogóbb, mint a mezőgazdaság-fejlesztés” (Buckwell 1997).

Jávor (1997) Magyarország Vidékfejlesztési Programjában azt emeli ki, hogy nem lehet egyenlőség jelet tenni a vidékfejlesztés és az agrárfejlesztés, vagy a vidékfejlesztés és az infrastruktúra fejlesztés közé, mivel ezek egyike sem képes önmagában megoldani a vidéki területek problémáit.

Kulcsár – Kozári (1998) olyan komplex fogalomnak tekinti a vidékfejlesztést, melynek „kötődése van a mezőgazdasághoz, de nem szűkíthető le a mezőgazdasági fejlesztések területére, sőt ezek sok esetben nem is bírnak kiemelt jelentőséggel”. A vidékfejlesztés számára a mezőgazdaság tehát az egyik lehetséges és fontos aktivitási terület, de a tevékenységek nem kötődhetnek csupán szektorközpontú mezőgazdasági elképzelésekhez.

Kovács (2003) a hazai szakemberek véleményét úgy összegzi, hogy „a vidék- és agrárgazdaság-fejlesztés között, bár vannak átfedések, azok nem azonosíthatók egymással, mert a vidékfejlesztés komplex, több

ágazatot egybekapcsoltan szemlél, ezért bizonyos értelemben több, bizonyos értelemben meg kevesebb, mint az agrárgazdaság-fejlesztés”.

Forgács (2003) abból indul ki, hogy a mezőgazdaság a vidék gazdaságának mindig is integráns része volt és a vidékfejlesztésben betöltött szerepét közvetlenül befolyásolja a nemzetgazdaságon belüli súlya. A vidék fejlesztése azonban a mezőgazdaság szerepvállalása nélkül nem lehetséges, de egyedül nem vállalhatja fel a vidék fejlesztésének sokoldalú, jelentős forrásokat igénylő fejlesztését. „A mezőgazdaság nem megkerülhető a vidékfejlesztésben, de vállalt szerepének mértéke és eredményessége jelentősen függ attól, hogy ebben a munkában mennyire képes az ágazat aktivizálni magát ott, ahol a kooperáció van sikerre ítélve az egyéni utas törekvésekkel szemben.”

Csatári (1998) a vidék és város kapcsolatrendszerére és fejlődési, fejlesztési lehetőségére két fő típust ír le. Egyik típusnál „a vidék a város nyomása alá kerül, ebben az esetben a falvak és a városok közös, a környezeti terhelésre is tekintettel levő fejlesztése lesz a jövő fő iránya”. Míg a másik típusnál a vidékre a mezőgazdaság egyoldalúsága és hanyatlása jellemző. Ekkor a fenntartható és komplex vidékfejlesztés a követendő út. „Ez utóbbi területek a diverzifikált fejlesztés irányába igyekeznek terelni a helyi adottságok és sajátosságok maximális kihasználásával. Természetesen tetemes állami, illetve közös pénzforrásból is támogatva, esetleg új gazdasági ágazatok befogadását elősegítve”. Csatári azonban hangsúlyozza, hogy „jól működő, sikeres és okszerűen támogatott mezőgazdaság nélkül nincs eredményes vidékfejlesztés”.

Halmai (2002) úgy vélekedik, hogy nem lehet egyenlőségjelet tenni az agrárpolitika és a vidékfejlesztési politika közé, mert az előbbi szektorális politika, míg az utóbbi területi politika, a vidéki gazdaság, mint egész fejlesztésére irányul. A mezőgazdaság azonban a vidéki gazdaságnak csak egy bizonyos részét teszi ki és a mezőgazdasági termelők a vidékfejlesztés kedvezményezettjeinek csak egyik csoportját alkotják. A vidékfejlesztés a mezőgazdasági szempontokon túl egyéb gazdasági, szociális és környezetvédelmi célokat is követ, emiatt multiszektorális megközelítést hordoz magában.

Buday-Sántha (2001) az agrárpolitika és vidékpolitika viszonyáról a következőket írja: „az agrárpolitika és a vidékpolitika jelentős mértékben átfedik egymást, de a kettő nem azonos. Egyrészt az agrárpolitika területe nem szűkíthető le csak a vidéki térségekre, másrészt pedig a vidékpolitikának ugyan meghatározó területe az agrártermelés, de annak része a helyi ipar, a szolgáltatások, a turizmus, a közlekedés, az

infrastruktúra és településfejlesztés, a közigazgatás és a helyi kulturális és építészeti hagyományok megőrzése”.

Úgy gondolom, hogy a vidékfejlesztés valóban nem szűkíthető le csupán az agrárgazdaság fejlesztésére, hiszen vidéken nemcsak mezőgazdasági dolgozók élnek, a vidék-gazdaságának a mezőgazdaság csak egy – bár igen jelentős – része. A vidéket sokan nem azért választják lakóhelyül, mert a mezőgazdaságból élnek, hanem mert számukra a vidéki környezet, a természetközelség fontos.

Dorgai (2000) nem hierarchikus viszonyként írja le a három fejlesztési politika viszonyát, szerinte „a regionális politika (vagy ahogyan nálunk inkább emlegetik: a területfejlesztés), a vidékpolitika és az agrárpolitika egymástól nem elkülöníthető rendszerek és különösen nem olyan erők, melyeknek meg kellene küzdeniük egymással a felsőbbrendűségért, avagy a vezér címért, hanem ezek a rendszerek szimbiózisszerűen együtt élők, egyenrangúan és nem alá-, illetve fölérendeltségi viszonyban”. A szerző szerint, ha három korongként képzeljük el a három fejlesztést vagy politikát, akkor azok úgy helyezkednek el, hogy valamely részükkel kölcsönösen fedik egymást, vagyis a „három tevékenység közötti életszerű kapcsolatot és a kapcsolat lényegét ez az átfedő elhelyezési mód fejezi ki”. Továbbgondolva, ez a kép még bővíthető az egyéb politikák – gazdaságpolitika, szociálpolitika, környezetpolitika és még sok egyéb – beillesztésével is.

E bonyolult kapcsolatrendszer miatt nem is könnyű, gyakran lehetetlen határvonalat húzni a különböző típusú fejlesztések között (például területfejlesztés, vidékfejlesztés, agrárgazdaság fejlesztés). A vidékfejlesztésben tehát az agrárgazdaság fejlesztés is jelen van, de „csak mint egy – noha rendkívül fontos – elem”.

A mezőgazdaság nemzetgazdaságban, ezen belül a vidék gazdasági-foglalkoztatási helyzetében betöltött szerepe csökken, ugyanakkor más szempontból viszont felértékelődik, ami társadalmi szerepének együttes mérlegeléséből következik. Ennélfogva a vidék és a mezőgazdaság társadalmi súlya a gazdasági szerepénél sokkal erőteljesebb (Dorgai 2001).

Dorgai (2001) az agrárgazdaság vidékfejlesztésben betöltött szerepére az alábbi lehetőségeket látja:

- Dinamizáló, a vidék gazdaságának elsődleges hajtóereje,
- Visszaszerzi a vidék életében betöltött korábbi (például a hetvenes évekbeli) pozícióját,
- Mai pozíciója lényegében nem változik,

- Relatív gazdasági súlya érdemben nem változik, netán még tovább csökken, de szerepe sok szempontból felértékelődik.

A négy lehetőség közül a leginkább valószínűnek és kívánatosnak az utolsó változatot tartja, mivel az agrárgazdaság teljesítménye más nemzetgazdasági ágakhoz mérten kisebb mértékben növekszik majd, de társadalmi szerepének felértékelődése a tájgondozásban, tájapolásban és bizonyos rekreációs lehetőségek kínálatában jelentkezik, és erősödik a mezőgazdaság multifunkcionális jellege.

Az Európai Unióban tapasztaltak azt mutatják, hogy nem az egyes területek, fejlesztési politikák elkülönülésének, határvonalának keresése a járható út, hanem a kapcsolódások megtalálása és azok előnyeinek tudatos kihasználása. Törekedni kell az ország különböző területi egységeinek és régióinak arányos fejlesztésére, – amibe a vidéki területek fejlesztése is beletartozik, melyhez szorosan kötődik az agrárgazdaság – ugyanakkor mivel az egyes területi egységek más-más adottságokkal és lehetőségekkel rendelkeznek, ezért azok fejlesztésében az egyes politikák szerepe is különböző mértékű lesz.

Véleményem szerint, ha a vidéknek nincs életképes gazdasági bázisa, hiányoznak a megfelelő foglalkoztatási lehetőségek, akkor folyamatosan segítségre szorul. Úgy gondolom, hogy nagyon helytálló Shaffer (1989) azon megállapítása, hogy „az a település kínálhat életminőséget, amelyik erős gazdasági bázissal rendelkezik”.

A vidéki területeken a foglalkoztatási lehetőséget, a megélhetést hosszú ideig elsősorban az agrárgazdaság, illetve a hozzá kapcsolódó feldolgozóipar jelentette. Mára viszont megváltozott ez a kép, mivel sok vidéki területen már nem az agrárgazdaság az elsődleges foglalkoztató, nem az jelenti a vidéki területek gazdasági bázisát (Tóth et al. 2002). Szerencsés esetben más nemzetgazdasági ágak szerepe esetleg jelentősebb, de sok kistelepülésen miközben mérséklődött az agrárgazdaság foglalkoztatási szerepe, más iparágak nem települtek be, és méretüknél fogva a helyi szolgáltatási igények is mérsékeltek.

Éppen ezért, véleményem szerint a vidékfejlesztés nem korlátozódhat csak az agrárgazdaság fejlesztésére. A vidék fejlesztése csak akkor valósítható meg eredményesen, ha abban az egyes fejlesztési politikák, minisztériumok és források közösen lépnek fel. A fejlesztéseket a megfelelő hatás elérése érdekében össze kell hangolni, mivel egyik a másik nélkül csak részleges sikereket érhet el, hiszen hiába történik úthálózat fejlesztés, ha nem támogatják a vállalkozásokat, hiába támogatják a vállalkozásokat, ha nincs megfelelően képzett munkaerő. Az egyes források

a vidéki területek problémáit csak részlegesen képesek megoldani, az agrárgazdaság fejlesztésére szánt forrásokból nem lehet a vidék összes szükségletét kielégíteni. Önmagában az sem elegendő egy vidéki terület hanyatlásának megállításához, ha a helyi közösségeknek például az alapvető szolgáltatások elérését lehetővé tesszük, és nem nyújt mindenki számára munkalehetőséget az alternatív foglalkoztatási lehetőségek vagy az ökológiai gazdálkodás sem. Ahhoz azonban, hogy egy adott vidéki területen sikeres fejlesztést lehessen végrehajtani és munkahelyeket lehessen létrehozni Warner (1999) szerint szükséges a:

- megfelelő vállalkozói környezet,
- megfelelő oktatási színvonal,
- vonzó kulturális, társadalmi és természeti környezet, és nem utolsósorban
- területi identitástudat.

Korábban az Unióban a vidéki területek gazdaság-diverzifikálását az ipar (elsősorban munka-intenzív, alacsony képzettséget igénylő ágazatok: cipő-, textil-, bőr és ruhaipar) telepítésével oldották meg. Jelenleg azonban más jellegű tevékenységek jelentik a vidéki területeken a munkahelyek teremtését és a gazdasági bázis erősítését, ilyenek például:

- közszolgáltatások (egészségügy, idősök ellátása),
- banki szolgáltatások (a vidéki kisvállalkozások szempontjából kritikus),
- vidéki turizmus (egyre jelentősebb foglalkoztató),
- telekommunikáció, információs technológia.

Bár kisarkítottak tűnhet a vidéki területek problémáinak megközelítése foglalkoztatási-gazdasági oldalról, de könnyen belátható (és a kialakult helyzet is azt támasztja alá), hogy ha egy területen nincs, kevés vagy nem megfelelő a munkalehetőség, emiatt nincs vagy nem elégséges a jövedelem, a népesség azon része, aki megteheti (a fiatalok, képzettebbek) elhagyja ezeket a területeket. Hiába erős az érzelmi kötődés vagy vonzó az élhetőbb természeti környezet, ha nincs megélhetési lehetőség az elvándorlás bekövetkezik. Márpedig, ahogy Buday-Sántha (2004 a) is írja „a vidéken élőknek bizonytalan és rossz a jövedelmi helyzete. Kevés a munkaalkalom, magas a munkanélküliség, sokszor az életfenntartást sem biztosítja az elérhető nettó kereset”. Természetesen nem gondolom azt, hogy a vidék gondjai kizárólag gazdasági természetűek, a vidékfejlesztés gazdasági kérdés, és a munkahelyteremtés önmagában megoldja a vidék problémáit. A vidéki területek hátrányos helyzete nemcsak a gazdasági teljesítményekben, hanem a lakásviszonyokban, infrastruktúrában, az alapvető szolgáltatási-, oktatási lehetőségekben, a népesség összetételében

és még sok más mutatóban is jelentkezik. Azonban mivel a rendelkezésre álló források szűkösek, a megoldandó vidékfejlesztési problémák pedig igen széleskörűek, ezért azt kell először megoldani, ami megteremti a többi probléma megoldásának az alapját.

A fejlesztések jövőbeni követendő útjára vonatkozólag egyetértek Buday-Sántha (2004 b) megfogalmazásával, amikor a korszerű tervezés jellemzőiről azt írja, hogy a XXI. század a fejlesztési célok szintézisének, a komplex fejlesztéseknek a százada, amely – az ágazati fejlesztéssel szemben – a jövő számára fontos szempontoknak egyidejű mérlegelésére, megragadására törekszik, mivel az ágazati fejlesztések súlyos hiányossága volt, hogy nem kezelte kellő súllyal az általa okozott szociális és környezeti következményeket. A tervezés komplexitásának erősítése és a fejlesztésekben a térségi szemlélet érvényesítése a jövőben a társadalmi hatékonyság javulásának és a jobb környezet kialakulásának lényeges feltétele (Buday-Sántha 2004 c).

2.4. A vidékfejlesztés az EU Közösségi politikájában

Az 1275/1999 EK egységes vidékfejlesztési rendelet⁸ – amely első ízben fekteti le az átfogó és következetes vidékfejlesztési politika alapjait – bevezetése óta, a vidékfejlesztés az Európai Unió Közös Agrárpolitikájának (KAP)⁹ második pillére. A rendelet kimondja, hogy az „átalakított vidékfejlesztési politikának a Közösségen belül le kell fednie az összes vidéki térséget, és azokban a vidékfejlesztési programoknak a piacpolitikákhoz kell kapcsolódnuk, és azokat ki kell egészíteniük¹⁰”. A rendelet meghatározza továbbá a fenntartható vidékfejlesztés közösségi támogatásának kereteit és kimondja, hogy „a vidékfejlesztési intézkedések kapcsolódnak a közös agrárpolitika egyéb eszközeihez és kiegészítik azokat, ennek megfelelően hozzájárulnak a Szerződés 33. cikkében¹¹ megállapított célok eléréséhez. A vidékfejlesztési intézkedések beépülnek a fejlődésben elmaradt térségek fejlesztését és szerkezeti átalakítását elősegítő

⁸ 1257/1999 EK Rendelet az Európai Mezőgazdasági Orientáció és Garancia Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásokról és bizonyos szabályok módosításáról.

⁹ Common Agricultural Policy – CAP

¹⁰ 1257/1999 EK rendelet 9., 12. francia bekezdés.

¹¹ A Szerződés 33. cikke a Közös Agrárpolitika céljait tartalmazza: a mezőgazdasági termelékenység emelése; a mezőgazdasági lakosság számára elfogadható jövedelmi és életszínvonal megteremtése; az agrárpiacon stabilizálás; az élelmiszer-ellátás biztonságának garantálása; a fogyasztói igények méltányos áron történő kielégítése.

intézkedésekbe és kapcsolódnak a szerkezeti nehézségekkel szembesülő térségek gazdasági és társadalmi átalakítását támogató intézkedésekhez¹²”.

Az azonban, hogy a vidékfejlesztés ilyen hangsúlyos szerepet kapott hosszú fejlődés eredménye. A Közösség megalakulása utáni kezdeti időszakban a vidékfejlesztés még csak nem is szerepelt a Közösségi politikák között. A következőkben ezt a fejlődési folyamatot tekintem át.

Az Unió politikájában a KAP nagyon fontos szerepet tölt be és működése folyamatosan viták tárgya. Az agrárpolitikai beavatkozások elméleti alapját általánosabb értelemben a mezőgazdaság sajátos piaci kudarcai (piaci elégtelenségek) képezik. A hagyományos kontinentális agrárpolitikák az élelmiszertermelés stratégiai jelentőségét hangsúlyozták, figyelembe kívánták venni a mezőgazdasági termelés természeti-, gazdasági-, társadalmi sajátosságait. Ezek közül ki kell emelni, hogy az európai mezőgazdaság szerkezete és funkciói sok tekintetben eltérnek a tengerentúli országok magas versenyképességű agrárgazdaságaitól. Míg a tengerentúli versenyképes farmgazdaságok általában viszonylag ritkán lakott területeken, nemritkán több ezer hektáros birtokokon folytatják az agrártermelés jelenetős részét, addig az EU-ban az agrártermelésnek nemcsak a végtermék előállítás a célja, hanem jelentős szerepet játszik a természeti erőforrások felhasználásában, a környezet alakításában és a társadalmi szerkezetben. A mezőgazdasági termelés a tengerentúli országokhoz viszonyítva sűrűbben lakott, sajátos településszerkezettel jellemezhető térségekben folyik, és a művelhető földek csaknem 90%-át megművelik. Ezért az agrártermelés a végtermék előállításán túl, jelentős szerepet tölt be a vidéki területek arculatának megőrzésében, a vidéki közösségek fenntartásában és a környezeti javak előállításában. Ezt nevezik a mezőgazdaság multifunkcionális szerepének, ami az európai mezőgazdasági modell központi tényezője (Halmai 2002).

Az Unió Közös Agrárpolitikájának három fő szabályozási területe van:

- Közös piacpolitika,
- Struktúrapolitika és az
- Agrárszabályozás további területeinek közösségi harmonizációja.

Az agrárgazdaság szempontjából struktúrapolitikának a mezőgazdasági termelés struktúrájának (a gazdaságok nagyságának, térbeli elrendezésének, felszereltségének és a vidéki infrastruktúra: a villamosság,

¹² 1257/1999 EK rendelet I. cím, 1. cikk 1.-2. bekezdés.

vízellátás, oktatási és tanácsadási szolgáltatások, vagyis a szélesebb értelemben vett társadalmi lehetőségek) javítását, fejlesztését nevezzük. Az agrárstruktúra a mezőgazdasági szférán belüli termelési és munkakörülményeket befolyásoló tényezőket foglalja össze.

A vidékfejlesztés az agrárgazdaság krónikus strukturális problémáira (kisméretű, alacsony jövedelmű gazdaságok, az alternatív foglalkoztatási lehetőségek hiánya, a vidékről való állandó elvándorlás) adott válasz, azok hosszú távú megoldására törekszik. A vidék fejlesztése nemcsak a vidéki lakosság és a természeti környezet, hanem az egész társadalom érdeke, annak hiányában fontos gazdasági és társadalmi hatások (externalitások) kedvezőtlen irányú változása menne végbe.

2.4.1. A regionális politika és a vidékpolitika formálódása

A Közösséget megalapító Római Szerződésben a regionális politika még nem szerepelt közösségi célként, mivel az alapító tagországok térstruktúrája viszonylag kiegyenlített volt. A Közösség megalakulása utáni években a közös mezőgazdasági piac létrehozása állt előtérben és a regionális politika elsősorban a tagországokon belül valósult meg, mivel azt a különböző régiókban jelentkező különböző igényekhez kellett igazítani. A Bizottság először 1961-ben tűzte napirendre a regionális problémák tanulmányozását, majd 1962-ben azt a feladatot kapta, hogy hangolja össze a tagállamok strukturális intézkedéseit egymással és a mezőgazdasági piacpolitikával. Erre akkor még kevés figyelmet fordítottak. A következő fontos lépés 1967-ben történt, amikor megalakult a Bizottság Regionális Politikai Főigazgatósága.

Ezt követően egyre nagyobb hangsúly helyeződik a strukturális megközelítésre, de 1972-ig még elsősorban egyedi programok kerültek finanszírozásra (bekötőutak építése, gazdaságok villamosítása). 1972. április 17-én megszülettek az első gazdaság- és társadalomszerkezeti irányelvek:

- idős gazdák ösztönzése a gazdálkodás felhagyására,
- gazdaságok modernizációja,
- képzés.

Bár a regionális politika ténylegesen csak 1975-ben jelent meg a Közösségi döntési és költségvetési rendszerben, ezen időszak pénzügyi intézkedéseinek (Európai Szociális Alap – ESZA¹³, az Európai Szén és Acélközösségnek, az Európai Mezőgazdasági Tanácsadási és Garancia Alapnak) voltak regionális hatásai is (Horváth, 2003).

¹³ European Social Fund – ESF, 1960-ban hozták létre.

1972-1985 között elsősorban párhuzamos, horizontális jellegű akciók kerültek megvalósításra. A horizontális intézkedésekre szektorális jogszabályok épültek: rendelet a termelők csoportokról és szerveződésekről a zöldség-gyümölcs ágazatban (1972), irányelv a hegyi- és dombvidéki, valamint az elmaradott területeken folytatott gazdálkodásról (1975), és rendelet a mezőgazdasági vállalkozások értékesítési és feldolgozási tevékenységének fejlesztéséről (1977). 1975-től egyre több regionális jellegű akció volt, melyek mindinkább átfogó térségfejlesztésre irányultak. Bár az intézkedések következtében a társadalomszerkezeti feltételek kétségtelenül javultak, az eredmények nem voltak látványosak. Ennek ellenére a hegyi- és dombvidéki, valamint az elmaradott területeken folytatott gazdálkodásról szóló irányelv új irányba mozdította el az agrárstruktúra-politikát: a területi-regionális megközelítés ettől kezdve nyert mind nagyobb teret és vezetett el végül a strukturális politikák, a vidékfejlesztés és a regionális fejlesztés összekapcsolódásához.

Az 1972-es Párizsi Csúcstalálkozón a tagállamok állam- és kormányfői felismerték a közösségi regionális politika szükségességét, elhatározták a tagállamok regionális politikáinak koordinálását és egy Európai Regionális Fejlesztési Alap¹⁴ (ERFA) létrehozását. Az alap 1975. január 1-jén kezdte meg működését, célja az agrártermelés túlsúlya, az ipari átalakulás és a strukturális munkanélküliség következtében kialakult területi egyenlőtlenségek mérséklése.

1978-ban intézkedéseket vezettek be a mediterrán régiók majd Írország és Észak-Írország támogatására. 1981-ben három kisebb integrált program indult Skócia, Franciaország és Belgium egyes részeinek támogatására. 1985-ben bevezetésre kerültek az úgynevezett Integrált Mediterrán Programok¹⁵.

1983-ban elfogadták az Európai Területfejlesztési Kartát, amelynek céljai nagyjából egybeesnek az ERFA céljaival, vagyis egy fenntartható, széles körű gazdasági, társadalmi és kulturális együttműködésen alapuló társadalmi-gazdasági modell kialakítása, amely megoldja a helyben élők foglalkoztatását és eleget tesz a környezetvédelem szempontjainak is (Buday-Sántha 2001).

1985 júliusában a Bizottság kiadja az úgynevezett Zöld Könyvet „A közös mezőgazdasági politika perspektívái” címmel. Ebben megállapítják,

¹⁴ European Regional Development Fund – ERDF

¹⁵ Az Integrált Mediterrán Programok célja az újonnan csatlakozó országok (elsősorban Spanyolország) által okozott versennyel szembeni támogatás volt, de később támogatták magukat az új tagállamokat is.

hogy minden eszközt fel kell használniuk új munkahelyek létrehozására a problémás mezőgazdasági térségekben, és azokat elsősorban a mezőgazdaságon kívüli területeken kell létrehozni. A regionális fejlesztési programokat multiszektorális megközelítés keretében kell integrálni a Közösség, a tagállamok és a szóban forgó régiók közötti szoros együttműködéssel.

1986-ban az Egységes Európai Okmány megteremti a regionális politika szerződéses alapjait. Új cikket illesztett a Római Szerződésbe (130a cikk, a jelenleg hatályos EK Szerződés 158. cikke) „Gazdasági és szociális kohézió” címmel. Ez kimondja, hogy az EU-nak a különböző fejlettségű régiók közötti különbségek csökkentésén, valamint az elmaradott régiók fejlesztésén kell fáradozni. Az Egységes Európai Okmány hívja fel először a figyelmet a vidékfejlesztés fontosságára és reformra szólított fel a Strukturális Alapok beavatkozási módozatait illetően. Az Egységes Európai Okmány megjelenésétől, illetve a gazdasági-szociális kohézió közösségi jogba emelésétől számítva beszélhetünk a vidékfejlesztési és területfejlesztési politikák egységes rendszerbe szerveződéséről. Az egységes rendszerbe szerveződés egyben azt is eredményezi, hogy a vidékfejlesztési és a területfejlesztési intézkedések szétválasztása gyakran igen nehéz (Halmai, 2002).

A regionális politikával kapcsolatos koordinációt a Bizottság már az integrált programok megjelenésétől szorgalmazta, de azt megnehezítette, hogy a pénzügyi alapok mindegyike külön jogszabály alapján működött, különböző célokat követve. A közösség további bővülése két olyan tagországgal, ahol jelentős regionális különbségek voltak (1986 Spanyolország és Portugália) szükségessé tette az Unió regionális politikájának megreformálását. Az 1988-as reform legfőbb céljai:

- A tagállamok támogatásának hosszabb távú programokhoz való kapcsolása (egyedi projektek helyett programfinanszírozás).
- A strukturális politika motiválása tényleges gazdasági hatásokat kiváltó eszközökkel.
- A strukturális politika megvalósításban részt vevő szereplők partnerkapcsolatainak kiépítése, különös tekintettel a regionális hatásokra (Buday-Sántha 2001).

Az Európai Bizottság 1988-ban kiadott „A vidéki társadalom jövője” című közleménye¹⁶ sürgeti az európai vidékfejlesztési politika szükségességét. Ez a közlemény akkor született, amikor a KAP központi problémát jelentett. A mezőgazdasági termelés növekedése nagy

¹⁶European Commission (1998 a): The future of rural areas. COM (88)

menyiségű felesleg kialakulásához vezetett, ami egyre intenzívebb gazdálkodási eljárásokon alapult. Ezek sok esetben nem kímélték a környezetet és Európa vidéki területeinek egyre kisebb részében koncentráltak (Dingenen 2004).

1988-ban a Tanács elfogadta a Delors I. csomagot, ami a Bizottság javaslatait tartalmazta az Egységes Európai Okmányban foglaltak megvalósítására. A reform során létrehozták a Strukturális Alapokat¹⁷, ezáltal koordinálták a strukturális tevékenységeket és koncentrálták a pénzügyi eszközöket. Célkitűzéseket és az azokhoz tartozó célterületeket határoltak le. Megvalósult a Strukturális Alapok programozása az 1989 – 1993 közötti időszakra¹⁸, öt célkitűzést meghatározva, ami a következő 1993 – 1999 közötti időszakban¹⁹ változatlan maradt. Majd 1995-ben a két új skandináv tagállam felvételével egy hatodik célkitűzést is életbe léptettek. A célkitűzések közül az 5b célkitűzés kifejezetten a vidékfejlesztést szolgálta (European Commission 1997 c):

- 1. célkitűzés: Az elmaradott fejlettségű térségek fejlesztésének és szerkezeti átalakításának támogatása. (Általános, szélesebb körű gazdaságfejlesztést szolgál.)
- 2. célkitűzés: Hanyatló ipari térségek szerkezeti átalakítása.
- 3. célkitűzés: A tartós munkanélküliség elleni küzdelem, továbbá a fiatalok és a munkaerőpiacról kiszorulással fenyegetett dolgozók munkavállalói szférába történő integrálódásának segítése.
- 4. célkitűzés: A dolgozók alkalmazkodásának elősegítése az ipari és termelési szerkezet változásaihoz.
- 5(a) célkitűzés: A mezőgazdasági és halászati szerkezet alkalmazkodásának támogatása. (Közvetlen hatással van a vidéki jellegű területek sorsának alakulására.)
- 5(b) célkitűzés: Vidéki térségek fejlődésének és strukturális felzárkózásának elősegítése. (Kifejezetten vidékfejlesztés.)
- 6. célkitűzés: A nagyon alacsony [8 fő/km²] népsűrűségű régiók fejlesztése.

1993-ban a tagállamok közötti gazdasági-társadalmi kohézió erősítésére, a szegényebb tagállamok (Írország, Spanyolország, Portugália,

¹⁷ A Strukturális Alapok elnevezés gyűjtőfogalom, mely magában foglalja az 1960-ban létrehozott Európai Szociális Alapot (ESZA), az 1970 óta működő Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap (EMOGA) Orientációs részlegét, az 1975-ben bevezetett Európai Regionális Fejlesztési Alapot (ERFA) és a később 1993-ban létrehozott Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközök (HOPE) is ide tartozik.

¹⁸ 1988/2052 EK rendelet a Strukturális Alapok felhasználásáról.

¹⁹ 2081/1993 EK rendelet a Strukturális Alapok felhasználásáról.

Görögország) felzárkóztatására létrehozták a Kohéziós Alapot. Az alap elsősorban környezetvédelmi és infrastrukturális nagyberuházásokat támogat.

Ebben az időszakban az elvárások szerint a mezőgazdaságnak több munkahelyet kellett biztosítani, ami új mezőgazdasági funkciók kialakítását és a termékek helyi feldolgozását vont maga után és növekedett a gazdálkodással nem összefüggő tevékenységek létrehozása is. Nőtt a fogyasztói igény a jobb minőségű termékek iránt és nőtt a környezetvédelem és fejlesztés igénye. Ezzel párhuzamosan a helyi közösségekben egyre jobban tudatosult a vidéki erőforrások, a know-how és az életminőség értékei. Az életkörülmények javítását célzó szolgáltatások bevezetése egyre több vidéki területen jövedelmet biztosított azok számára, akik vidéken akartak maradni, illetve ott kívántak letelepedni (Dingenen 2004).

2.4.2. A vidékfejlesztés, mint a Közös Agrárpolitika második pillére

Az 1980-as évektől egyre inkább előtérbe került a vidéki területek problémáinak kérdése és számos országban rendezvényeket, tanácskozásokat, kiállításokat és konferenciákat rendeztek a témakörben. Egyre erősebb igény jelentkezett a vidéki területek jövőbeni formáinak befolyásolására. 1991-ben született meg „A Közös Agrárpolitika fejlődése és jövője” című dokumentum, amiben megjelenik az átfogó vidékfejlesztés igénye. A dokumentum hangsúlyozza, hogy a rurális fejlődés nem csupán a mezőgazdasági szektortól függ, hanem más gazdasági tevékenységeknek is hozzá kell járulniuk a vidéki lakosság megtartásához, a vidéki régiók gazdaságának megerősítéséhez.

1995-ben az Európa Tanács megalkotja a „Vidéki Térségek Európai Kartája” című dokumentumot. A Karta megfogalmazta a vidéki térségek hármas funkcióját:

- *Gazdasági funkció:* életképes mezőgazdaság fenntartása, beleértve a megújuló nyersanyagok, energiahordozók előállítását ipari célra, a falusi turizmus alapjainak megteremtését, a genetikai erőforrások megőrzését és a mezőgazdasági, ipari, kézműves, kereskedelmi jellegű, illetve a szolgáltatást nyújtó kis- és középvállalkozások támogatását.
- *Ökológiai funkció:* az élő környezet megóvása, fenntartható módon történő használata, a biodiverzitás és az ökológiai rendszerek védelme, a tájjelleg és a táj sokszínűségének fenntartása és a vadon élő állatok és növények ökológiai feltételeinek biztosítása, védelme.

- *Társadalmi funkció:* a vidéki életformához kapcsolódó közösségi és kulturális értékek megtartása, a helyi kulturális és más társadalmi egyesületek létrehozása, a falusi és városi lakosok kapcsolatának erősítése, a vidéki pihenési lehetőségek biztosítása.

A Karta szakít a kizárólagos gazdasági (piaci) megközelítéssel és az ágazati szemlélettel. Lefekteti, hogy a vidéki térségek hármas funkciója szorosan összefügg és a cél azok kiegyensúlyozott és fenntartható egészként kezelése, továbbá a regionális fejlesztésben a területi hatékonyság komplex javítását hirdeti (Kovács 2003).

A Bizottság 1996. november 7-9-én Corkban megrendezte az Európai Vidékfejlesztési Konferenciát²⁰, ahol első ízben merült fel, hogy a vidékfejlesztési politikának a Közös Agrárpolitika integráns részévé kell válnia. A vidékfejlesztés eszközeit egyre inkább előtérbe kell helyezni a piacszabályozási politikákkal szemben. A fenntartható vidékfejlesztésnek meghatározó alapelvvé kell válnia, minden vidéket érintő politikában. A konferencia a Corki Nyilatkozattal zárult²¹, ami az alábbi pontokba foglalja a vidékfejlesztési politika elveit:

- a fenntartható vidékfejlesztés az Európai Unióban elsőbbséget élvez,
- a vidékfejlesztésben integrált, multiszektorális megközelítést alkalmaznak,
- a gazdasági és szociális tevékenységek terén diverzifikáció szükséges,
- a fenntartható vidékfejlesztésnek védenie kell az európai vidéki tájak minőségét és sokszínűségét (az élőhelyek, a biodiverzitás és az ökoszisztémák stabilitását),
- a fejlesztések során tekintettel kell lenni a vidéki területek különbözőségére,
- a jogi szabályozás egyszerűsítendő,
- a vidékfejlesztés minden régió egyéni programján keresztül valósul meg,
- a helyi pénzügyi források, a magánszektor forrásainak összehangolt felhasználására sokféle lehetőség kínálkozik,
- a regionális és helyi hatalom (közigazgatás) hatékonysága technikai segítséggel, partnerséggel, tapasztalatcserékkel és más eszközökkel növelhető,
- a monitoring, az eredményértékelés folyamata az alapok okszerű használatát segíti elő.

²⁰ European Conference on Rural Development. Cork 7-9 November 1996.

²¹ „The Cork Declaration – A living countryside”: Corki Nyilatkozat – Élhető vidék.

A konferencia résztvevői négy pontban fogalmazták meg, hogy mit várnak a jövőben az európai politikusoktól:

- A közvélemény figyelmét irányítsák rá a vidékfejlesztés új alapokra helyezésének szükségességére.
- Tegyék vonzóbbá a vidéki területeket, hogy az emberek szívesebben éljenek és dolgozzanak ott, és biztosítsanak megfelelő lehetőségeket minden korosztálynak.
- Támogassák a nyilatkozatban megfogalmazott tízpontos programot, és partnerként működjenek együtt az egyes célok megvalósításában.
- Nemzetközi szinten is vállaljanak aktív szerepet a fenntartható vidékfejlesztés támogatásában (Cork Declaration 1996).

A Közösség külső és belső viszonyainak változása szükségessé tette a Közös Agrárpolitika reformját, ami az AGENDA 2000 című dokumentumban (European Commission 1997 a) fogalmazódik meg és lényeges változtatásokat hozott az EU strukturális politikájában is. A Strukturális Alapok koordinációját megvalósító célterületek rendszere lényegesen leegyszerűsödött, a célkitűzések száma háromra csökkent. A 2000-2006 közötti programozási időszakban az alábbi célkitűzéseket határozták meg²²:

- 1. célkitűzés: a fejlődésben lemaradt régiók fejlődésének és strukturális átalakulásának elősegítése;
- 2. célkitűzés: a strukturális nehézségekkel küzdő területek gazdasági- társadalmi átalakulásának támogatása;
- 3. célkitűzés: az oktatási, képzési és foglalkoztatási rendszerek alkalmazkodását és korszerűsítését célzó politika támogatása.

Az Agenda 2000 kiemelten hangsúlyozza a vidékfejlesztési politika előtérbe helyezésének fontosságát. Alain Buckwell vezetésével – az EU Bizottságának Mezőgazdasági Főosztálya megbízására – egy szakértői csoport részletesen értékelt a KAP eredményeit és fogyatékosait (Buckwell 1998), és arra a következtetésre jutott, hogy az egészségesebb fejlődés érdekében a közös agrárpolitika és a vidékfejlesztési politika kapcsolatát szorosabbra kell fűzni. A Közös Agrár és Vidékfejlesztési Politikának (CARPE²³) négy fontos eleme kell, hogy legyen:

- a piac stabilizálása (Markets stabilisation – MS),
- a környezethez-és kultúrtájhoz kötődő támogatások (Environmental and Cultural Landscape Payments – ECLP),

²² A Tanács 1999 június 21-i 1260/1999 EK Rendelete a Strukturális Alapokra vonatkozó általános rendelkezésekről.

²³ Common Agricultural and Rural Policy for Europe

- vidékfejlesztési ösztönzők (Rural Development Incentives – RDI),
- az átmenettel kapcsolatos alkalmazkodás segítése (Transitional Adjustment Assistance TAA).

A vidékfejlesztési ösztönzőkkel kapcsolatban hangsúlyozza, hogy olyan integrált regionális programokra van szükség, amelyek a gazdálkodókat és a vidéket, vagyis a legszegényebb régiókat segítik, hiszen az eddigi tapasztalatok szerint a Strukturális Alapok nagy részét a tagországok viszonylag fejlett régiói nyerték el (Dorgai – Miskó 1999 a).

Hosszas viták után, végül az 1999. március 24-25-én megtartott berlini csúcstalálkozón született meg a döntés az egységes vidékfejlesztési rendelet megalkotásáról. A 1275/1999 EK rendelet²⁴ első ízben fekteti le az átfogó és következetes vidékfejlesztési politika alapjait, feladata, hogy a mezőgazdasági kiadások a korábbinál jobban szolgálják a vidékfejlesztést és a környezetvédelmet. Így a vidékfejlesztés a KAP második pillérévé vált (Velikovszky 2001). Az AGENDA 2000-ben megfogalmazott cél a sokszínű és gazdag hagyományokkal rendelkező mezőgazdaság fenntartása, amelynek nemcsak a végtermék-előállítás a célja, hanem amely megőrzi és ápolja a vidék képét és adottságait, a vidéki települések mozgalmas és változatos életét, valamint megőrzi és megteremti a munkalehetőségeket. Az egységes vidékfejlesztési politika az AGENDA 2000 dokumentum alapján 1999-ben megalkotott jogszabályok szerint a 2000. évtől vált ténylegesen működő rendszerré (Halmai, 2002).

A megegyezésről beszámoló EU forrás (EC DG Agriculture Newsletter 1999 b) hangsúlyozza, hogy az új vidékfejlesztési politika segít megalapozni az európai vidéki területek jövőjének következetes és fenntartható szerkezetét. A tagországok közötti megegyezés azt tükrözi, hogy az új politikát a vidékfejlesztés multiszektorális és integrált megközelítése vezérli. Tudatosítja egyrészt, hogy a mezőgazdaság fontos szerepet játszik a vidék örökségeinek megóvásában, másrészt, hogy az alternatív jövedelemforrások megteremtése a vidékfejlesztési politikának szerves része.

A célok elérése érdekében a vidékfejlesztéssel összefüggő rendelkezések egész sorát összehozták egy egységes, összefüggő csomagba, mely három fő útját jelzi a vidéki területek támogatásának:

- Erősebb mezőgazdasági és erdészeti szektor létrehozása. A legfontosabb rendelkezések a mezőgazdasági birtokok (birtoklás)

²⁴1257/1999 EK Rendelet az Európai Mezőgazdasági Orientáció és Garancia Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásokról és bizonyos szabályok módosításáról.

modernizációját, és a minőségi mezőgazdasági termékek feldolgozásának és marketingjének a modernizációját tartalmazzák. A mezőgazdasági szektor életképességének erősítését elősegíti a fiatal gazdálkodók helyzetének javítása, mely együtt jár a korai nyugdíjazást ösztönző rendelkezésekkel. Az erdészetet hivatalosan is elismerik, mint a vidékfejlesztés kulcselemét és új rendelkezés fogja támogatni az ökológiai funkciót is betöltő erdészeti szektort.

- A vidéki területek versenyképességének fejlesztése. Fő cél a vidéki közösségek életminőségének biztosítása és a vidéken folytatható tevékenységek körének bővítése.
- A környezet fenntartása és a páratlan európai vidéki örökség megőrzése. Fő cél a környezet megóvása, a környezetbarát mezőgazdaság kialakítása, mely egyben a multifunkcionális mezőgazdaság elérése irányában tett lépés is. Az agrár-környezeti szabályozók támogatják majd a környezetbarát mezőgazdasági rendszereket, és ezeknek a rendszereknek kötelezően be kell épülniük a tagállamok által készítendő új vidékfejlesztési programokba. A kedvezőtlen adottságú területeket érintő eddigi kompenzációs támogatások kiterjednek majd olyan területekre is, ahol a gazdálkodást valamilyen speciális környezeti kényszerek megléte korlátozza (Dorgai – Miskó 1999 a).

Az új vidékfejlesztési politika legfőbb jellemzői a rendelet alapján:

- a Közösség összes vidéki területét lefedi,
- a vidékfejlesztési politika eszközeinek összehangolása (ugyanazon területre alkalmazott vidékfejlesztési támogatási eszközöket egyetlen tervben kell integrálni),
- az alulról jövő („bottom up”) kezdeményezések fontossága,
- a források megszerzéséhez hétéves időtartamra szóló vidékfejlesztési terveket kell készíteni a „legmegfelelőbb földrajzi szinten”,
- a terveknek tartalmazniuk kell a várható hatásokat,
- a tagállamoknak éves előrehaladási beszámolót kell készíteniük (Miskó 2001 a).

2.4.3. Közösségi Kezdeményezésű programok és a vidékfejlesztés

A Közösségi Kezdeményezéseket 1989-ben alkalmazták először a Strukturális Alapokból finanszírozott célterületi támogatások kiegészítésére. Míg az utóbbiak nemzeti program kereteibe illeszkednek, addig a Közösségi Kezdeményezések nemzetek feletti programok (European Commission 1998 b). A Kezdeményezések a vidékfejlesztési politika főáramának (KAP, Strukturális politika) kiegészítésére jöttek létre, tehát olyan projekteket támogatnak, amik az előző kettőben nem valósultak meg (Magyar 2003).

A kezdeményezések támogatására egyes kisebb régiók közvetlenül a Bizottságnál pályázhatnak, de a nemzeti és helyi hatóságokat is bevonják a kezdeményezések megvalósításába, különös tekintettel az adott nemzet programjával történő koordinációra.

A Községi Kezdeményezések főbb jellemvonásai az alábbiakban foglalhatók össze (Dingenen 2004):

- A tagállamok többségét érintő, közösségi szintű problémákra irányulnak.
- Kísérleti szerepet töltenek be, mivel olyan területekre összpontosítanak, ahol új megoldások szükségesek.
- Az általuk ösztönzött kísérletezés tapasztalatcserét, a szakismeretek átadását, együttműködést és hálózatépítést feltételez.
- Nemzetek közötti, határokon átnyúló és régiók közötti együttműködéseket támogat.
- Az alulról-felfelé történő végrehajtás módszere.
- A partnerségen alapuló végrehajtás.

Kezdetben a kezdeményezések nagy számuk, viszonylag kis támogatási összegük és felhasználásuk miatt sok vitát váltottak ki. A kezdeti időszakban összesen 18 kezdeményezés volt. A Községi Kezdeményezésekről 1993-ban kiadott zöld könyv foglalja össze a felmerült problémákat, vitatott kérdéseket, majd az 1994-ben kiadott fehér könyv tartalmazza az 1994-1999 közötti időszakra a lecsökkentett számú 13 kezdeményezést. A sok probléma ellenére mégis sikeres és meghosszabbított kísérlet maradt.

A kezdeményezések közül kettő periférikusan kapcsolódik a vidékfejlesztéshez (a REGIS²⁵ és az INTERREG²⁶), az 1991-ben indult LEADER²⁷ viszont kifejezetten a vidékfejlesztés támogatását szolgálja (European Commission 1998 b). A Bizottság számára az 1980-as évekre egyre világosabbá vált, hogy a hagyományosan felülről jövő fejlesztési kezdeményezések (amik szektorális vagy multiszektorális sémákban, modellekben gondolkodnak) nem hatékonyak a vidéki területek helyi problémáinak hosszú távú megoldásakor. A vidéki gazdasági élet változatosabbá tétele és revitalizálása érdekében, egyre inkább az integrált,

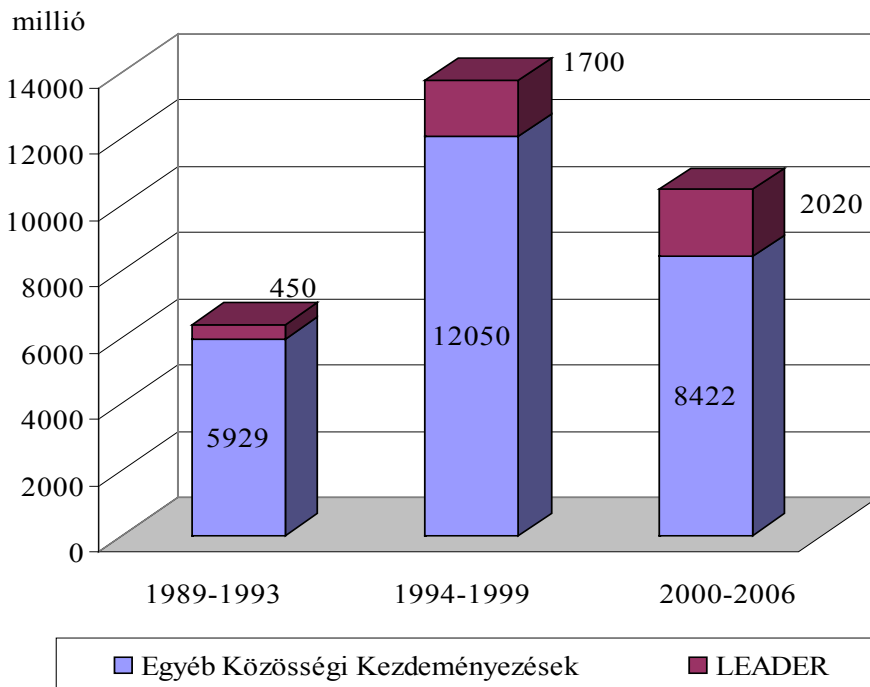
²⁵ A távoli területek integrációját támogatta, a 2000-2006-os programozási időszakban már nem szerepel a kezdeményezések között.

²⁶ Határokon átnyúló kezdeményezéseket támogat.

²⁷ A rövidítés a program francia elnevezésének kezdő betűiből származik: Liaison Entre Actions pour le Développement de l'Economie Rurale. Az angol elnevezés: Links between actions for the development of the rural economy. Magyarul: Kapcsolat a tevékenységek között a vidék gazdaságának fejlesztéséért.

többfunkciós tevékenységeken alapuló vidékfejlesztésre összpontosított. Ennek kerestte a Bizottság az eszközt akkor, amikor kísérleti jelleggel elindította a LEADER programot.

A program célja a vidéki területen élők segítése, területük adottságainak és lehetőségeinek hosszú távú kihasználásában, a fejlesztési lehetőségek, újszerű, innovatív megvalósításában (Warner 1999).

Forrás: Az EU Költségvetési Főosztályának (DG Budget) adatai alapján saját szerkesztés
2. ábra

A LEADER és az egyéb Közösségi Kezdeményezések forrása az egyes programozási időszakokban

Mint az a 2. ábrából jól látható a Közösségi Kezdeményezések forrása az Alapokon belül az előző programozási időszakhoz képest csökkent ugyan (1994-1999 között a Strukturális Alapok 9,3%-a, 2000-2006 között 5,7%-a), de a LEADER forrása fokozatos növekedést mutat a programozási időszakok során (Miskó 2001 b). Míg kezdetben a kezdeményezések forrásának 7,1%-át fordították a programra, addig a 2000-2006-os programozási időszakban 19,3%-át. A Strukturális Alapokhoz viszonyítva a LEADER támogatás, arányát tekintve nem nagy összegű, mivel 1994-1999 között az Alapok mindössze 1%-át, 2000-2006 között pedig 1,1%-át jelentette (Miskó 2003 a).

A LEADER program 1991-1993 között kísérleti jelleggel indult, majd az egyes időszakokon keresztül, a korábbi időszak tapasztalatait felhasználva érte el jelenlegi formáját. Az 1991-1993 között működött LEADER a vidékfejlesztés új megközelítését fogalmazta meg (European Commission 1997 c). A program ekkor még csak kísérleti jellegű volt és területi alkalmazhatósága viszonylag korlátozott. Az 1994-től működő LEADER II kialakításakor figyelembe vették a korábbi évek tapasztalatait és itt a hangsúlyt a projektek innovatív, újító jellegére helyezték (Kölcsei 2004).

A 2000-2006-os programozási időszakban a Közösségi Kezdeményezések száma négyre csökkent, de köztük megtalálható a LEADER+ program:

- INTERREG: határokon átnyúló, nemzetek és régiók közötti együttműködések támogatása, forrása: 4875 millió euró,
- EQUAL: a munkaerőpiacon tapasztalható diszkrimináció és megkülönböztetés ellen veszi fel a harcot, forrása: 2847 millió euró,
- URBAN: a városi területek fejlesztése, forrása: 700 millió euró,
- LEADER: a vidékfejlesztés támogatása, forrása: 2020 millió euró.

A kezdeményezés legfőbb vonásait az egyes programozási időszakokban az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat

A LEADER program főbb jellemzői az egyes programozási időszakokban

Megnevezés	LEADER	LEADER II	LEADER+
Periódus	1991-1993	1994-1999	2000-2006
Forrás	400 millió ECU	1700 millió ECU	2020 millió euró
Alap	EMOGA-ERFA-ESZA	EMOGA-ERFA-ESZA	EMOGA-Orientációs részleg.
Kedvezményezett	Állami, privát és vegyes szervezetek	Állami, privát és vegyes szervezetek. Egyéb Közösségek	Állami, privát és vegyes szervezetek.
Kedvezményezett területek	1 és 5b célkitűzés területei; a helyi akció csoportot alkotó települések népessége 5000-100000 fő	1 és 5b célkitűzés területei; a helyi akciócsoportot alkotó települések népessége kisebb, mint 100000 fő	Az összes vidéki terület; a helyi akció csoportot alkotó települések népessége 10000-100000 fő, a népsűrűség kisebb, mint 120 fő/km ²

Forrás: Saját összeállítás

A program – a fenntartható fejlődés érdekében – az integrált helyi kezdeményezésekre épülő, eredeti fejlesztési stratégiák megvalósítását támogatja. Végrehajtásának sarokkövét képezi a partnerség és a tapasztalatok cseréje. A program működése során bebizonyosodott, hogy a Bizottság megtalálta a vidék megőrzésének, a mezőgazdaság természeti erőforrásai megóvásának az eddigi legjobb módszerét, az alulról építkezés hatékony eszközét (Kovács – Majoros 1998).

A LEADER sikerét bizonyítja, hogy forrása a harmadik ciklusra ötszörösére bővült. Az első két periódusban csupán az 1-es és 5b célterületek térségei, tehát az elmaradott vidéki területek pályázhattak, 2000-től azonban már minden olyan területen lehet alkalmazni, ahol a népsűrűség 120 fő/km² alatti (Miskó – Székely 2000).

A program jelentősége a vidékfejlesztés újszerű megközelítésében van, azáltal, hogy az adott területen élő helyi szereplőket bevonja saját lakóhelyük fejlesztésébe, valamint, hogy erősíti kezdeményező és együttműködő képességüket az adott lehetőségek jobb kihasználása érdekében. A programok olyan vidékfejlesztési projekteket támogatnak, amit helyi szereplők kezdeményeztek és amelyben külön hangsúlyt kap a tevékenységek innovatív és átültethető (demonstratív) jellege (Ray 2000).

A vidékfejlesztés nyugat-európai szakértői közül többen úgy vélték, hogy a LEADER program a legalkalmasabb az integrált vidékfejlesztés megvalósítására, ezért érdemes lenne kibővített forrással integrálni a vidékfejlesztési politika „fővonalaiba”. Erre azonban a 2000-2006 közötti programozási időszakban nem került sor, és továbbra is Községi Kezdeményezésű programként működött (Magyar 2003).

Madarász (2000c) úgy fogalmazza meg a program lényegét, hogy a gazdaság, a társadalom és a kulturális élet egyes szereplői (magánemberek, vállalkozók, helyi érdekcsoportok, magán- és közintézmények) együtt leltározzák a helyi erőforrásokat, majd új, innovatív felhasználási módokkal hasznosítják azokat. A vidéki területeknek maguknak kell kialakítani azokat az „eladható árucikkeket”, amelyek komparatív előnyeiket jelenthetik, amelyekre specializálódniuk érdemes. Mivel az alulról-felfelé építkező folyamatba bevonják a helyi szereplőket, a részvétel alapján történő döntéshozatal elkötelezettséget teremt. Ez a fajta alulról kiinduló (bottom-up) megközelítés azonban olyan viszonylag kis területeken alkalmazható, ahol az egyes résztvevők ismerik egymást és önkéntesen vesznek részt a folyamatban. Az integrált megközelítés szinergiát éleszt az ágazatok között, ezért hatékonysága megnövekszik.

A programok megismerésével végső soron az a meggyőződés alakult ki bennünk, hogy a LEADER keretében szinte bármire lehet uniós támogatást szerezni, amiről az érdekeltek (a projekt készítői) el tudják hitetni, hogy egy település, egy térség, vagy egy kisebb közösség érdekét, értékeit, illetve értékteremtéseit szolgálja (Dorgai – Miskó 1999 a).

2.4.4. A LEADER integrálódása a vidékfejlesztési intézkedések rendszerébe

Az AGENDA 2000 dokumentum egyértelműen kijelölte a vidékfejlesztés (1257/1999 EK Rendelet) útját és bevezette a KAP egyes és kettős számú pillérének a fogalmát. A Közös Agrárpolitika azóta azonban további módosításokon esett át, amelyek például a közvetlen kifizetések termeléstől történő részbeni függetlenítésére és egyrésztük második pillére történő átcsoportosítására irányulnak. A közösségi agrár- és vidékpolitikának nagyobb szerepet kell tulajdonítani az EU gazdasági és szociális kohéziójában. A 1257/1999 EK Rendelet gyakran hangoztatott hibája, hogy erősen a mezőgazdasági szektorra koncentrál, és a vidékfejlesztés kérdéseit kicsit marginális jelleggel kezeli. El kell azonban ismerni, hogy a vidéki térségek integrált és multifunkcionális fejlesztésére mégis jó kiindulási alapul szolgál (Kölçsei 2004).

Megtörtént a KAP felülvizsgálata 2003-ban, ami kijelölte a változtatások irányát, elkészült a költségvetés és benne a vidékfejlesztés finanszírozása. A KAP reform egyik sarkalatos pontja az európai mezőgazdaság multifunkcionális jellegének erősítése. Az Európai Bizottság Mezőgazdasági Főigazgatósága az 1999. októberében kiadott anyagában úgy fogalmaz, hogy „termelési funkciójától eltekintve a mezőgazdaság más olyan funkciókkal is rendelkezik, mint a vidéki táj javítása, kezelése, megőrzése, a környezetvédelem, ide értve a természeti kockázatok elleni védekezést is, és a vidéki területek életképességéhez való hozzájárulást²⁸”.

2003-ban Salzburgban vidékfejlesztési konferenciát²⁹ rendeztek, ahol hangsúlyozták a vidéki térségekben a diverzitás fontosságát, a népességmegtartó képesség növelését és a helyi gazdasági tevékenységek bővítésének szükségességét, a természeti értékek és a mezőgazdasági termelés szerepének megőrzése mellett. Ismételten kiemelték, hogy a vidéki

²⁸ European Commission (1999): Directorate General of Agriculture, Info-Paper, October 1.p.

²⁹ 'Planting seeds for rural futures - building a policy that can deliver our ambitions', Conclusions of Second European Conference on Rural Development in Salzburg, 21 November, 2003, MEMO/03/236

területek fejlődésének gátja a rossz infrastrukturális ellátottság, az alternatív foglalkoztatási lehetőségek hiánya és a kedvezőtlen korstruktúra. Hangsúlyozták továbbá, hogy a vidéki táj fenntartásában és az életképes közösségek megőrzésében fontos szerepe van a mezőgazdaságnak és erdészetnek. A vidékfejlesztés feladatának a vidéki térségek fenntartható fejlődésének elősegítését tekinti, a mezőgazdaság szerkezeti átalakításán és a város-vidék kapcsolatok kiegyensúlyozottabb működtetésén keresztül. A vidékfejlesztésben fontosnak tartja:

- Az életképes vidéki térségek kialakítását, a helyi erőforrásokon alapuló és a helyi gazdaságot erősítő beruházásokon keresztül.
- A diverzitás megőrzését, a multifunkcionális mezőgazdaság növekvő szerepét.
- A tájképi elemek és természeti értékek megőrzését, a környezetközpontú hasznosítási szemléletet.
- A mezőgazdaság versenyképességének megőrzését (az eltérő adottságú térségek termelési lehetőségének figyelembe vételével, az új tagállamok mezőgazdasági termelésének további szerkezeti átalakításával, a diverzifikáció növelésével, minőségi termékek előállításával).
- A vidékfejlesztési politika és megvalósítási folyamatának (programozás, finanszírozás, monitoring) egyszerűsítését.

A konferencián megfogalmazódik, hogy a jövőben a vidékfejlesztési politika támogatásainak felhasználásában a LEADER programnak és módszernek³⁰ érvényesítése és széles körű alkalmazása szükséges. A partnerségen, a magán-, a kormányzati-, és a civil szféra összefogásán alapuló tervezés és végrehajtás, az alulról jövő kezdeményezések szerepének erősítése nagyban hozzájárul ezen területek megfelelő fejlődéséhez.

A következő programozási időszakra – mivel a vidékfejlesztés végrehajtása az Unió egészében az Unió, a tagállamok és a régiók együttműködésével történik – meghatározásra került egy vidékfejlesztési stratégia³¹. A stratégia megalapozását szolgáló irányelvek a Lisszabonban és Göteborgban elfogadott elveken alapulnak. Közös, Uniós szintű stratégiai tervezés szükséges (Council of the European Union 2005):

³⁰ A LEADER módszert, a program speciális vonásait bővebben az 5.2 fejezet tárgyalja.

³¹ Council of the European Union, Proposal for a Council Regulation on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), EU Strategic Guidelines for Rural Development policy 2007-2013, 2004/0161 (CNS). 3. March 2005. Brussels

- Az egyeztetett és elfogadott elsődleges beavatkozási területek (tengelyek) és a rendkívül sokféle vidéki térség különleges fejlesztési igényének meghatározásához.
- A legtöbb hozzáadott értéket biztosító társfinanszírozású intézkedéscsoportok meghatározásához és közös alkalmazásához.
- A Göteborgi csúcson elfogadott fenntarthatóságot, a növekedést és a munkahelyteremtést szolgáló prioritások – a versenyképesség, a környezetbarát földhasznosítás és a vidéki térségek diverzifikációja az életminőség javítása – vidékfejlesztési politikává alakításához, hogy az Unió teljes területén a Lisszaboni stratégiának megfelelően hozzájárulhasson a fenntartható növekedés, kohézió és foglalkoztatás megvalósításához.
- Az Unió egyéb politikáival (kohézió, környezetvédelem³²) történő összehangolt működés kialakításához.
- A Közös Agrárpolitika piaci orientációját szolgáló reform végrehajtásához.
- Az új tagállamok sikeres integrációjához.
- Közös monitoring és értékelési rendszer kialakításához, a tervezési időszakra szóló Uniós stratégia és céljai megvalósulásának méréséhez, valamint a társfinanszírozású intézkedések és eredményeinek ellenőrzéséhez.

A stratégián belül szükséges a mezőgazdaság és vidékfejlesztés szempontjából fontos tényezők, és a vidéki területek fejlődésére, foglalkoztatási viszonyaira és növekedési lehetőségeire hatást gyakorló általános gazdasági-társadalmi és környezeti folyamatok feltárása és meghatározása. A stratégia lehetővé teszi a rendelkezésre álló források összpontosítását az egyes prioritás tengelyekre. Ugyanakkor elegendő rugalmasságot hagy tagállami és regionális szinten az egyedi szükségleteknek és igényeknek megfelelő egyensúly kialakításához az ágazati dimenzió (a mezőgazdaság átalakítása) és a területi dimenzió (földhasználat és a vidéki területek társadalmi-, gazdasági fejlődése) között. Érvényesülhetnek a Közösségi támogatás nyújtásának alapelvei, biztosítható a komplementaritás, az összhang és az alkalmasság (megfelelőség), valamint a szubszidiaritás és a partnerség (Dorgai et al. 2005).

A vidékfejlesztés egységesítését szolgálja a közös jogi szabályozási keret, a közös finanszírozási forrás – az Európai Mezőgazdasági és

³² Különösen a Strukturális Alapokkal és a vidéki térségekben elhelyezkedő természeti erőforrások kezelésében

Vidékfejlesztési Alap³³ (EMVA³⁴) – megteremtése. Az Alap négy tengelyt határoz meg:

- 1. tengely: A mezőgazdasági és erdészeti ágazat versenyképességének javítása
- 2. tengely: A környezet és a vidékfejlesztés
- 3. tengely: A vidéki területek életminősége és a vidéki gazdaság diverzifikálása
- 4. tengely: LEADER

Az egyes tengelyek és intézkedések részletes bemutatását a 17. táblázat tartalmazza. A vidékfejlesztési források összege a rendelettervezet szerint 2007-2013 között 88753 millió € lesz, évente növekvő összegben. A rendelet egy minimum ráfordítási arányt állapít meg az egyes tengelyekre vonatkozóan az alábbiak szerint:

- 1. tengely: az Alap forrásának minimum 10%-a,
- 2. tengely: az Alap forrásának minimum 25%-a,
- 3. tengely: az Alap forrásának minimum 10%-a,
- 4. tengely: az Alap forrásának minimum 5%-a³⁵.

A 10 új tagállam esetében azonban a 4. tengely számára az Alap teljes hozzájárulásának legalább 2,5%-át kell fenntartaniuk.

Az Alap hozzájárulásának mértéke az 1. és a 3. tengely esetében a „kohéziós” régiókban a támogatható közkiadások 75%-a, egyéb régiókban 50%-a, a 2. és a LEADER tengely esetében a „kohéziós régiókban” 55%, egyéb régiókban 80%. Ez a tengerentúli régiókban és az Égei-tenger kisebb szigeteinek programjai esetében elérheti a 85%-ot.

A 2007-2013 közötti programozási időszakban tehát megváltozik az EU vidékfejlesztési támogatási- és finanszírozási rendszere. A jelenlegi programozási időszakban a vidékfejlesztést finanszírozó alap, az EMOGA (Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap) megszűnik, helyét az EMVA veszi át, amely nem tartozik a Strukturális Alapok közé. Mivel az új alap egységes ez azt jelenti, hogy az összes vidékfejlesztési intézkedés egy tervben tervezhető, tehát nem kell külön Agrár- és Vidékfejlesztési

³³ A Tanács 1698/2005/EK Rendelete (2005. szeptember 20.) az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból (EMVA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról.

³⁴ European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)

³⁵ A kezdeti arány 7% volt, de később Ausztria, Szlovénia, Finnország és Belgium nyomására ez 5%-ra mérséklődött.

Operatív Programot készíteni a strukturális intézkedéseknek és külön Nemzeti Vidékfejlesztési Tervet a kísérő intézkedéseknek.

A vidékfejlesztési támogatások egy egységes keretbe szervezésével tehát a LEADER megszűnik, mint Községi Kezdeményezés és az új programozási időszakra vonatkozó vidékfejlesztési rendeletben egy külön tengelyt képez. Ahogy az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap fogalmaz „három programozási időszak tapasztalatainak a birtokában a LEADER kezdeményezés olyan érettségi fokot ért el, amely a vidéki területeket képessé teszi a LEADER-megközelítés szélesebb körben való végrehajtására a vidékfejlesztési programozás fő folyamatán belül”.

A LEADER-megközelítés alkalmazása azt jelenti, hogy az érintett kistérségek maguk felelősek a tervezésért, és a végrehajtásért. Ki kell építeniük egy olyan intézményrendszert, aminek a keretében megvalósítható a programozás folyamata, a pályáztatás, értékelés, ellenőrzés. Vagyis mindaz, ami eddig nemzeti és regionális szinten működött, átkerül lokális szintre.

A LEADER tengely támogatása lehetőséget teremt:

- a) a helyi fejlesztési stratégiák végrehajtására, az 1., 2. és 3. tengely egy vagy több célkitűzésének megvalósítása érdekében,
- b) a fenti pont alapján kiválasztott célkitűzéseket tartalmazó együttműködési projektek végrehajtására,
- c) a helyi akciócsoport működtetésére, a készségek elsajátítására és a terület ösztönzésére.

A b) támogatásban a területek közötti és a transznacionális együttműködési projektek részesülnek. A „területek közötti együttműködés” egy tagállamon belüli együttműködést jelent. A „transznacionális együttműködés” pedig több tagállam területei közötti, valamint a nem tagállami területekkel való együttműködést jelenti.

A LEADER-t tehát egy átfogó tengelynek szánják, a többi tengelytől eltérő megközelítéssel. Célja, hogy LEADER szemléletű helyi fejlesztési stratégiák készüljenek és valósuljanak meg a másik három tematikus tengely céljai közül egynek, vagy többnek a megvalósulásával. Hangsúlyt kap a helyi vidékfejlesztési csoportok létrejötte, működése és működésük javítása, valamint a csoportok közötti országon belüli és nemzetközi kapcsolatépítés.

Az új rendeletervezetről illetve a vidékfejlesztés szerepének növekedéséről a vélemények megoszlanak, és bár a vidékfejlesztés a KAP

második pillérévé vált, szerepe az agrárpolitikán belül még mindig aránytalanul kicsi.

2.5. A vidékfejlesztés finanszírozása

Úgy gondolom, hogy a vidékfejlesztés gyakorlatának ki kell terjednie a vidék mindhárom – gazdasági, ökológiai és szociális – funkciójára, ezért a finansziális alapok részletezése és elemzése során minden olyan fontosabb pénzforrás leírására vállalkozom, amelyek a három funkció valamelyikét, vagy együttesét segítik anyagilag a vidéki területeken.

A vidékfejlesztés finanszírozásában résztvevő forrásokat kétféle csoportba lehet sorolni, egyrészt vannak az úgynevezett közvetlen források, amelyeket vidékfejlesztés címén elkülönítenek a költségvetésben és a hatályos jogszabály (1257/1999 EK rendelet) alapján vidékfejlesztésre lehet fordítani. A közvetlen források mellett vannak olyan egyéb lehetőségek, amiket ugyan más címszó alatt különítenek el a költségvetésben, de felhasználásuk érzékelhető eredményekhez vezet a vidéki területek fejlődésében (de nemcsak a vidéki területeken). A vidékfejlesztés finanszírozása a fenti csoportosításnak megfelelően kerül tárgyalásra.

Az Európai Unió strukturális politikájához rendelt pénzeszközök a Strukturális Alapok, minden alap meghatározott, elkülönített pénzforrással rendelkezik, és minden alap csak meghatározott célra fordítható. A Strukturális Alapok gyűjtőfogalom, ami az alábbi négy pénzügyi alapot foglalja magába:

Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Orientációs részlege (EMOGA – létrejött 1962-ben). Az Orientációs részleg szolgálja a mezőgazdaság szerkezetátalakítását és a vidékfejlesztést. A Garancia részleg pedig a piaci és az agrártámogatási politika eszköze (például exporttámogatások, intervenciók kiadások), továbbá finanszírozza a 1257/1999 EK rendelet 33. cikke alatti úgynevezett kísérő intézkedéseket³⁶. A téma szempontjából kiemelendő feladatai:

- kedvezőtlen adottságú területek életképes gazdálkodó közösségeinek fenntartása, a gazdaságok bevételeinek támogatása,
- fiatal gazdálkodók gazdálkodási tevékenységének támogatása,
- hatékonyabb gazdasági struktúra kialakítása,
- termelői szervezetek létrehozása,

³⁶ A 1257/1999 EK rendelet kísérő intézkedéseinek megvalósítására készült Magyarországon a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv.

- a termékek minőségének javítása, a minőségileg értékesebb termékek arányának növelése,
- a vidéki infrastruktúra fejlesztése,
- a termelés diverzifikálása, falusi turizmushoz kapcsolódó beruházások,
- falumegújítás, vidéki örökségek megőrzése,
- környezetvédelem, tájvédelem, erdősterületek fejlesztése.

Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA – létrejött 1975-ben) által támogatott tevékenységek:

- termelő beruházások,
- az infrastruktúra beruházásai,
- környezetvédelmi beruházások,
- kis- és közepes méretű vállalkozások létrehozása,
- kutatás és fejlesztés,
- oktatás és egészségügyi fejlesztés (az 1. célterületeken).

Európai Szociális Alap (ESZA – létrejött 1960) által támogatott tevékenységek:

- a munkaerőpiacról kiszorultak, a tartós munkanélküliek, és a fiatal munkavállalók munkába állásának segítése,
- a munkaerő alkalmazkodásának segítése a megváltozott ipari igényekhez,
- a foglalkoztatottság stabilizálása, a foglalkoztatottsági szint növelése,
- humán erőforrások fejlesztése a tudomány, a kutatás és a technológiai fejlesztés terén,
- oktatási és képzési rendszerek megerősítése.

Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközök (HOPE): 1993-ban kezdte meg működését, a halászati szektor problémáinak kezelése a célja.

Az Alapok forrásait az úgynevezett célkitűzések alá eső területek támogatására fordítják, melyek száma 2000-2006 között három:

- 1. célkitűzés: A fejlődésben lemaradó régiók fejlődésének és strukturális átalakulásának elősegítése. Olyan NUTS II³⁷ szintű

³⁷ A támogatási régiók lehatárolása az EUROSTAT által kidolgozott közös statisztikai besorolási rendszer, az úgynevezett „Nomenclature of Territorial Statistical Units (NUTS) alapján történik. NUTS 0: tagország, NUTS 1: kisebb ország vagy tartomány, NUTS 2: statisztikai tervezési nagyrégió, NUTS 3: régió belüli kisebb egység, például megye, NUTS 4: statisztikai tervezési körzetek például statisztikai kistérségek, NUTS 5: települések.

régiók tartoznak ide, ahol az egy főre jutó GDP nem éri el a közösségi átlag 75%-át. A tagországok legtávolabbi (perem) területei (Franciaország tengerentúli részei, az Azúri-szigetek, a Kanári szigetek), mindazok, amelyek a 75%-os küszöb alatt vannak. Azok a területek, amelyek az 1994-1999-es programozási időszakban a 6. célkitűzés alá estek (Franciaország és Svédország ritkán lakott részei). A célkitűzés finanszírozásában mind a négy alap részt vesz.

- 2. célkitűzés: a strukturális problémákkal küzdő területek gazdasági és társadalmi átalakulásának támogatása. Ide tartoznak az 1. cél alá nem tartozó hanyatló vidéki térségek, a nehéz helyzetben lévő városi területek és a halászatától függő sorvadó térségek. A célkitűzést az ERFA és az ESZA finanszírozza.
- 3. célkitűzés: az oktatási, képzési és foglalkoztatási politikák és rendszerek alkalmazását és korszerűsítését célzó támogatás (humán erőforrás fejlesztés). A 3. célkitűzés szerint finanszírozásra jogosult területek az 1. célkitűzés hatáskörén kívül eső területek. A célkitűzést az ESZA finanszírozza (1260/1999 EK rendelet).

A mezőgazdaság³⁸ és a vidék szempontjából – a felhasználás irányultságát tekintve – az EMOGA és a HOPE a legjelentősebb. Az 1. cél hatálya alá tartozó régiókban (így Magyarország teljes területén) a fejlesztési és szerkezet-átalakító programok finanszírozásában mind a négy alap részt vesz. Az alapok forrásait – régióra, illetve ezek alapján tagországokra – a teljes programozási időszakra előirányozzák, így a tagországok több évre előre tervezhetik programjaikat. A Strukturális Alapok megoszlása a különböző támogatási formák között 2000-2006-os programozási időszakban az alábbiak szerint alakul (2. táblázat):

2. táblázat

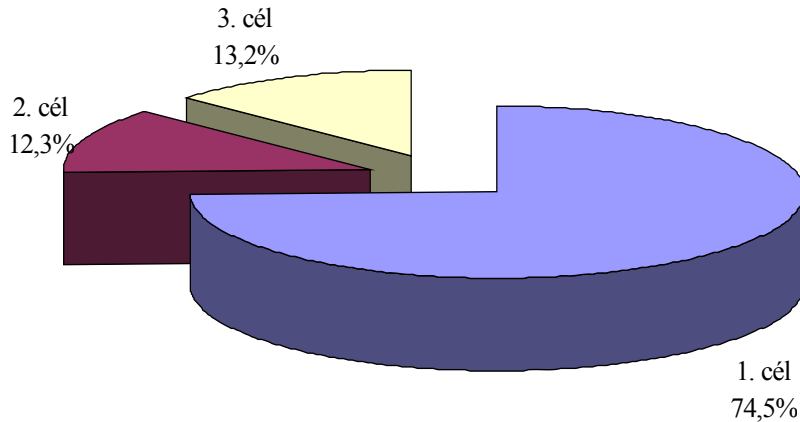
A Strukturális Alapok forrásának megoszlása a 2000-2006 közötti programozási időszakban

Megnevezés	Forrás	
	milliárd euró	%
Célterületi támogatások	182,45	94
Közösségi kezdeményezésű programok támogatása	9,75	5
Innovatív akciók és technikai segítségnyújtás	1,95	1
Összesen	194,15	100

Forrás: European Commission (1999): Directorate General of Agriculture Newsletter 11 March

³⁸ Mezőgazdaság: a mezőgazdaság, erdő- és vadgazdálkodás, továbbá a halászat együttesen (A+B nemzetgazdasági ágak).

Mint látható a Strukturális Alapok legnagyobb részét (94%-át) célterületi támogatásokra fordítják. A célterületi támogatások háromnegyedével az 1. célkitűzést támogatják, a fennmaradó hányadból a másik két cél közel azonos arányban részesedik (3. ábra, 3. melléklet).

Forrás: European Commission (1999): Directorate General of Agriculture Newsletter 11 March alapján saját szerkesztés

3. ábra

A célterületi támogatások megoszlása a 2000-2006 közötti programozási időszakban

2.5.1. Közvetlen források

Az Európai Unió 1257/1999 EK rendelete alapján az EMOGA finanszírozza 2000. január 1-től a vidékfejlesztési intézkedéseket, melyek az alábbiak:

- befektetés agrárgazdaságokba,
- fiatal gazdálkodók pályakezdési támogatása,
- képzés,
- korai nyugdíjaztatás,
- kedvezőtlen adottságú és környezetvédelmi megszorítások hatálya alatti térségek,
- agrárkörnyezet,
- mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése,
- erdőgazdálkodás,
- a vidéki térségek alkalmazkodásának és fejlődésének elősegítése (a 33. cikk intézkedései, az úgynevezett kísérő intézkedések).

A kilenc intézkedésből nyolc a hagyományos agrárstruktúra fejlesztéséhez kapcsolódik, és a szűken vett mezőgazdasági reformot támogatják. A 33. cikk 13 intézkedése közül csupán négy van olyan, ami kilép az agrárszektoron kívülre (Magyar 2003):

- alapszolgáltatások nyújtása a vidéki gazdaság és lakosság számára,
- falvak megújítása és fejlesztése, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése,
- idegenforgalmi és kézműipari tevékenységek végzése,
- mezőgazdasági tevékenységek diverzifikálása, alternatív jövedelemszerzés.

2003-ban négy új vidékfejlesztési intézkedést vezettek be (1783/2003/EK Rendelet), melyek közül kettő az élelmiszerminőség javítását szolgálja, kettő pedig az EU előírásoknak való megfelelést (amennyiben az EU jogszabályokat még nem ültették át a nemzeti törvényekbe). Ezzel a vidékfejlesztési intézkedések száma 26-ra nőtt. Az új intézkedések alkalmazása a tagországokban választható (Popp et al. 2004).

A tagállamok adott területre vonatkozóan a vidékfejlesztési intézkedésből a vidéki térségek szükségleteinek megfelelően választják ki a számukra leginkább megfelelőt, amit részletes tervben, úgynevezett fejlesztési tervben állítanak össze. Magyarországon az EMOGA Orientációs részlegéből finanszírozott intézkedésekre készült az AVOP, míg az EMOGA Garancia részlegéből finanszírozott intézkedésekre (a 33. cikk kísérő intézkedéseire) az NVT. Ezeket a terveket a Bizottság részére jóváhagyásra benyújtják. Az intézkedések finanszírozása társfinanszírozásban történik, ami azt jelenti, hogy az Uniós rész mellé a nemzeti és magán forrást is hozzá kell tenni kiegészítésként. A projektek kiválasztásáért az illetékes nemzeti és regionális hatóságok a felelősek. A program megvalósítása során mind a tagállam, mind a Bizottság ellenőrizheti az intézkedések megvalósítását (Fehér 2003).

2000-2006 között az EU összesen (Garancia és Orientációs részleg) 52,5 milliárd eurót – éves átlagban 7,5 milliárd eurót – fordít vidékfejlesztési támogatásokra (4. melléklet). Ebből a Garancia részleg keretében 32,9 az Orientációs részleg keretében 19,6 milliárd eurót irányoztak elő. A Bizottság a 2000-2006-os programozási időszakra 230 vidékfejlesztési programot hagyott jóvá az alábbiak szerint (3. táblázat):

- 88 program a Garancia Részleg keretében kerül finanszírozásra (beleértve Franciaország 2. célterülete alá tartozó 20 programját³⁹).
- 69 program, az 1-es célterületen valósul meg az Orientációs részleg támogatásával.
- 73 LEADER+ program, amelyeket az Orientációs részleg finanszíroz.

3. táblázat

Vidékfejlesztési programok az Európai Unióban (EU-15), 2000-2006

(1999. évi árakon)

Megnevezés	Programok száma	Társfinanszírozás (EMOGA)	EU támogatás (milliárd euró)
Vidékfejlesztési programok	68	Garancia részleg	32,9
2. célterület programjai*	20	Garancia részleg	
1. célterület programjai	69	Orientációs részleg	17,5
LEADER+ program	73	Orientációs részleg	2,1
Összesen	230		52,5

Forrás: http://europa.eu.int/comm/agriculture/rur/eval/index_en.htm

*Franciaország technikai és politikai okok miatt a 2. célterület 20 programját a Garancia Részleg alá tartozó vidékfejlesztési programokhoz sorolhatja.

Az EMOGA forrásainak megoszlása a főbb vidékfejlesztési intézkedések között a 4. táblázat szerint alakul:

³⁹ Franciaország az egyetlen tagország, amely technikai és politikai okok miatt élhet ezzel a lehetőséggel.

4. táblázat

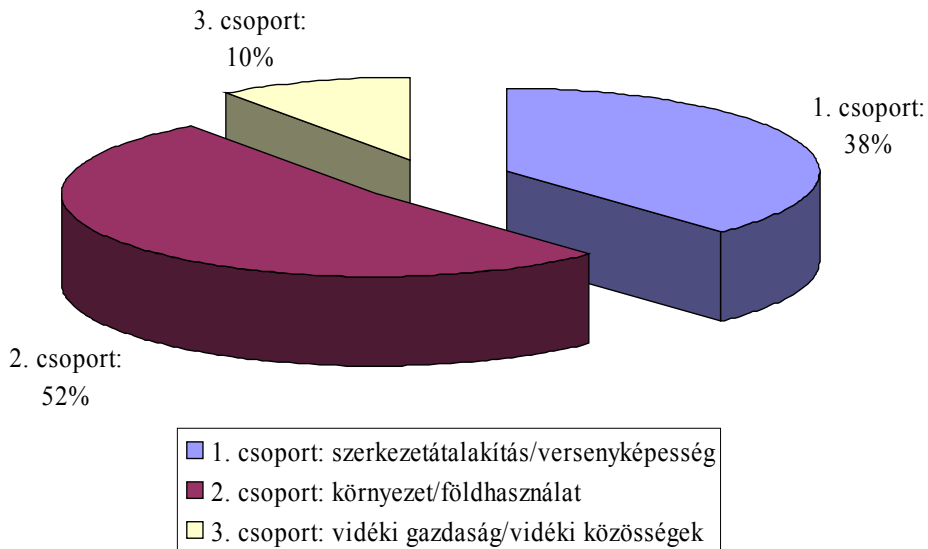
Az EMOGA forrásainak megoszlása a főbb vidékfejlesztési intézkedések között, 2000-2006

Vidékfejlesztési intézkedések	millió euró	%
Befektetés mezőgazdasági vállalkozásokba	4682,0	9,5
Fiatalközvetítők támogatása	1824,0	3,7
Képzés	344,0	0,7
Korai nyugdíjazás	1423,0	2,9
Kedvezőtlen adottságú területek és környezetvédelmi korlátozás alá eső területek támogatása	6128,0 13480,0	12,5 27,4
Agrár-környezetgazdálkodás	3760,0	7,7
A mezőgazdasági termékek feldolgozása/értékesítése	4807,0	9,8
Mezőgazdasági területek erdősítése, egyéb erdőszet	12649,0	25,8
Összes vidékfejlesztési intézkedés*	49097,0	100

*Nem tartalmazza valamennyi program (értékelés, technikai segítségnyújtás) kiadásait és a korábbi programozási időszak (1994-1999) áthúzódó kötelezettségvállalásait, ugyanis ezekkel együtt 52,5 milliárd eurót tesz ki a költségvetési előirányzat.

Forrás: http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/rur/eval/index_en.htm

A 22 vidékfejlesztési intézkedést három fő csoportba lehet osztani (Fact sheet 2003). A teljes programozási időszakban (2000-2006 között) az előirányzott vidékfejlesztési támogatások megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy a támogatások legnagyobb része (52%-a) a környezet/földhasználat csoportba szereplő intézkedésekre jut, 38% a szerkezetváltás/versenyképesség, 10% pedig a vidéki gazdaság/vidéki közösségek csoportba sorolt intézkedésekre esik (4. ábra).

Forrás: http://europa.eu.int/comm/agriculture/rur/eval/index_en.htm

4. ábra

A vidékfejlesztési intézkedések csoportosítása, 2000 – 2006

2004-2006 között az új tagországok számára az EMOGA Garancia Részleg forrásaiból 5,76 milliárd euró áll rendelkezésre vidékfejlesztési célokra. Ehhez társul még körülbelül 2 milliárd euró az EMOGA Orientációs részlegből. Egyes elemzők szerint a csatlakozó országok számára bőkezűen osztották el a vidékfejlesztési forrásokat, hiszen az EU-15 hét évre 52,5 milliárd eurót kap, egy lakosra és egy évre számítva kevesebbet, mint az új tagországok. A 10 új tagország számára a Garancia részleg 10, az Orientációs részleg (1. célterület) pedig 9 vidékfejlesztési programot finanszíroz (Ciprus kivételével, ahol valamennyi vidékfejlesztési intézkedés igénybe vehető) 2004-2006 között. Ezekre a célokra összesen mintegy 7,8 milliárd euró áll rendelkezésre (Popp 2004). Az új tagországoknak jutó vidékfejlesztési támogatások alaponkénti megoszlását az 5. táblázat mutatja.

5. táblázat

Az új tagországok (EU-10) vidékfejlesztési támogatása, 2004-2006

Megnevezés	Programok száma	Alap	EU-hozzájárulás (milliárd euró)
Vidékfejlesztési programok	10	EMOGA-Garancia	5,8
1. célterület	9	EMOGA-Orientációs*	2,0
Összesen	19		7,8

*becslés

Forrás: http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/rur/eval/index_en.htm

A Garancia Részlegből a Magyarország számára jutó támogatás 602,3 millió euró (5. melléklet), amit a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv intézkedéseire fordítanak. (Az Orientációs részlegből az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program intézkedéseire 317,2 millió euró jut).

A LEADER+ Közösségi Kezdeményezésű programot a Bizottság az új tagországokban nem indította, de az EMOGA Orientációs részlegének forrásából lehetőség volt hasonló intézkedés bevezetésére az új tagországokban is, így az agrár- és vidékfejlesztési célokat megvalósító Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív program tartalmaz egy LEADER+ intézkedést (bővebben a 6.2. fejezetben).

A vidék fejlődésére azonban nemcsak az EMOGA (és a HOPE) forrásai vannak hatással. Az EMOGA – mint az elnevezése is jelzi – elsősorban mezőgazdasági (és elsődleges élelmiszer-feldolgozási) tevékenységeket támogat, de az ESZA és az ERFA támogatásainak segítségével is megvalósulhatnak vidéki térségekben (településeken) fejlesztések, csak nem mezőgazdasági keretek között.

2.5.2. Egyéb lehetőségek kihasználása

A vidék szociális gondjainak megoldása nemcsak az agrár- és vidékfejlesztés feladata. Éppen ellenkezőleg, ezeknek a problémáknak a megoldása csak akkor lehetséges, ha az egyes politikák, tárcák összefognak és közösen, egymást kiegészítve lépnek fel a vidéken élők életminőségének javításáért. Önmagában az agrár és vidékfejlesztés nem képes (és nem is kizárólagos feladata) kezelni a vidék minden gazdasági-, társadalmi- és szociális problémáját. Annál inkább nem, mivel a rendelkezésre álló források igen szűkösek, közel sem elegendők mindezek megoldásának finanszírozásához.

Vitathatatlan, hogy minden, a gazdaság fejlődését, a vállalkozások beruházásainak támogatását, munkahelyteremtést ösztönző beruházásnak, szociális kihatása és következménye is van, így a GVOP⁴⁰ (GKM 2003), HEFOP⁴¹ és ROP⁴² intézkedései egyaránt hozzájárulnak a vidéki területek fejlődéséhez. A tanulmányban azonban elsősorban a HEFOP (FMM 2003) és ROP (NTH 2003) vonatkozó intézkedéseit tekintem át, mivel ezen programok intézkedéseinek célcsoportjai között található olyanok nagyobb számban, akik a vidéki területeken élnek. Az operatív programok intézkedései az ország egész területén egyformán igénybe vehetők, közülük azok kerületek kiválasztásra, amelyekből a vidéki lakosok is konkrétan profitálhatnak. A kiválasztás szándéka, hogy szemléltesse a vidéki területek fejlődésében nemcsak az AVOP és NVT intézkedései játszanak szerepet, hanem a többi operatív program intézkedései is (Hamza – Miskó 2005).

Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program

Az operatív programok közül a Strukturális Alapok forrásaiból a Humán erőforrás-fejlesztés Operatív Program (HEFOP) részesedik a legnagyobb mértékben. A program forrása az ESZA és az ERFA, a rendelkezésére álló Uniós pénzügyi támogatás összesen 562,8 millió euró. A program elsődleges célja a meglévő humán erőforrás-kihasználás javítása. A HEFOP három specifikus célt fogalmazott meg:

- a foglalkoztatási szint növelése,
- a munkaerő versenyképességének javítása,
- a társadalmi befogadás elősegítése.

Ennek érdekében a program elsősorban a kínálati oldalon történő beavatkozással igyekszik választ adni a problémákra. Az intézkedések célja, hogy:

- az oktatási-képzési programok megfeleljenek a változó munkaerő-piaci igényeknek,
- növekedjen az alacsony területi-szakmai mobilitás, illetve
- csökkenjen a munkavállalási korú népesség körében tapasztalható jelentős mértékű inaktivitás.

Az intézkedések zömmel az oktatási, képzési rendszerek, a munkaerő-piaci szervezet intézményi és infrastrukturális fejlesztéséhez, valamint a foglalkoztatási helyzet javításához járulnak hozzá. Bár a program intézkedései, egységesen az ország lakosságának foglalkoztatási, képzettségi

⁴⁰ Gazdasági Versenyképesség Operatív Program

⁴¹ Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program

⁴² Regionális Fejlesztési Operatív Program

és szociális szintjének emelkedését szolgálják, a vidéki területeken élők számára is segítség lesz. Témánk szempontjából szinte az összes HEFOP intézkedést fel lehetne sorolni, mert majdnem mindegyik hatással van a társadalmi és szociális gondok megoldására, közülük azonban csak a legfontosabbak:

A munkanélküliség megelőzése és kezelése

A HEFOP költségvetésében ez az intézkedés képviseli a legnagyobb súlyt, amely elsősorban a már működő Állami Foglalkoztatási Szolgálat által megvalósított különböző aktív munkaerő-piaci programokhoz nyújt támogatást. Ezek a programok biztosítják, hogy minden résztvevő ajánlatot kapjon egy támogatott újrakezdési lehetőségre, mielőtt munkanélküliségük időtartama elérné fiatalok esetében a 6 hónapot, mások esetében a 12 hónapot. Az intézkedés célcsoportját a munkanélküliek és inaktívak alkotják, különösen a tartósan munkanélküliek, a fiatalok és a 45 éven felüliek.

Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat fejlesztése

Az intézkedés szorosan kapcsolódik az előző intézkedéshez, és a vidéken élők szempontjából azért van különös jelentősége, mert a szervezet országos hálózatának fejlesztésével – a megyei munkaügyi központok és azok területi kirendeltségein keresztül – a munkaerő-piaci problémák helyi szintű kezelésére nyílik lehetőség.

A nők munkkerőpiaci részvételének támogatása, a család és a munka összehangolásának segítése

Az intézkedés a nők foglalkoztathatóságának javításához mind a munkaerő-kereslet, mind a munkaerő-kínálat oldaláról hozzájárul: egyrészt a nők foglalkoztathatóságának javításával, másrészt a szociális szolgáltatások bővítésén keresztül új foglalkoztatási lehetőségek nyújtásával.

Hátrányos helyzetű emberek foglalkoztathatóságának javítása

A vidéki térségekben, különösen az ország gazdaságilag elmaradottabb részein, a kistelepüléseken nagy számban élnek hátrányos helyzetű csoportok, (alacsony iskolai végzettségűek, szakképzetlenek, romák, az időskorú és tartós munkanélküliek, szenvedélybetegek). Az intézkedés célja, hogy esélyt teremtsen ezen hátrányos helyzetű csoportok munkaerő-piaci és társadalmi beilleszkedésére.

A társadalmi befogadást támogató szolgáltatások infrastrukturális fejlesztése

Az intézkedés célja, hogy elősegítse a hátrányos helyzetű csoportok sikeres munkaerő-piaci és társadalmi integrációját, kirekesztődésük csökkentését, a társadalmi kohézió erősítését a szociális szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosításával, speciális közvetítő szolgálat útján, az intézményi szolgáltatásokkal nem rendelkező alacsony lakosságú településeken, elszigetelt településrészekben, valamint tanyás körzetekben.

Munkahelyteremtéshez és a vállalkozói készségek fejlesztéséhez kapcsolódó képzések támogatása

Az intézkedés hozzájárul a munkahelyteremtő beruházások munkaerőigényének kielégítéséhez, a munkahelyteremtéshez kapcsolódó elméleti és gyakorlati képzési programok támogatásával, a munkaerő kereslet és a vonzáskörzet munkaerő kínálatának összehangolásával.

Regionális Fejlesztési Operatív Program

A Regionális Fejlesztés Operatív Programban kitűzött célok nagymértékben összefüggnek az AVOP vidéki térségek fejlesztése prioritás céljaival, több tekintetben kiegészítik egymást. A ROP elsősorban regionális léptékű, városokban illetve kistérségi központokban megvalósuló komplex fejlesztési programokat támogat, míg a vidékfejlesztés célterülete a falu, és elsősorban a mezőgazdasági tevékenységet kiegészítő egyedi projektek támogatására helyezi a hangsúlyt. A program forrása az ESZA és az ERFA, a rendelkezésre álló Uniós pénzügyi támogatás 359,4 millió euró.

A vidék szociális helyzetének javítása szempontjából a ROP első prioritásának „A turisztikai potenciál erősítése a régiókban” egy intézkedése a „Turisztikai fogadóképesség javítása”, illetve a harmadik prioritás a „Humán erőforrás fejlesztés regionális dimenziójának erősítése” két intézkedése a „Helyi foglalkoztatási kezdeményezések támogatása” és a „Régió-specifikus szakmai képzések támogatása” intézkedések azok melyek a vidéki népesség foglalkoztatási és megélhetési helyzetének javulását a legközvetlenebbül segíthetik elő.

Turisztikai fogadóképesség javítása

A létrejövő szálláshelyek munkához és pótlólagos jövedelemhez juttatják a térséget, növelik a települések népességmegtartó erejét, valamint elősegítik az életszínvonal növekedését. A turisztikai szálláshelyek a turisták költségének elsődleges színhelyei, bevételeik pedig tovagyűrűznek a

térség gazdaságában és más ágazatokban is pótlólagos jövedelmet eredményezve multiplikátor hatást fejtenek ki, amely a helyi kereslet növekedését is magával vonja

Helyi foglalkoztatási kezdeményezések támogatása

Az intézkedés elsősorban olyan projekteket támogat, amelyek az aktív korú nem foglalkoztatottakat célozzák, különösen: tartós munkanélküliek, nők, megváltozott munkaképességű és fogyatékos emberek, romák, hajléktalanok, rendszeres szociális segélyben részesülők, gyermeküket egyedül nevelők, alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők, akik száma a vidéki településeken általában magasabb.

Régió-specifikus szakmai képzések támogatása

Az intézkedés a többnyire alacsony képzettségű dolgozók átképzésére fókuszál, amivel hozzájárul a munkaerő-piaci mobilitás növekedéséhez. Az intézkedés célcsoportját az alkalmazottak, különösen a kis-, közép és mikrovállalatok alkalmazottai képezik. Az intézkedés célja továbbá olyan képzési programok megvalósítása, amelyek hozzájárulnak a turisztikai vállalkozások sikeres működéséhez.

6. táblázat

**A vidék fejlődésére közvetlenül ható HEFOP és ROP intézkedések
Uniós forrásai, 2004-2006**

Az intézkedés megnevezése	Forrás, millió euró	Aránya, %
<i>HEFOP összesen</i>	562,8	100
ebből a vidék fejlődésére közvetlenül ható intézkedések:		
A munkanélküliség megelőzése és kezelése	87,6	15,6
Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat fejlesztése	24,0	4,3
A nők munkaerőpiaci részvételének támogatása, a család és a munka összehangolásának segítése	8,4	1,5
Hátrányos helyzetű emberek foglalkoztathatóságának javítása	30,0	5,3
A társadalmi befogadást támogató szolgáltatások infrastrukturális fejlesztése	24,7	4,4
Munkahelyteremtéshez és a vállalkozói készségek fejlesztéséhez kapcsolódó képzések támogatása	50,1	8,9
Összesen	224,8	39,9
<i>ROP összesen</i>	359,4	100
ebből a vidék fejlődésére közvetlenül ható intézkedések:		
Turisztikai fogadóképesség javítása	23,6	6,6
Helyi foglalkoztatási kezdeményezések támogatása	15,2	4,2
Régió-specifikus szakmai képzések támogatása	8,5	2,4
Összesen	47,3	13,2

Forrás: Saját összeállítás

A 6. táblázat csak azokat az intézkedéseket tartalmazza, amikből a vidéki lakosság biztosan profitálhat, ami a HEFOP Uniós támogatási forrásának 39,9%-át (224,8 millió euró), a ROP Uniós támogatási forrásának 13,2%-át (47,3 millió euró) jelenti. Vagyis az egyéb operatív programok támogatásai is ugyanolyan jelentős hatással lehetnek a vidéki területek fejlesztésére, mint az AVOP vagy az NVT.

Mindez megerősíti azt, hogy nem csupán az agrár- és vidékfejlesztési támogatások feladata a vidék szociális problémáinak megoldása. Eredményesen csak akkor lehet ezeket a gondokat kezelni, ha a rendelkezésre álló forrásokat és alapokat összehangoltan használják fel.

3. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, ANYAGA ÉS MÓDSZERE

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet Vidékpolitikai Osztályának kutatásain keresztül megismertem a vidékfejlesztés különböző megközelítéseit, a magyarországi vidéki területek jellemzőit. Részt vettem az agrár- és vidékfejlesztésre vonatkozó fejlesztési dokumentumok – a SAPARD Program, a Nemzeti Fejlesztési Terv és az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program és Program-kiegészítő Dokumentum – valamint azok éves jelentéseinek elkészítésében. Ezenfelül számos olyan munkában vettem részt, amik a vidéki területek helyzetével, annak feltárásával foglalkoznak. Mindezen előzmények hozzásegítettek ahhoz, hogy átfogó képet alkossak a vidékfejlesztés elméletéről és megismerjem a magyarországi és európai uniós vidékfejlesztési gyakorlatot. Ezen ismereteket beépítettem dolgozatomba is.

Munkám elején csak röviden térek ki a vidéki területek jellemzőinek bemutatására, mivel úgy gondolom, hogy e témakörben, már számos rangos publikáció jelent meg, így azokat csak ismételni tudnám. Éppen ezért csak röviden foglalom össze a vidéki területek legfontosabb jellemzőit.

A téma feldolgozásához elengedhetetlen volt a kapcsolódó jogi szabályozás, jogi háttér feltárása, valamint az Uniós irányelvek, állásfoglalások áttekintése és feldolgozása. Ez nemcsak a jelenleg hatályos joganyag [például az 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről; 1260/1999 EK rendelet; 1257/1999 EK rendelet; 1783/2003 EK Rendelet; A Tanács Rendelete az Európai Vidékfejlesztési Mezőgazdasági Alapból (EVFMA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról] áttekintését jelentette, hanem a korábbi időszakok szabályozórendszerének (például 2052/1988 EK rendelet; 2081/1993 EK rendelet) megismerését is.

Áttekintettem és elemeztem az EU csatlakozás utáni időszakra készült különböző vidékfejlesztési tervezési dokumentumainkat [AVOP (FVM 2004 a) és a kapcsolódó AVOP-PKD (FVM 2004 b), NVT (FVM 2004 c)] és az Uniós források felhasználására irányuló operatív programokat is (HEFOP, ROP, GVOP). Ezeket elsődlegesen a vidéki területek fejlesztésében játszott szerepük szempontjából elemeztem.

Mivel a témám a LEADER mint vidékfejlesztési lehetőség, ezért elkerülhetetlen volt, hogy kitérjek a vidékfejlesztés fogalmi és felfogásbeli különbségeire a különböző szakirodalmakban. A fogalmi meghatározások körvonalazzák ugyanis azt a tevékenységi területet, amire a vidékfejlesztési intézkedések kiterjednek, amire a vidékfejlesztési pénzalapok irányulhatnak és azokat a szempontrendszereket, amik hozzáférhetnek ezekhez az

alapkhoz. Ezért a kutatói munkát a kapcsolódó szakirodalom megismerése, értékelése, és a leszűrt tapasztalatok összegzése végigkísérte. Az egyébként nagyon szerteágazó, a dolgozatomban szűkebb témájához gyakran csak periférikusan kapcsolódó, de az összefüggések szempontjából mégis fontos publikációkat négy nagyobb témakörbe csoportosítottam:

- a vidékfejlesztés fogalmának különböző megközelítései,
- a vidék-, a területfejlesztés és agrárgazdaság kapcsolata, kapcsolódásai,
- az Európai Unió vidékpolitikájának változása és főbb jellemzői,
- a vidékfejlesztés finanszírozása.

A harmadik és negyedik témakörnél kiemelkedik a Közösségi Kezdeményezésű LEADER program változása, a vidékfejlesztés finanszírozásának áttekintése, ezek egyébként a dolgozatban önálló fejezetként is megjelennek.

Ezt a szakirodalom feldolgozásánál leszűrt tapasztalatok gyakorlati megvalósításának feltárása, megismerése követte.

A kutatás a vidékfejlesztésen belül, a LEADER Közösségi Kezdeményezés részletesebb megismerését tűzte ki célul. Ezért áttekintettem a LEADER I, a LEADER II és a LEADER+ program szabályozórendszerét. Ennek megismerése után a gyakorlati megvalósítás vizsgálatára helyeztem hangsúlyt, aminek fontos részét képezte a programok megvalósulását értékelő dokumentumok (LEADER I-II utóértékelései; LEADER+ középértékelés) és az egyes tagországok programértékeléseinek elemző vizsgálata, kritikai értékelése.

A LEADER program alkalmazásának és működésének megismeréséhez elengedhetetlen volt a helyszíni vizsgálat és felmérés. A program gyakorlati megvalósítását önálló adatfelvétellel két tagország – Hollandia és az Egyesült Királyság – példája alapján vizsgáltam. Mindehhez hozzásegített, hogy Hollandiában három hetes szakmai tanulmányút keretében vizsgálhattam a flevoland-i LEADER csoport működését és a projektek megvalósítását. Az Egyesült Királyságban – a cambridge-i egyetemen eltöltött – négy hónapos ösztöndíj keretében ismerhettem meg a program megvalósítását. Az adatfelvétel és elemzés mindkét esetben az alábbiak szerint történt:

- A tagországok LEADER programjainak áttekintése.
- Szakmai interjúk készítése:

- a program megvalósításáért felelős minisztériumi tisztségviselőkkal,
- önkormányzati-tartományi tisztségviselőkkal,
- LEADER csoportok vezetőivel, projektmenedzsereivel,
- a projekteket megvalósító végső kedvezményezettekkel.
- A csoportok felépítésének, működésének megismerése, áttekintése.
- A csoportok által megvalósított projektek elemzése, rendszerezése.

A külföldi tanulmányutakon készített adatfelvételek elemzésének eredményeit és a szakmai interjúk tapasztalatait összevettem más tagországok módszereivel, tapasztalataival. A LEADER program és módszer mélyebb megismeréséhez mintegy 150 – a LEADER I és II során megvalósított – projektet tekintettem át és elemeztem. Mivel a program egyik sarokpontja a tapasztalatok, eredmények minél szélesebb körű megismertetése – az úgynevezett LEADER Hálózaton keresztül –, ezért a programról, a megvalósított projektekről széles körű és nagy mennyiségű információ áll rendelkezésre. Ezen elemzések alapján történt a LEADER program eredményeinek értékelése.

Az irodalmi feldolgozást, vizsgálatokat és elemzéseket kiegészítették a külföldi szakértőkkel történt konzultációk, szakmai konferenciákon, szemináriumokon történő aktív részvétel.

Személyesen is részt vettem a 2001-ben indított magyarországi kísérleti jellegű LEADER program előkészítésében és megvalósításának első fázisában, három térség (Göcsej, Baranyai Hegyhát, Dél-Alföld) fejlesztési programjának elkészítésében, így a program megvalósítását „belülről” is tanulmányozhattam. Mivel a LEADER magyarországi alkalmazásának kidolgozásához elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy a hazai körülmények között hogyan alkalmazható a LEADER-módszer, ezért a kísérleti jellegű LEADER program megvalósítása során az alábbi helyszíni vizsgálatokat, felméréseket végeztem:

- A partnerségben történő tervezés és megvalósítás megfigyelése, vizsgálata a programban résztvevők között.
- A kidolgozott fejlesztési tervek és projektek elemzése abból a szempontból, hogy azok mennyiben hordozzák magukon a LEADER-módszer kilenc fő jellemzőjét.

- Szakmai interjúk készítése a program megvalósításában résztvevő szakemberekkel, minisztériumi tisztségviselőkkel és a projekteket megvalósító végső kedvezményezettekkel.

A LEADER program magyarországi alkalmazására vonatkozó következtetések, javaslatok a külföldi és a magyarországi adatfelvételek összehasonlító elemzésének eredményén alapulnak. Az adatfelvételek elemzése e dolgozat keretében nem került részletes ismertetésre, egyrészt a terjedelmi korlátok miatt, másrészt a célkitűzések megvalósulásának szempontjából, az eredményekből levonható tapasztalatoknak van jelentőségük, amik a dolgozatban megjelennek.

A kutatás során felhasználtam a fenti munkák során szerzett tapasztalatokat, amik nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy megmutassák a LEADER-módszer hazai alkalmazásának nehézségeit és buktatóit.

A LEADER hazai alkalmazását vizsgálva áttekinttem és elemeztem az AVOP-PKD LEADER+ intézkedését és a program megvalósításának kezdeti szakaszát. Tekintettel arra, hogy a dolgozat lezárásának időpontjában az intézkedés megvalósítása még csak a csoportok kiválasztásának folyamatánál tartott, ezért az intézkedés megvalósulásának részletes elemzésére e munka keretében nem térhettem ki.

A LEADER program Uniós és magyarországi megvalósulásának összehasonlító bemutatását és elemzését követően levonásra kerülnek a program hazai adaptációjával kapcsolatos következtetések és javaslatok.

A kutatás tehát elsősorban forrásanalízissel és empirikus módszerrel történt, melynek főbb elemei:

- szakirodalmi feldolgozás és kritikus összegzés, a problémakör áttekintése, az eredmények és hiányosságok feltárása, a hasznosítható tapasztalatok összefoglalása, rendszerzése,
- a hazai vidékfejlesztési tervezési dokumentumok elemzése, elsősorban a LEADER program „beágyazottságának” szemszögéből,
- szakmai konzultációk külföldi tanulmányút keretében és hazai szakemberekkel,
- a program megvalósításának, konkrét helyi tapasztalatainak megismerése, értékelése, önálló adatfelvétel, helyszíni vizsgálat különböző tagországok LEADER csoportjainál, valamint a magyarországi kísérleti LEADER programban részt vett csoportoknál,
- a felhalmozott ismeretek, tapasztalatok, hiányosságok összevetése a LEADER intézkedés hazai tervezésében.

4. A LEADER EVOLÚCIÓJA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Az 1980-as évek elején a Közös Agrárpolitika hatására a mezőgazdasági termelés jelentősen megnövekedett, és nagymennyiségű felesleg kialakulásához, valamint az intenzív gazdálkodás miatt erős környezetterheléshez vezetett. Ehhez társult még az 1980-as évek végén a keleti piacvesztés (Szovjetunió felbomlása), a külső nyomás a termelői támogatások csökkentésére. Ebben az időszakban a közösségi költségvetés legnagyobb – egyes esztendőkből annak 80%-át is meghaladó – tételévé duzzadtak a Közös Agrárpolitika költségei (Halmai 2002).

A vidéki területek problémáinak egyre több fórumon adtak hangot és előtérbe került a vidéki gazdaság megerősítésének, a diverzifikációnak, a vidéki területeken élők életminőség-javításának az igénye. Mindezek egy lassú folyamat eredményeként a vidéki területek komplexebb megközelítéséhez vezettek (nemcsak, mint a mezőgazdasági termelés színhelye, hanem lakóhely, rekreációs lehetőség, természeti táj, környezet), és ráirányították az Unió figyelmét a támogatási politika újragondolására.

Ezzel párhuzamosan nyilvánvalóvá vált, hogy a felülről jövő fejlesztési politikák nem minden esetben és területen érik el a kívánt eredményt. Ezek együttes hatására – a Közös Agrárpolitika felülvizsgálata mellett – kezdte el keresni az Unió a vidéki területek fejlesztésének egy újfajta eszközét, ami megoldást jelenthet az eltérő adottságú területek sokrétű problémáira, és 1991-ben kísérleti jelleggel elindította a LEADER programot.

4.1. A LEADER program szerepe a vidékfejlesztésben

A program kezdetben nem túl nagy összeggel, de azóta is folyamatosan bővülő forrással⁴³ jelent meg a strukturális átalakulást támogató források között. A Strukturális Alapok keretében ebben az időszakban rendelkezésre álló források elsősorban az agrárgazdaság strukturális átalakulását szolgálták és a célterületi támogatásokat finanszírozták. A LEADER program azonban olyan vidékfejlesztési projekteket támogatott, amik egy adott térség saját szükségletein alapulnak.

A LEADER célja olyan lokálisan meghatározott komplex programok pénzügyi támogatása, melyeknek kezdeményezői az adott területen, településen élők, a program keretében támogatott tevékenység (projekt)

⁴³ Részletesebben a 3.3.3. fejezetben.

megvalósulása pedig elősegíti az érintett terület fejlődését. Ez a támogatás azonban a Strukturális Alapok forrásaihoz viszonyítva nem túl jelentős, hiszen annak alig több, mint 1%-a (1994-1999 között 1,2%; 2000-2006 között 1,1%-a) (Dorgai – Miskó 1999 b). A LEADER Közösségi Kezdeményezést bevezetése óta, már a harmadik programozási időszakban alkalmazzák, és a 2007-2013 közötti programozási időszakra vonatkozó vidékfejlesztési rendelet szerint egy külön tengelyt fog képezni⁴⁴.

A program egyik fő sajátossága, hogy a megvalósításra kerülő projektek kiválasztása helyi szinten, az úgynevezett helyi akciócsoportok (Local Action Group - LAG) közreműködésével történik. Ezek olyan horizontális társulások, melyek összefogják az adott terület gazdasági-, társadalmi- és kulturális életének kulcsszereplőit, beleértve a helyi intézményeket is (Osti 2000). A csoport működése az adott terület magán- és közszereplőinek együttműködésén alapszik. A helyi akciócsoport döntéshozói jogkörrel rendelkezik, mert a csoport választja ki az adott területen támogatandó projekteket.

A program vidékfejlesztésben betöltött különleges szerepét a területek fejlesztésének új megközelítési módszere adja. A következő fejezetekben a különböző programozási időszakokban megvalósított LEADER programok kerülnek áttekintésre és értékelésre, a programok eredményeinek, értékelő dokumentumainak elemzésével, és a támogatott projektek vizsgálatával. Elemzem a LEADER újszerű fejlesztési módszerét, ami biztosítja a program sikerét a vidékfejlesztési eszközök között, és aminek köszönhető, hogy a következő programozási időszakban integrálódik a vidékfejlesztési intézkedések között.

4.1.1. LEADER I⁴⁵

Az EU Bizottság 1991-ben indította el a LEADER I programot, azzal a céllal, hogy támogassa a helyi kezdeményezéseket a vidéki területeken. A program forrása ekkor még csak 400 millió ECU volt, (ami ugyanarra az időszakra vonatkozó Közösségi Támogatási Keret 1%-a). A program fő céljai az alábbiak voltak:

- innovatív helyi vidékfejlesztési kezdeményezések támogatása az 1., 5b és 6. Célkitűzések területein,
- a helyi fejlesztési know-how megszerzésének támogatása,

⁴⁴Council Regulation on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD)

⁴⁵ Az 1991-1993 között működött program eredeti elnevezése LEADER volt, miután 1994-ben elindult a LEADER II, nevezték el az eredeti programot LEADER I-nek.

- a know-how és a megszerzett gyakorlat megismertetése más területek lakosaival.

A program során az alábbi intézkedéseket támogatták:

- 1. Technikai segítségnyújtás,
- 2. Szakképzés,
- 3. Vidéki turizmus,
- 4. Kis- és középvállalkozások, kézművesség és helyi szolgáltatások támogatása,
- 5. Mezőgazdasági termékek előállítása és marketingje,
- 6. Egyéb intézkedések.

A rendelkezésre álló források felosztását a tagállamok között a 7. táblázat ismerteti.

7. táblázat

A Közösségi Kezdeményezésű programok forrásai az 1989-1993 közötti programozási időszakban

Megnevezés	A közösségi kezdeményezések forrása*	Az összesből a LEADER I*		A tagország részesedése a LEADER I-ből	
		millió ECU	%	%	ECU/fő
Írország	294,7	28,9	9,8	7,9	7,4
Görögország	711,5	52,6	7,4	14,4	4,8
Portugália	724,4	48,6	6,7	13,3	4,7
Spanyolország	1128,9	102,7	9,1	28,1	2,5
Olaszország	667,4	38,6	5,8	10,5	0,7
Franciaország	566,1	53,0	9,4	14,5	0,9
Luxemburg	22,1	0,8	3,6	0,2	1,8
Németország	415,9	24,3	5,8	6,6	0,3
Dánia	28	2,2	7,9	0,6	0,4
Egyesült Királyság**	512,8	11,4	2,2	3,1	0,2
Belgium	124	1,6	1,3	0,4	0,2
Hollandia	88,9	1,4	1,6	0,4	0,9
Összesen	5284,7	366,0	6,9	100,0	1,1

Forrás: European Commission (1998 c): Ex post Evaluation of LEADER I Community Initiatives alapján saját számítások

*A Közösségi Kezdeményezések 1989-től indultak, a LEADER I azonban 1991-től.

**Észak-Írország nélkül.

Eszerint a legtöbb támogatást a szegényebb tagállamok – Spanyolország (28,1%), Görögország (14,4%), Portugália (13,3%) és Franciaország (14,5%) – kapták. Ha kiszámítjuk a LEADER forrásának egy főre jutó fajlagos mennyiségét, akkor a sorrend módosul, mivel a legtöbb egy főre jutó támogatás Írországból, Görögországból és Portugáliából volt. De még Írország esetében is csak 7,4 ECU/fő támogatást jelentett, vagyis nem olyan összeg, amivel jelentős fejlesztéseket lehetett végrehajtani (Miskó 2002).

A LEADER I területek legfőbb jellemzője a nagyfokú változatosság, a gyér lakosság, a negatív demográfiai folyamatok és a gazdasági fejlődés lehetőségének hiánya volt (European LEADER Observatory 1999). A program által lefedett vidéki területek nagysága országonként eltérő (az országok területének 2%-tól akár a 60%-áig is), a területek mérete 111 km²-től 7800 km²-ig terjedt⁴⁶. Az egyes területek határait természetes, gazdasági, kulturális és adminisztratív határok is adhatták, és számos perifériális és ultra-perifériális terület is található köztük. A területekre jellemző fő gazdasági tevékenységek elsősorban a mezőgazdaság és a turizmus volt.

Az Európai Bizottság 217 helyi csoport létrejöttét hagyta jóvá a LEADER I keretében, a programban résztvevő csoportok összesen 362.000 km² vidéki területet fedtek le és 11,3 millió embert érintettek, akik 60%-a az 1-es Célterületen élt. A legtöbb csoport Spanyolországban és Franciaországban jött létre, míg a kisebb tagállamokban (Benelux államok) a kezdeti időszakban (1991-1993) csak 1-2 csoport működött (8. táblázat). Az egyes tagországok csoportjainak átlagos támogatása a legalacsonyabb Luxemburgban és Belgiumban (0,8 millió ECU), míg a legmagasabb Portugáliában (2,4 millió ECU) volt.

⁴⁶European Commission (1998): Ex post Evaluation of LEADER I Community Initiatives

8. táblázat

A LEADER I forrása és a támogatott csoportok száma tagállamonként, 1991-1993

Megnevezés	LEADER I támogatás, millió ECU	Helyi akciócsoportok száma, db	Átlagos támogatás csoportonként, millió ECU
Írország	28,9	17	1,7
Görögország	52,6	26	2,0
Portugália	48,6	20	2,4
Spanyolország	102,7	52	2,0
Olaszország	38,6	31	1,2
Franciaország	53,0	40	1,3
Luxemburg	0,8	1	0,8
Németország	24,3	13	1,9
Dánia	2,2	1	2,2
Egyesült Királyság	11,4	13	0,9
Belgium	1,6	2	0,8
Hollandia	1,4	1	1,4
Összesen	366,0	217	1,7

Forrás: European Commission (1998): Ex post Evaluation of LEADER I Community Initiatives alapján saját számítások

A LEADER I-ben támogatott projekteket áttekintve megállapítható, hogy a legtöbbjük:

- a vidéki turizmus,
- a mezőgazdasági termékek előállítása és marketingje és a
- a kis- és középvállalkozások, kézművesség és helyi szolgáltatások támogatása területén valósult meg.

Ezt támasztja alá a LEADER I utóértékelése is, ahol a minta alapján elvégzett felmérés szerint a költségvetés 45%-át a vidéki turizmus intézkedésre, 17-17%-át pedig az utóbbi két intézkedésre fordították. Minden csoport alkalmazta a vidéki turizmus intézkedést, a csoportok 96%-a a kis- és középvállalkozások, kézművesség és helyi szolgáltatások támogatása intézkedést, 88%-a a mezőgazdasági termékek termelése és marketingje, 80%-a a szakképzés és 38%-a az egyéb intézkedést.

A program indikátorai azt mutatták, hogy a LEADER eredményes a vidéki területek fejlesztésében. A technikai segítségnyújtás keretében szervezett tájékoztató előadások magas számával elérték a lakosság

figyelemfelkeltését és mozgósítását. A képzéseken átlagosan csoportonként 254 fő vett részt, ami jónak tekinthető, bár a későbbi tapasztalatok azt mutatták, hogy a képzéseket sok esetben végül tényleges foglalkoztatási lehetőség nem követte.

Az új szálláslehetőségek alig egynegyede (22,4%) jött létre gazdaságokhoz kötődően, többségüket a mezőgazdasághoz nem kötődő vidéki lakosság hozta létre. A vidéki gazdaság diverzifikálásához leginkább a turizmusban létrehozott új ágyak száma járult hozzá. A vidéki turizmus iránti nagy érdeklődés sok esetben nem a valós helyi igényeken és lehetőségeken alapult, hanem a csoportok egy-egy befolyásos tagjainak hatására, aminek eredményeképpen a kialakított lehetőségeket nem mindig tudták megfelelően hasznosítani. Szintén a diverzifikációt növelték a kis- és középvállalkozások támogatása intézkedés keretében létrehozott új vállalkozások. A mezőgazdasági termékek feldolgozásával és marketingjével kapcsolatos tevékenységek között elsősorban a minőségfejlesztés, a termelési lánc újraszervezése, a piaci ürök kitöltése, valamint a jellegzetes termékek bevezetése és új piacok felfedezése szerepelt (9. táblázat).

9. táblázat

A LEADER I megvalósulásának fizikai indikátorai

Megnevezés	Indikátor	db
Képzés	képzés	3920
	-ebből turizmushoz kapcsolódó résztvevők (fő)	559
		55193
Vidéki turizmus	új férőhelyek száma	37630
	új szálláslehetőségek száma	3750
	-ebből farmházakban	840
	végző kedvezményezettek	8470
Kis- és középvállalkozások, kézművesség és helyi szolgáltatások támogatása	új vállalkozások	1552
	új szolgáltatások	934
	végző kedvezményezettek	27267
Mezőgazdasági termékek fejlesztése és marketingje	új vállalkozások	1075
	végző kedvezményezettek	6405
Egyéb intézkedések	új vállalkozások	226
Technikai segítségnyújtás	találkozó a lakossággal	20640
	teljes munkaidős közösségfejlesztő (fő)	1036

Forrás: European Commission (1998): Ex post Evaluation of LEADER I Community Initiatives. Az adatok a 217 csoportra vonatkozó becslések az 50 vizsgált csoport adatai alapján.

A 217 csoportra készített becslült adatok azt mutatták, hogy a LEADER 22250 db teljes munkaidős állást hozott létre, ami átlagosan 103

munkahelyet jelent csoportonként. A munkahelyek 40,3%-a kis- és középvállalkozások, mintegy 27%-a vidéki turizmus és a mezőgazdasági termékek fejlesztése és marketingje intézkedések keretében jött létre (10. táblázat). A LEADER mennyiségi eredményei igen jelentősek a foglalkoztatás és az új vagy kibővített vállalkozások létrehozása szempontjából, mégis a program legfontosabb eredménye a helyi kezdeményezések felkarolása és a partnerségben megvalósított fejlesztés.

10. táblázat

A LEADER I becsült foglalkoztatási hatása intézkedésenként

Intézkedések	Létrehozott teljes munkaidős állás, db	A létrehozott munkahelyek aránya, %
Képzés	-	
Vidéki turizmus	6154	27,7
Kis- és középvállalkozások, helyi termékek és szolgáltatások	8965	40,3
Mezőgazdasági termékek fejlesztése és marketingje	5844	26,3
Egyéb intézkedések	248	1,1
Technikai segítségnyújtás	1039	4,7
Összesen	22250	100,0

Forrás: European Commission (1998): Ex post Evaluation of LEADER I Community Initiatives alapján saját számítások. Az adatok a 217 csoportra vonatkozó becslések az 50 vizsgált csoport adatai alapján.

A Községi Kezdeményezés fogadtatása regionális és nemzeti szinten azonban nem mindenhol volt pozitív. Néhány esetben úgy gondolták, hogy a program decentralizált végrehajtási mechanizmusa, önkéntes alapú részvétele, helyi döntéshozatali eljárása aláássa a meglévő centralizált végrehajtási rendszert és új, gyakran párhuzamos adminisztrációs struktúrát épít ki. A program előrehaladtával azonban ezek a negatív fenntartások mérséklődtek (Miskó 2001 c). Részben a LEADER-nek is köszönhető, hogy a vidékpolitika szektorális (mezőgazdasági) megközelítése eltolódott egy szélesebb, multiszektorális megközelítés felé. Ez mindenképpen jelentős előrelépés, bár a változások egyenlőre mérsékeltek voltak.

A program megvalósítását hátráltatta, hogy a végrehajtásban résztvevő szervezetek nem minden esetben rendelkeztek a lebonyolításhoz szükséges szakmai ismeretekkel, gyakorlati tapasztalatokkal, mivel

korábban nem vettek részt a fejlesztési politika végrehajtásában (European LEADER Association 1997).

A LEADER egy olyan kísérleti kezdeményezés volt, amiben a vidékfejlesztés korábbi gyakorlatától eltérő, új, az eddigieknél sikeresebben alkalmazható módszert kerestek. Ennek lényege a helyi igényekre épülő fejlesztés és az adott terület egyes tevékenységei közötti szorosabb kapcsolatok kiépítése a fejlődés érdekében. A LEADER azonban Buller (2000) szerint a megvalósított fejlesztések által nemcsak a vidéki lakosságot tartja helyben, hanem másokat is letelepedésre készítet a vidéki területeken.

4.1.2. A LEADER II

A LEADER I⁴⁷ sikerét látva a Bizottság 1994–1999 közötti időszakban tovább folytatta a programot LEADER II néven. A kezdeményezést az 1994. évi 180/48 számú⁴⁸ EU Bizottsági közlemény szabályozza. A program főbb céljai a LEADER I-hez képest az alábbiakkal egészültek ki:

- innovációra és együttműködésre ösztönözni a helyi intézményeket, testületeket, magánszemélyeket és az ezekből álló csoportokat,
- a tapasztalatok átadása az európai vidékfejlesztési hálózaton keresztül,
- korábbi együttműködésen alapuló, helyi közösségek által életre hívott, nemzetek közötti projektek támogatása.

A programozási időszakban a Közösségi Kezdeményezések céljaira az Alapok pénzügyi keretének 9%-a, vagyis 13705 millió ECU volt előirányozva. A LEADER II közösségi támogatási forrása a korábbi időszakhoz képest több, mint négyszeresére 1700 millió ECU-re bővült (a LEADER I forrása 1989-1993 között 400 millió ECU volt). Ez a kezdeményezések valamivel több, mint 12%-a. A források 46,5%-át az ERFA, 44,7%-át az EMOGA Orientációs részlege és 8,8%-át az ESZA biztosította. Az alapok hozzájárulása a forrásokhoz az egyes tagországok szintjén is különböző volt. Egy konkrét program támogatási forrásainak szerkezete a program és az általa megvalósítani kívánt célok jellegétől

⁴⁷ Mivel a program tovább folytatódott LEADER II néven, az eredeti programra ettől fogva LEADER I-ként hivatkoznak.

⁴⁸ Laying down guidelines for global grants or integrated operational programmes for which Member States are invited to submit applications for assistance in the framework of a Community initiative for rural development. A kiírás 1994 július 1-én jelent meg az Unió hivatalos lapjában (Office Journal - 94/C 180/12 szám alatt).

függött. Minél szorosabban kötődtek a programelemek a mezőgazdasághoz, annál nagyobb arányú volt az EMOGA szerepvállalása.

A program továbbra is az 1., 5.b és 6. célkitűzések hatálya alá tartozó – tehát kifejezetten elmaradott, mezőgazdasági jellegű, illetve rendkívül ritkán lakott – területeken működhetett. A támogatások 59,6%-a az 1. Célterületre, 37,7%-a az 5.b Célterületre és 0,9%-a 6. Célterületre került (a források 1,8%-át az európai és nemzeti hálózatok támogatására fordították).

A LEADER II Program – korábban már említett céljaival összhangban – 4 intézkedést támogatott:

- Szaktudás, szakképesítés megszerzése, ismeretszerzés

Az intézkedés technikai segítségnyújtást adott az integrált helyi fejlesztés megvalósításához, a helyi lakosság igényeit és a terület szükségleteit figyelembe véve a beruházásokat megelőző technikai segítségnyújtást támogatta.

- Vidéki innovatív programok megvalósítása

Az intézkedés egyik fő célja az innovatív ötletek támogatása a vidékfejlesztésben, ezért a támogatott programoknak három alapvető feltételnek kellett megfelelniük: helyi vonatkozásban innovatívak (módszer, termék, termelési eljárás vagy piac tekintetében), modellként szolgálnak és átültethetőek. A projekteknek a vidékfejlesztés új irányára kellett példaként szolgálniuk. Az intézkedésen belül az alábbi területek kaptak támogatást:

- Szaktanácsadás, technikai segítségnyújtás
 - Szakképzés
 - Vidéki turizmus
 - Kisvállalkozások, helyi szolgáltatások fejlesztése
 - Helyi mezőgazdasági, halászati, erdészeti termékek fejlesztése, kereskedelme
 - A környezet megóvása, állapotának javítása
- Nemzetek közötti együttműködés

Legalább két tagállam LEADER II-ben résztvevő térsége közötti együttműködést támogatta. Mivel a különböző országok térségei közötti összefogás újdonságnak számított ezen a területen, ezért a projekteknek nem kellett külön innovatív jellegűnek lennie.

- Hálózatépítés

Mivel a LEADER II fontos célkitűzése a vidékfejlesztésben szereplők közötti együttműködés-, információ- és tapasztalatcsere, ezért létrehozott egy olyan hálózatot, ami magában foglalta a kezdeményezésben érintett valamennyi partnert (helyi szervezetek regionális és országos szervek). A program kedvezményezettjei (Helyi Akciócsoportok, Egyéb Közösségek) kötelesek részt venni a hálózatban és annak működését aktívan elősegíteni. E kötelezettségek közé tartozott, például: adatszolgáltatás a végzett tevékenységekről, a szerzett tapasztalatokról, ismeretekről. A kedvezményezettek maguk is igénybe vehették a hálózat szolgáltatásait.

Eltérően a LEADER I-től, a LEADER II már nemcsak a Helyi Akciócsoportokat, hanem az úgynevezett Egyéb Közösségeket (Other Collective Bodies – CBs) is támogatta. Ezek olyan magán- vagy köztestületek (például agrárkamarák) voltak, amelyek tevékenysége a térség vidékfejlesztési tervével szorosan összefüggött.

A 11. táblázat a Közösségi Kezdeményezésű programok forrásait ismerteti⁴⁹ országonként, külön kiemelve a LEADER II-t. Látható, hogy a LEADER a források 12,4%-át kapta, de részesedése országonként rendkívül eltérő, 2,8% és 20,3% között változik.

Az egyértelműen kitűnik, hogy a szegényebb tagországok, pontosabban azok a tagországok, ahol magas volt a támogatott régiók [1., 5(b) és 6. célterületek] aránya, jelentősebb a mezőgazdaság szerepe a gazdaság teljesítményében és a népesség foglalkoztatásában, a forrásokból bővebben merítettek. A magyarázat abban rejlik, hogy a LEADER teljes költségvetéséből 1,1 milliárd ECU-t az 1. célterületekre, 0,6 milliárd ECU-t pedig az 1. célterületen kívüli, de támogatható térségekben való felhasználásra irányoztak elő.

Még szemléletesebb a kép, ha a források fajlagos mennyiségét is kiszámítjuk. Az egy lakosra jutó támogatás alapján az élbolyban az a három ország található (csökkenő sorrendben: Írország, Görögország, Portugália), melyek teljes területükkel az 1. célterületbe tartoznak, továbbá Spanyolország. A középmezőnyben Olaszország, Finnország és Franciaország található, míg a sor végén olyan országok is vannak, ahol az egy főre jutó támogatás az egy ECU-t sem éri el.

⁴⁹ Dorgai L.– Miskó K.: A vidékfejlesztés finanszírozása az Európai Unióban. AKII 1999. 12. szám

11. táblázat

A Közösségi Kezdeményezésű programok forrásai az 1994-1999 közötti programozási időszakban

Megnevezés	A közösségi kezdeményezések forrása	Az összesből a LEADER II részesedése		A tagország részesedése a LEADER II-ből	
	millió ECU		%	%	ECU/fő
Írország	482,0	82,0	17,0	4,8	22,9
Görögország	1153,0	161,0	14,0	9,5	15,4
Portugália	1063,0	128,0	12,0	7,5	12,9
Spanyolország	2782,0	397,0	14,3	23,4	10,1
Olaszország	1583,0	322,0	20,3	18,9	5,6
Finnország	148,0	28,0	18,9	1,6	5,5
Franciaország	1605,0	225,0	14,0	13,2	3,9
Ausztria	147,0	27,0	18,4	1,6	3,4
Luxemburg	19,0	1,0	5,3	0,1	2,5
Németország	2210,0	204,0	9,2	12,0	2,5
Dánia	103,0	10,0	9,7	0,6	1,9
Svédország	128,0	16,0	12,5	0,9	1,8
Egyesült	1572,0	77,0	4,9	4,5	1,3
Belgium	287,0	10,0	3,5	0,6	1,0
Hollandia	423,0	12,0	2,8	0,7	0,8
Összesen	13705,0	1700,0	12,4	100,0	4,6

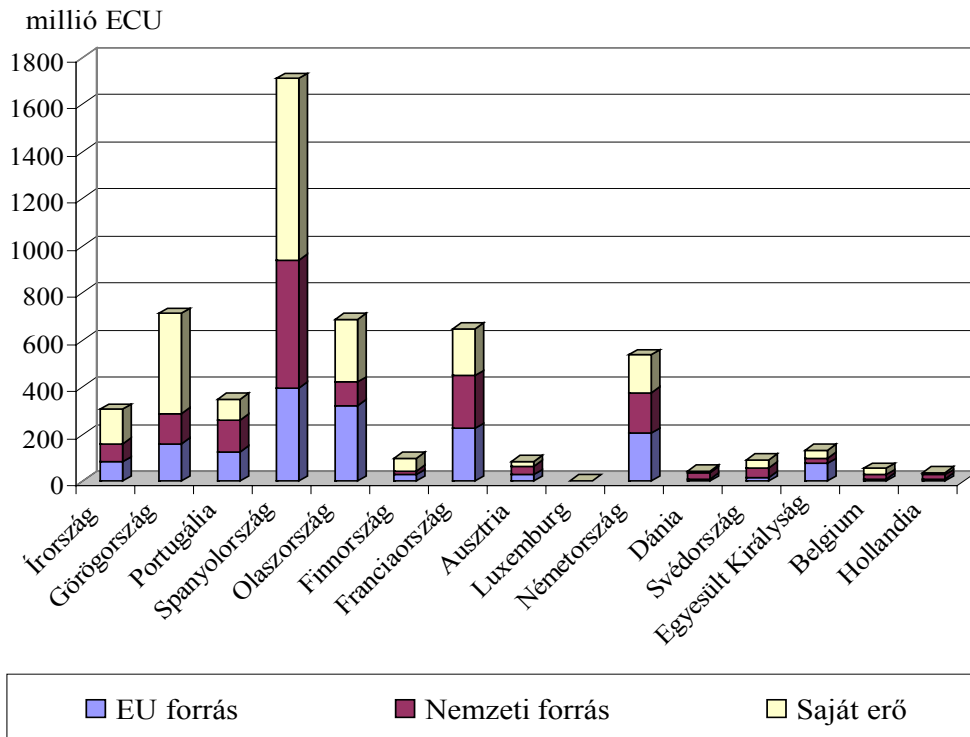
Forrás: Dorgai L.– Miskó K.: A vidékfejlesztés finanszírozása az Európai Unióban. AKII 1999. 12. szám

Inforegio, Funds: Community Initiatives. EC DG XVI. alapadatain alapuló számítások.

Ha a LEADER II összes forrását a népesség számára vetítjük akkor a programozási időszakban egy lakosra 4,6 ECU körüli összeg jut átlagosan (ennél jóval több Írországban, Görögországban, Portugáliában és Spanyolországban és számottevően kevesebb Hollandiában, Belgiumban).

A költségvetési előirányzatban a források megoszlása az EU, nemzeti és magánszféra között 39,9:27,3:32,8 arányban alakultak. A program költségvetésének elszámolása azonban az arányok eltolódását mutatja az EU, nemzeti és magánszféra között 33,4 : 28,1 : 38,5 arányban. Ez arra utal, hogy az EU támogatás a vártnál nagyobb mértékben mozgósítja a nemzeti köz- és magánforrásokat. A LEADER II-ben minden egységnyi közösségi támogatáshoz átlagosan még kétegységnyi nemzeti forrás (állami támogatás és saját hozzájárulás) társult. Ennél jóval több forrást mozgatótt

meg a támogatás Dániában, Hollandiában, Belgiumban és csak töredékét Portugáliában (5. ábra).

Forrás: Ex-post evaluation of the Community Initiatives LEADER II, Volume 1, European Commission adatai alapján saját számítások

5. ábra
**A LEADER II összes költségének megoszlása tagországoként,
 1994-1999**

A közösségi támogatás mértéke tagállamonként eltérő volt, átlagosan 20-40% közötti, de Görögország, Írország és Portugália esetében meghaladta a 40%-ot is (6. melléklet). A közösségi kezdeményezésű programoknál a közösségi támogatás mértéke egyes intézkedéseknél (leginkább a technikai segítségnyújtás, illetve a tájékoztatás, kiadványok készítése esetében) elérhette szinte a teljes összegű támogatást. A gazdasági tevékenységek indításához, a termelés diverzifikálásához adott támogatás azonban általában a költségek 30-60%-a között változott.

Mint már említettem a LEADER II a Helyi Akciócsoportokon túl az úgynevezett Egyéb Közösségeket is támogatta, bár ezek a társulások a támogatott csoportok tizedét (9,2%) sem tették ki (Miskó 2003 b). A

program keretében összesen 998 csoport kapott támogatást és a csoportonkénti átlagos forrás 0,5 millió ECU és 3 millió ECU között változott, átlagosan 1,7 millió ECU körül alakult. Ehhez hozzávéve a nemzeti forrásokat egy csoport a programozási időszak alatt átlagosan 5,1 millió ECU fejlesztést valósított meg, ami évente 850000 ECU-t jelentett (12. táblázat).

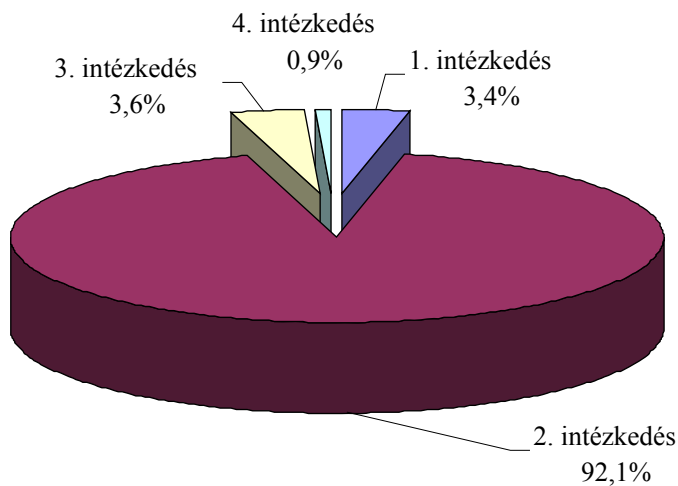
12. táblázat

A helyi akció csoportok és Egyéb Közösségek (CBs) száma tagországoként, LEADER II

Megnevezés	Helyi akciócsoportok száma	Egyéb Közösségek (CBs)	Összesen	LEADER II forrása, millió ECU	Átlagos forrás csoportonként, millió
Írország	34	3	37	82	2,2
Görögország	49	7	56	161	2,9
Portugália	48	6	54	128	2,4
Spanyolország	132	1	133	397	3,0
Olaszország	192	11	203	322	1,6
Finnország	22	0	22	28	1,3
Franciaország	170	1	171	225	1,3
Ausztria	31	9	40	27	0,7
Luxemburg	2	0	2	1	0,5
Németország	119	46	165	204	1,2
Dánia	12	0	12	10	0,8
Svédország	12	0	12	16	1,3
Egyesült	61	8	69	77	1,1
Belgium	18	0	18	10	0,6
Hollandia	4	0	4	12	3,0
Összesen	906	92	998	1700	1,7

Forrás: Ex-post evaluation of the Community Initiatives LEADER II, Volume 1, European Commission

A program keretében támogatható négy intézkedés közül a források jelentős része (92,1%-a) az innovatív programok megvalósítását szolgálta, a képzés és a nemzetek közötti együttműködések megvalósítására mintegy 3-3% jut, a hálózat kialakítására alig 1% (6. ábra, 7. melléklet).

1. intézkedés: Szaktudás, szakképzettség szerzése, ismeretszerzés
2. intézkedés: Vidéki innovatív programok
3. intézkedés: Nemzetek közötti együttműködés
4. intézkedés: Hálózatépítés

Forrás: LEADER II ex post evaluation alapján saját szerkesztés

6. ábra

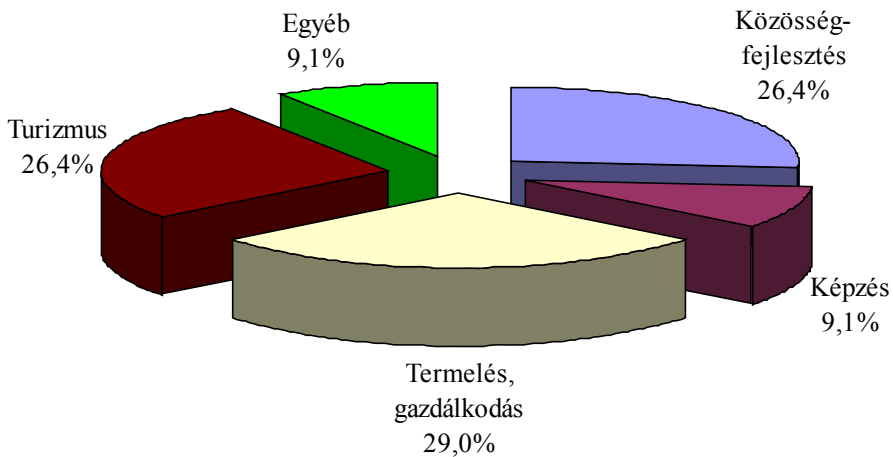
A LEADER II forrásainak megoszlása az intézkedések között

A kutatás során hat tagország különböző LEADER csoportjai által megvalósított projekteket tekintettem át. (Írország 3 csoport, Egyesült Királyság 4 csoport, Spanyolország 6 csoport, Görögország 4 csoport, Hollandia 1 csoport, Belgium 1 csoport). A csoportokat úgy válogattam össze, hogy az általuk lefedett vidéki területek minél változatosabb képet mutassanak. Az áttekintett projektek közül végül mintegy 150 projektet soroltam öt különböző csoportba aszerint, hogy milyen jellegű tevékenységet valósítottak meg. A csoportok kialakítása jobban segíti a projektek áttekinthetőségét:

- képzéssel, továbbképzéssel kapcsolatos projektek,
- közösségfejlesztő projektek,
- termelést, gazdálkodást segítő projektek,
- falusi turizmust segítő projektek,
- egyéb, értéket védő projektek.

Természetesen voltak olyan projektek, amik igazából egyik csoportba sem illeszthetők, és olyanok is, amelyek akár több csoportban is elhelyezhetők. A 8. melléklet e csoportosítás szerint tartalmazza az áttekintett projekteket.

Az egyes csoportokba tartozó projektek, a mintában képviselt arányuknak megfelelően szerepelnek. A projektek áttekintése elsősorban arra irányult, hogy a LEADER forrásai milyen fejlesztések megvalósulásához járultak hozzá leginkább a vidéki területeken. Azaz a vidéki gazdaság diverzifikációját, a közösségfejlesztést vagy inkább a természet- és örökségvédelmet segítették-e elő. A 7. ábra a projektek megoszlását mutatja az egyes csoportok között.

Forrás: Saját szerkesztés

7. ábra

A LEADER projektek csoportosítása tevékenységenként

A projektek áttekintése után – a LEADER I-ben tapasztaltakhoz hasonlóan elmondható – hogy a támogatások közel felét a tevékenységi kör diverzifikálására fordították. Ezen belül közel azonos arányban szerepelnek a termeléshez, gazdálkodáshoz, illetve a turizmushoz kapcsolódó projektek. A tevékenységi kör diverzifikációján túl a közösségfejlesztésre helyezett hangsúlyt mutatja az ehhez kapcsolódó projektek 26,4%-os aránya.

A projektek megismerése azt támasztja alá, hogy a LEADER keretében szinte bármire lehetett uniós támogatást szerezni, amiről a projekt készítői be tudták mutatni, hogy egy település, egy térség vagy egy kisebb közösség érdekét, értékeit, illetve értékteremtését szolgálja. Ezt támasztja alá Bruckmeier (2000) is, aki németországi tapasztalatok alapján azt írja,

hogy a LEADER-ből szinte bármilyen jellegű innovatív projekteket támogattak, melyek hozzájárultak a terület fejlődéséhez, de korábbi regionális vagy nemzeti forrásból nem kaphattak támogatást. Az adott terület fejlődését szolgálta, és értékteremtést jelentett, ha a projekt megvalósulása például:

- elősegítette a vidéki közösség összetartozását, szellemi fejlődését, tudatformálását,
- hozzájárult a közösségi, a természeti, vagy az építészeti örökségek, általában az elmúlt korok emlékeinek megóvásához,
- óvta a természet értékeit, illetve ezeknek az értékeknek a megóvására tanított,
- a gazdaság diverzifikálását eredményező termelő tevékenységeket fejlesztett,
- feltámasztott kihalt mesterségeket, tevékenységeket, népi szokásokat.

Szembetűnő, hogy a tevékenység diverzifikáláson belül, a projektek jelentős része az idegenforgalom fejlesztésére irányul, ami azt mutatja, hogy maguk az érintettek számára sem világos, hogy a turizmuson kívül, hogyan építsék föl a „vidék-gazdaságot”. Ez véleményem szerint azonban veszélyes folyamat is lehet, mivel az idegenforgalom éppen a vidék vonzerejét „öli” meg, veszélyezteti a természeti környezetet, annak érintetlenségét és a közösségi kultúrát azáltal, hogy mindenből árucikket csinál.

A vizsgálat tapasztalatai alapján a LEADER II megvalósítása során azok a csoportok általában eredményesebben működtek, akik már a LEADER I alatt gyakorlatra tettek szert [ezt támasztja alá a LEADER European Observatory (1997) elemzése is]. Jobban mérték fel területük adottságait és lehetőségeit, hamarabb készítették el fejlesztési tervüket, jobban átlátták a működési folyamatot és eredményesebben költötték el a támogatást.

A megismert csoportok közül kiemelném – a Magyarország számára is jelentős hasznosítható tapasztalatokkal rendelkező – hollandiai Flevoland tartományt. A flevoland-i LEADER terület a tartomány vidéki területének 70%-át fedi le, az érintett lakosság 82000 fő, ami a tartomány teljes lakosságának 32%-a. A program indítása során számos probléma adódott, mivel korábbi tapasztalatok hiányában nehézséget okozott a LEADER-módszer bemutatása. További gondot okozott, hogy a LEADER II kezdeti időszakában nem érkezett kellő számú projekt-pályázat, illetve a beérkezett pályázatok nem a „LEADER filozófiának” megfelelően készültek el. Éppen ezért a program kezdeti szakaszában számos ismertető cikk publikálására és bemutató anyag terjesztésére került sor. Különböző előadásokat és

forumokat tartottak a megfelelő tájékoztatás érdekében. A csoport közösségfejlesztő szakembert alkalmazott azért, hogy elérje a helyi szereplők aktív részvételét. Magyarország számára is átvehető gyakorlat, hogy a megvalósítás során úgynevezett „study group-okat” („tanuló csoportokat”) hoztak létre annak érdekében, hogy a sikeres projektek megvalósítói átadhassák tapasztalataikat. A flevoland-i csoportnál előnyben részesültek az olyan projektek, amelyekben gazdálkodók vagy termelők „csoportjai” és nem egyének nyújtottak be pályázatot, mivel így sokkal jobban megvalósulhatott a közösségi érdek.

A LEADER II eredményeit látva kétségtelen, hogy a vidéki területek fejlesztésének ez az újfajta megközelítése sikeresnek mondható, és jól kiegészítette a Közösségi Támogatási Keret formájában adott támogatásokat.

4.1.3. A LEADER+

A LEADER I és a LEADER II eredményeit látva a Bizottság úgy határozott, hogy a 2000-2006-os programozási időszakban is működteti az immár négyre csökkent Közösségi Kezdeményezések között a LEADER programot. A kezdeményezés forrása a kezdeti időszakhoz képest megötszöröződött. A 13. táblázatból jól látszik, hogy a Kezdeményezések aránya a Strukturális Alapokon belül a korábbi 8%-ról mintegy 6%-ra csökkent. Ezen belül viszont a LEADER aránya az egyes programozási időszakokon keresztül folyamatosan nőtt, és a kezdeti 7,6%-os részesedésről a 2000-2006 közötti programozási időszakra 19,6% lett.

13. táblázat

A Strukturális Alapok és a Közösségi Kezdeményezések forrásai az egyes programozási időszakokban

Megnevezés	1989-1993	1994-1999	2000-2006
	millió ECU		millió euró
Strukturális Alapok (SA)	64000,0	154500,0	195002,0
Közösségi Kezdeményezések (KK)	5284,7	13705,0	11099,0
A KK a SA forrásának arányában (%)	8,3	8,9	5,7
LEADER	400,0	1700,0	2020,0
A LEADER a KK forrásának arányában (%)	7,6	12,4	18,2

Forrás: <http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/rur>; Inforegio, Funds: Community Initiatives. EC DG XVI. Adatai alapján saját számítások

A LEADER+ kezdeményezésre a 2000/C 139/05 számú Bizottsági ajánlás⁵⁰ ad útmutatást. A program célja a vidékfejlesztés „főáramát” adó programok kiegészítése (a Közösségi Támogatási Keret által támogatott programok), a vidéki térségben élők segítése és bátorítása térségük hosszabb távú fejlesztési lehetőségeinek átgondolása érdekében. Olyan újszerű megoldásokat magában foglaló integrált, helyi igényeken alapuló stratégiák megvalósítását támogatja, amelyek biztosítják az adott térség fenntartható fejlődését, különös tekintettel:

- a természeti és kulturális örökség megóvására,
- a gazdasági környezet megerősítésére, azért, hogy az hozzájárulhasson a munkahelyek létrehozásához,
- a helyi közösségek szervezeti feltételeinek javítására.

A program által támogatott tevékenységek:

1. Kísérleti jellegű, integrált vidékfejlesztési stratégiák

Az intézkedés keretében olyan területek kaptak támogatást, amelyek vállalták egy fejlesztési tervvel alátámasztott, a helyi adottságokra épülő integrált és fenntartható, innovatív jellegű fejlesztési stratégia kidolgozását és megvalósítását. A kidolgozásnak és megvalósításnak a partnerségen kell alapulnia és a tervnek a terület szempontjából jelentős helyi probléma megoldását kell a középpontba helyeznie.

Az intézkedés megadott négy olyan téma prioritást, amelyek a Bizottság szerint Közösségi szinten különös érdeklődésre tarthatnak számot:

- új módszerek és új technológiák használata annak érdekében, hogy a termékeket és a szolgáltatásokat versenyképesebbé tegyék,
- a vidéki élet minőségének javítása,
- a helyi termékek hozzáadott értékének növelése, különösen a kis termelő egységek által előállított termékek piacra jutásának ösztönzése,
- a természeti és kulturális erőforrások legmegfelelőbb használata, különös tekintettel a NATURA 2000 program keretében kiválasztott területek értékének növelésére.

A kiválasztott téma-prioritás lista és a célcsoportok körét a tagállamok bővíthették, figyelembe véve sajátos helyzetüket. A Bizottság kiemelt támogatást kívánt adni azokhoz a fejlesztési elképzelésekhez,

⁵⁰ Commission notice to the member states of 14 April 2000 laying down guidelines for the Community initiative for rural development (Leader+), (2000/C 139/05)

amelyek célja új munkahelyek teremtése, vagy egyéb tevékenységek biztosítása a nők és a fiatalok számára.

2. Területek és nemzetek közötti együttműködés

A program mind a tagállamon belüli, mind a tagállamok közötti, illetve a harmadik országgal történő együttműködéseket támogatja. A támogatás közös projektek megvalósítására és tapasztalatcserére fordítható. Az intézkedés célja a program megvalósításához szükséges népességszám elérése, valamint az egymást kiegészítő tevékenységek megvalósításának ösztönzése.

3. Hálózatépítés

Már a LEADER II program prioritásai között is szerepelt a tapasztalatok, eredmények, a szaktudás és az információ cseréje, mindez tovább folytatódik a LEADER+-ban. A LEADER csoportok hazai és nemzetközi hálózat részei, és ez lehetővé teszi, hogy bárki megismerhesse a program által támogatott projekteket, azok eredményeit. Az intézkedés olyan hálózat kialakítását támogatta, amely minden vidéki térség számára hozzáférhető. Az intézkedés célja a területek közötti együttműködések erősítése és a vidékfejlesztéssel kapcsolatos információk átadása.

A LEADER+ program néhány dologban különbözik a korábbiaktól. Az első ilyen különbség, hogy finanszírozását eddig három alap biztosította (az EMOGA, az ERFA és az ESZA), az új program azonban csak egy alap, az EMOGA Orientációs részlege, által finanszírozott. A második lényeges különbség hogy az összes vidéki területen alkalmazható, ahol a helyi akciócsoportot alkotó települések népessége 10000–100000 fő között van, és a népsűrűség kisebb, mint 120 fő/km².

Módosult a végső kedvezményezett köre is, mivel a LEADER II-ben az Egyéb Közösségek (CBs) is kaphattak támogatást, az új programban azonban ismét csak a Helyi Akciócsoportok támogathatók, mivel a Bizottság úgy vélte, hogy azok a legalkalmasabbak a program végrehajtására.

A LEADER+ forrásai a korábbi időszakhoz képest tehát bővültek. Az előző időszakhoz (1994-1999, LEADER II) viszonyítva változott a pénzügyi források országonkénti megoszlása, például Hollandia ötszörösét, Írország és Ausztria dupláját kapta a forrásoknak (14. táblázat).

14. táblázat

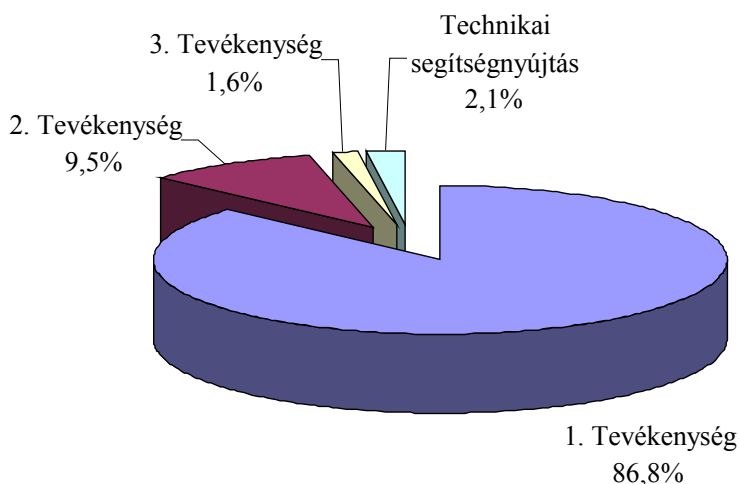
A Közösségi Kezdeményezésű programok forrásai a 2000-2006 közötti programozási időszakban

Megnevezés	A közösségi kezdeményezések forrása	Az összesből LEADER+		A LEADER+ aránya tagországonként	Fajlagos LEADER + támogatás
	millió euró		%	%	euró/fő
Írország	176	45	25,5	2,2	6,4
Görögország	916	172	18,8	8,5	13,0
Portugália	713	152	21,3	7,5	16,5
Spanyolország	2081	467	22,4	23,1	9,2
Olaszország	1246	267	21,4	13,2	8,9
Finnország	270	52	19,2	2,6	1,5
Franciaország	1112	252	22,7	12,5	4,6
Ausztria	380	71	18,7	3,5	8,5
Luxemburg	14	2	14,3	0,1	7,7
Németország	1709	247	14,5	12,2	6,9
Dánia	88	16	18,1	0,8	3,7
Svédország	296	38	12,9	1,9	0,8
Egyesült Királyság	1021	106	10,4	5,2	4,4
Belgium	221	15	6,8	0,7	4,9
Hollandia	692	78	11,3	3,9	18,8
Hálózat	162	40	24,7	2,0	0,1
Összesen	11097	2020	18,2	100,0	6,2

Forrás: Az EU Költségvetési Főosztályának (DG Budget) adatai alapján saját számítások.

A legnagyobb arányban részesülő országok közül egyedül Spanyolország (23,1%) és Franciaország (12,5%) maradt bent az élmezőnyben, és melléjük felzárkózott Olaszország (13,2%) valamint Németország (12,2%). A többi tagország nagyjából az előző időszak forrásaival megegyező összeget kapott. Szemléletesebb azonban a kép, ha megnézzük az egy főre jutó forrásokat is, mert így a legtöbb egy főre jutó fajlagos támogatást Hollandia (18,8 euró/fő) kapta, mögötte pedig Portugália (16,5 euró/fő) és Görögország (13,0 euró/fő).

A források legjelentősebb részét (86,8%) az integrált vidékfejlesztési stratégiák megvalósítására fordítják. Az összes költség mintegy tizede jut az együttműködések támogatására, 1,6% a hálózat működtetésére és 2,1% a Technikai segítségnyújtásra fordítódik (8. ábra, 9. melléklet). Az egyes tevékenységekre fordított források tagállamonkénti megoszlását a 10. melléklet tartalmazza. Eszerint az 1. tevékenységre fordított támogatás Franciaországban a legalacsonyabb, de itt is meghaladja a 78%-ot.

1. Tevékenység: Kísérleti jellegű, integrált vidékfejlesztési stratégiák megvalósítása
2. Tevékenység: Területek közötti együttműködések
3. Tevékenység: Hálózat kialakítás
Technikai segítségnyújtás

Forrás: Az EU Költségvetési Főosztályának (DG Budget) adatai alapján saját szerkesztés 2004. évi költségvetési kimutatás alapján.

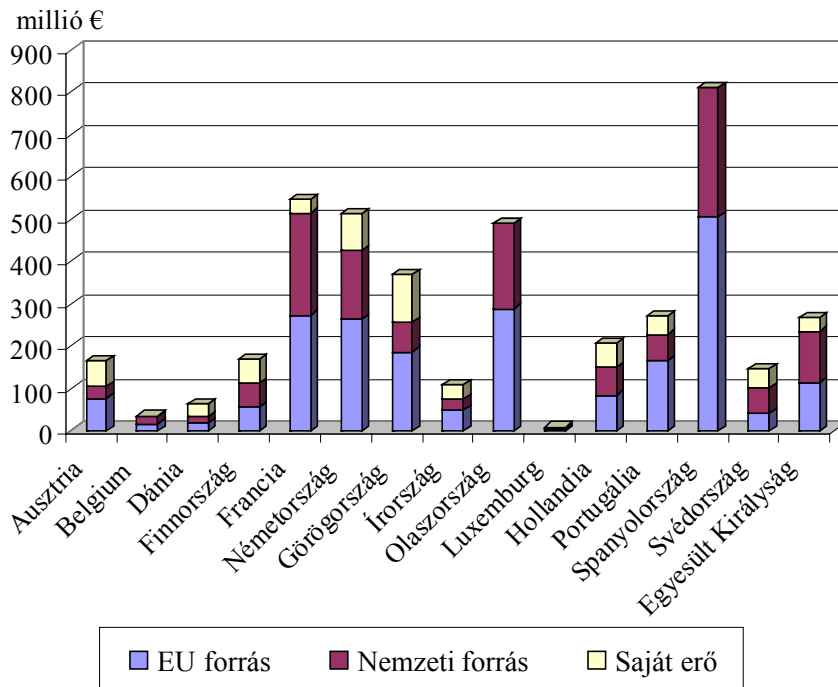
8. ábra

LEADER+ összes költségének megoszlása tevékenységenként 2000-2006

A LEADER+ keretében összesen 72 (regionális és nemzeti szintre készült) programot hagytak jóvá (11. melléklet), és összesen 938 csoport jött létre.

A program összes forrása a hétéves időszakra 4171,4 millió euró (2004. évi költségvetési kimutatás alapján), aminek az EU-15 átlagában 51,2%-a közösségi forrás, 34,6%-a nemzeti támogatás és 14,2%-a a projektet megvalósítók saját forrása. Mint a korábbi időszakokban a

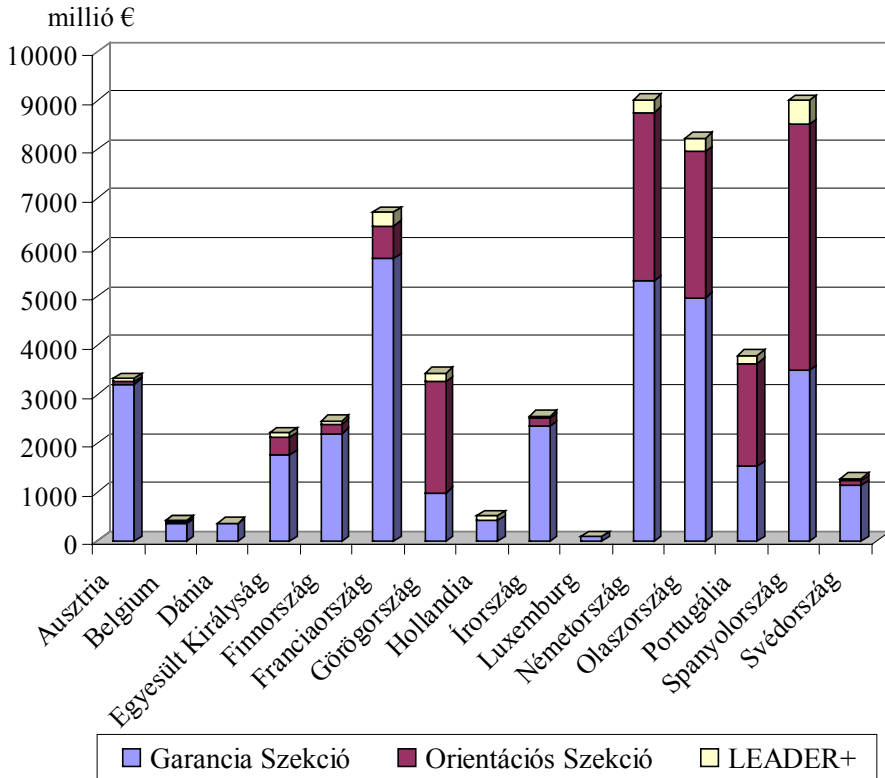
támogatás mértéke itt is tagállamonként eltérő és a saját erő aránya az 5,7%-tól (Franciaország) a 44,7%-ig (Dánia) változik (9. ábra, 12. melléklet).

Forrás: Az EU Költségvetési Főosztályának (DG Budget) adatai alapján saját számítások A 2004 évi költségvetési kimutatás alapján.

9. ábra
**A LEADER+ összes költségének megoszlása tagországonként,
 2000-2006**

A 0. ábra, (13. melléklet) az EMOGA-ból a vidékfejlesztésre irányuló EU forrásokat tartalmazza, melyek összege az EU-15-re 53405,0 millió euró. Ez az összeg tartalmazza a Garancia részleg támogatását a vidékfejlesztési tervek intézkedéseinek megvalósítására, az 1-es célterület Orientációs részlegből történő támogatását és a LEADER+ program finanszírozását. A vidékfejlesztési támogatásokból a legtöbbet Németország, Spanyolország, Olaszország és Franciaország kapja. A támogatások alaponkénti megoszlását tekintve csak a három legszegényebb tagország (Görögország, Spanyolország és Portugália) esetében 50% feletti az Orientációs részleg részesedése, a többi tagországban a vidékfejlesztési támogatások jelentősebb részét a Garancia részleg finanszírozza általában 80-90%-os részesedéssel.

Forrás: http://europa.eu.int/comm/agriculture/rur/index_en.htm adatai alapján saját számítások

10. ábra

A LEADER+ aránya a vidékfejlesztési támogatásokon belül, 2000-2006

Az EU-15 átlagában a vidékfejlesztésre fordított támogatások (vidékfejlesztési támogatások a Strukturális Alapból, a kísérő intézkedések támogatásai és a LEADER) mindössze 4%-a jut a LEADER+ programra. Még Spanyolország és Görögország esetében is a LEADER csak a vidékfejlesztési támogatások 5,6% - 5,4%-át teszi ki (15. táblázat). Ez tehát az EMOGA-ból a vidéki területek fejlesztésére fordított forrásokat nézve egyáltalán nem jelentős, ami megmagyarázza, hogy miért tekintik a LEADER-t általában úgy, mint a vidékfejlesztési programok „főáramának” kiegészítését. Ahogy Shucksmith fogalmaz (2000), a LEADER célja nem elsősorban a munkahelyteremtés és a gazdasági növekedés, hanem a helyi társadalom fejlesztése a közösség építésén és a helyi szereplők közti kapcsolat erősítésén keresztül.

15. táblázat

Vidékfejlesztési támogatásokból* a LEADER+ aránya tagországokként, 2000 - 2006

Megnevezés	Vidékfejlesztési EU támogatások összesen	LEADER + támogatások	A LEADER+ támogatások aránya
	millió euró		%
Svédország	1282,3	41,2	3,2
Ausztria	3325,0	76,8	2,3
Írország	2556,2	48,7	1,9
Görögország	3436,6	186,1	5,4
Finnország	2451,8	56,4	2,3
Portugália	3795,8	164,5	4,3
Hollandia	509,9	83,9	16,5
Luxemburg	93,1	2,1	2,3
Franciaország	6707,0	272,8	4,1
Egyesült Királyság	2219,5	114,7	5,2
Olaszország	8231,0	288,0	3,7
Belgium	418,0	16,2	3,9
Németország	9013,6	262,9	2,9
Spanyolország	8999,1	505,7	5,6
Dánia	365,8	17,3	4,7
Összesen	53405,0	2137,3	4,0

*Vidékfejlesztési intézkedések összesen, függetlenül a támogatás helyétől. Vidékfejlesztési támogatások a Strukturális Alapból, a kísérő intézkedések támogatásai és a LEADER.

Forrás: European Commission – Directorate General for Agriculture, <http://europa.eu.int/comm/agriculture/index.htm> és az EU Költségvetési Főosztályának (DG Budget) adatai alapján saját számítások.

Felmerül a kérdés, hogy mi az akkor mégis, ami miatt a LEADER sikeresnek tekinthető. Ez pedig mint az előzőek mutatják, nem a támogatások összege, hanem az a módszer, amit a program alkalmaz. A következő fejezetek ezt a módszert, a program sajátos jellemzőit tekintik át.

4.2. A program sajátosságai, speciális vonásai

A LEADER a helyi integrált vidékfejlesztési kezdeményezések sorát foglalja magába, és azok közös vonásai alapján kívánja a vidékfejlesztés fenntartható megoldásait modellezni, ezért a vidékfejlesztés egyik fontos formájának tekintem. Úgy gondolom azonban, hogy amikor a LEADER-ről

mint vidékfejlesztési modellről beszélünk, tudni kell róla, hogy a vidékfejlesztés tágabb annál a tevékenységi körnél és törekvési rendszerénél, amit a LEADER ma lefed. A LEADER ugyanis egy viszonylag fejlett és stabil mezőgazdasági szabályozási és támogatási rendszer működését a háta mögött tudva fejlődik. Ezért a LEADER programok viszonylag kis mértékben foglalnak magukban például szorosan vett mezőgazdasági fejlesztéseket programjaikba.

A LEADER programot bevezetése óta számos vidéki területen alkalmazták sikerrel. A tapasztalatok azt mutatták, hogy az egyéb vidékfejlesztési támogatásokhoz képest mérsékelt forrásai ellenére mégis eredményes a vidéki területek fejlesztésében. Abban, hogy a legeltérőbb adottságú területeken is eredményre vezetett egyrészt jelentős szerepet játszott, hogy kisebb területi egységeken valósul meg a fejlesztés. Másrészt, fontos a program sajátos fejlesztési módszere, amit egyes programozási időszakok tapasztalatait figyelembe véve, úgy alakítottak, hogy azok a legmegfelelőbb módon szolgálják a különböző adottságú, kis területi egységek fejlődését.

A vidékfejlesztésnek ez az újfajta – alulról kiinduló – megközelítése, az úgynevezett LEADER- módszer az, ami alapvetően megkülönbözteti más vidékfejlesztési eszközöktől. A módszert kilenc fő jellemzővel lehet leírni, amik három csoportba sorolhatók. Ezeknek a speciális vonásoknak az első csoportját úgy lehetne jellemezni, mint amelyek az adott területhez, csoporthoz és a fejlesztési stratégiához kapcsolódnak. Ezek az alábbiak:

- Terület alapú megközelítés

Az alulról kiinduló kezdeményezések egyik fő jellemzője, hogy a fejlesztés alapja egy valamilyen szempontból összetartozónak tekinthető, megfelelő méretű területi egység, amit belső társadalmi kohézió és erős közösségtudat jellemez. Ez az életképes fejlesztési stratégia fenntartásához szükséges emberi, pénzügyi és gazdasági erőforrásokat biztosítja. A fejlesztés az adott terület endogén erőforrásainak jobb kihasználása által, annak lehetőségeire és szükségleteire fókuszál. A terület lehatárolásának nem kell egybeesnie közigazgatási vagy adminisztrációs határokkal, illetve a strukturális alapok működéséhez kapcsolódó egyéb lehatárolásokkal.

- Multiszektorális integráció, tevékenységek közti kapcsolat

Az integráció fontossága, már magában a program elnevezésében is megtalálható. Az adott terület fejlesztése nem ágazati jellegű, hanem a különböző ágazatok összekapcsolására törekszik. Ez a vidéki gazdaság fejlesztésére irányuló tevékenységek közti kapcsolatot jelenti. A megvalósításra kerülő tevékenységek és projektek nem egyéni és különálló

lépések, hanem egymással kapcsolatban lévő és egymásra ható, egységes egész részét alkotják. Az integráció létrejöhet a program minden tevékenysége vagy csak azok bizonyos csoportja között, szektoron belül és különböző szektorok között is.

- Helyi szintű fejlesztési megközelítés, a helyi kezdeményezések felkarolása (bottom-up approach)

A terület gazdasági, társadalmi és kulturális szempontból fontos kulcsszereplőinek (egyéneknek és szervezetnek) a részvétele a tervezésben, a döntés hozatalban és a fejlesztések végrehajtásában. A helyi szereplők közvetlenül vesznek részt az adott terület fejlődését meghatározó fejlesztési folyamatok tervezésében és megvalósításában, és ez a rendelkezésre álló erőforrások felhasználásának fokozott hatékonyságához vezet. A „helyi szintről kiinduló fejlesztési megközelítés” elve elsősorban a kisebb területi egységek esetében alkalmazható eredményesen, ahol a népesség könnyen bevonható a fejlesztésekbe, az érintettek ismerik egymást, érdekelték és hajlandóak is részt venni a fejlesztési folyamatban.

A megközelítés fontos része a „kapacitás építés” (capacity building), aminek célja a helyi szereplők tudatosságának és a fejlesztésben való szerepvállalásuknak a növelése, a lakosság mozgósítása tréningek, képzések és tájékoztató előadásokon keresztül. A kapacitásépítés folyamata azoknak a potenciális szereplőknek és szervezeteknek a felkutatásával kezdődik, akik hozzájárulhatnak a helyi fejlesztéshez, majd egy olyan szervezet létrehozásával folytatódik, ami összefogja a potenciális szereplőket. A megközelítés főbb jellemzői:

- helyi erőforrásokon alapuló fenntartható gazdasági tevékenységek,
 - közös akarat a helyi lehetőségek kiaknázására,
 - az egymással versengő érdekek összeegyeztetése,
 - a közösség részvétele az önkéntes munkában.
- Partnerség

A partnerség lényege, hogy a fejlesztésben érintett szereplők együttműködnek valamilyen közös társadalmi célkitűzések megvalósítása érdekében. A fejlesztés pozitív eredménye annál valószínűbb, minél szélesebb összefogáson alapszik a partnerség. Az együttműködés nemcsak az egyének és szervezetek, a magán- és közszféra, az üzleti élet és a civil társadalom összefogását jelenti, hanem ugyanilyen fontos az érintett terület, a kormányzati szervek és az uniós szereplők közti együttműködés is. A partnerség alapja, hogy az érintettek egyenlőként vehetnek részt a közös munkában, tervek elkészítésében és végrehajtásában. Hangsúlyozni kell

azonban, hogy nem elég az együttműködési társulás struktúrájának létrehozása, hanem fontos az együttműködési folyamat és az elérendő célok lefektetése is.

- Helyi Akció csoport

Olyan horizontális társulás, ami az adott terület gazdasági, társadalmi életében fontos szerepet játszó, magán- és közszereplők együttműködésével jön létre. A csoportok tagjainak – akik magánemberek és közintézmények egyaránt – képviselniük kell az adott csoport vagy terület érdekeit. A helyi szereplők széles körű képviselése a csoporton belül egyrészt szükséges ahhoz, hogy az adott hely igényeit, szükségleteit, lehetőségeit sokoldalúan, ne csak egy-egy ágazat, tevékenység szemszögéből mérlelje, másrészt a vidéki gazdaság diverzifikációjának növeléséhez.

A csoport lehatárolásának nem kell szükségszerűen egybeesnie valamilyen adminisztrációs területi egységgel, közigazgatási határral, az alapulhat valamilyen földrajzi, kulturális vagy gazdasági határon is. Mérete nagyon változatos lehet az adottságoktól (például alacsony és magas népsűrűségű területek) és az alkalmazott fejlesztési stratégiától függően. Mivel döntéshozói hatalommal és a fejlesztések megvalósításához szükséges forrással rendelkeznek, ezért fontos szerepük van az adott terület fejlődésében, és a területen belül a decentralizáció növelésében és az intézményi és politikai egyensúly biztosításában.

A helyi akció csoportok feladata, hogy:

- az adott terület erőforrásainak feltárása,
- fejlesztési terv készítése az erőforrások kihasználására,
- a LEADER összehangolása a különböző fejlesztési tervekkel és támogatási lehetőségekkel,
- innovatív ötletek iránti fogékonyság,
- a különböző szektorok fejlesztési elképzeléseinek integrálása.

- Innováció

Az innováció fogalma a LEADER esetében elég nehezen határozható meg pontosan, mivel a programban ez vonatkozhat:

- magára a LEADER megközelítés fogalmára,
- azokra a megoldásokra, ahogyan ezt a helyi akciócsoportok értelmezik és alkalmazzák,
- a terület problémáinak megoldására adott újszerű válasza, az erőforrások újfajta kihasználására,

- elsősorban azonban a programon belül végrehajtott tevékenységek innovatív jellegére.

Az egyes tevékenységek innovatív (újító) jellege vonatkozhat: technológiára, „know how”-ra, új termékre, új folyamatra, új struktúrával rendelkező szervezetre vagy piacra. A lényeg, hogy a tevékenység az adott terület fejlesztése szempontjából innovatív legyen, célja, hogy a finanszírozott programok valóban növeljék a tevékenységek által létrehozott hozzáadott értéket. Mivel a legtöbb csoportnak nagyon sok hasonló jellegű tevékenység közül kell választania, a LEADER-ben az egyik legfontosabb értékelési szempont egy-egy tevékenység innovatív jellege, és átültethetősége lett.

Az innovatív tevékenységek jellemzői:

- olyan tevékenységek, amelyeket egyéb fejlesztési politikákban még nem vettek figyelembe (az eddigi EU programok vagy nemzeti fejlesztési politika által támogatottaktól eltérő),
- olyan tevékenységek melyek a vidéki területek gyengeségeire és az ott felmerülő kényszerekre jelentenek megoldást (a mezőgazdasági foglalkoztatottság és aktivitás hanyatlása; a legképzettebb emberek elvándorlása; a fiatalok munkanélkülisége és foglalkoztatási bizonytalansága; az elszigeteltség növekedése, azáltal, hogy bizonyos üzleti- és magánszolgáltatások eltűnnek a vidékről; a környezet hanyatlása),
- az alkalmazott technológia vagy „know-how” újszerű, új termék, új folyamat, új struktúrájú szervezet vagy piac,
- olyan fejlesztések, melyek nyomán szélesebb körben megjelenik az információs és kommunikációs technika a vidéki területeken,
- olyan tevékenység, amely a helyi erőforrások által létrehozott hozzáadott értéket növeli (jellemzően vidéki összefüggésben; kulturális és környezeti aspektusokat is beleértve; turizmus és helyi identitás növelés).

Az eddig felsoroltak elsősorban a területre és az ott működő csoportra vonatkoztak, a következő jellemvonások már túlmutatnak ezen és a csoportok közti kapcsolatra és együttműködésre vonatkoznak. Céljuk az információk áramlásának, a tapasztalatok cseréjének és a szakmai tudás átadásának az elősegítése mind hazai, mind nemzetközi szinten:

- Hálózat

A hálózat kialakításának célja a vidékfejlesztésben résztvevők közötti együttműködés-, információ- és tapasztalatcsere. A LEADER csoportok hazai és nemzetközi hálózat részei, ami lehetővé teszi, hogy

szélesebb körben ismertté váljanak a LEADER által támogatott projektek és azok eredményei. A hálózat magában foglalja a kezdeményezésben érintett valamennyi partnert (helyi szervezetek regionális és országos szervek). A program támogatottjai adatot szolgáltatnak a végzett tevékenységekről, a tapasztalatokról. A hálózat szerepet játszik abban is, hogy erősítse a kapcsolatot a vidékfejlesztés regionális és nemzeti szervei között (például az Európai Bizottsággal történő kapcsolattartás). A hálózatnak három fontos alappillére van:

- Lokális szint: Helyi Akciócsoportok
- Tagállami szint: Országos Hálózat
- Közösségi szint: Európai Observatórium
- Nemzetek közötti együttműködés

Legalább két tagországban lévő LEADER csoport együttműködése tapasztalatcserére, projektek közös tervezésére és megvalósítására alapozva.

A programban résztvevő szereplők között létrehozott hálózat, és a nemzetközi együttműködés fontos szerepet játszik a kapcsolatok kialakításában, a tapasztalatok átadásában és a vidékfejlesztés újfajta megközelítésének elterjesztésében mind hazai, mind nemzetközi szinten.

- Decentralizált (sajátos) vezetési és pénzügyi módszerek

A LEADER irányítására jellemző a nagyfokú decentralizáció, mivel az irányítást, tervezést és döntéshozást a lehető legalacsonyabb szintre helyezi. Mivel a helyi csoportokban a magán- és közszféra, az üzleti- és civil élet képviselői egyaránt jelen vannak, ezért az érdekérvényesítés lehetősége mindenki számára egyenlő. Ez a decentralizáció nemcsak az irányításra, hanem a fejlesztések megvalósításához szükséges források kihelyezésére is vonatkozik. Ez azt jelenti, hogy a helyi csoport jogosult a támogatások szétosztására a projekt-kezdeményezők között, a nemzeti vagy regionális program adminisztráció szabályainak megfelelően. A decentralizáció mértéke jelentősen különbözik az egyes tagállamokban, sőt egy tagállam különböző területei közt is, bizonyos mértékig alkalmazkodva a kialakult adminisztratív hagyományokhoz.

A LEADER módszert vagy LEADER megközelítést úgy lehet meghatározni, mint ezeknek a fenti jellemzőknek a közös, együttes, összekapcsolt alkalmazása. A LEADER megközelítés alapján a vidékfejlesztés a vidéki területek problémáinak átfogó, széles körű megközelítését jelenti. A vidékfejlesztés átfogó jellege azt jelenti, hogy meg kell próbálnia választ adni nemcsak a gazdasági problémákra, hanem az infrastrukturális (közszolgáltatás), környezeti, jóléti és egyéb problémákra

is. A módszer lényege a helyi szintű vidékfejlesztés, aminek irányítottan kell lennie és a gazdasági, társadalmi és környezeti tényezőket is figyelembe veszi. Eszerint a sikeres vidékfejlesztésnek két fő célja van:

- a vidéki területek gazdasági bázisának megerősítése és diverzifikálása, valamint a
- a területen élők életminőségének javítása.

Ezt támasztják alá a Corki konferencián elhangzottak is, mely szerint a vidékfejlesztésnek a LEADER program alapelveire épülő, helyi és közösségi irányítású fejlesztésnek kell lennie, koherensen illeszkedve egy európai keretbe.

A helyi alapú vidékfejlesztés legfontosabb indokai:

- a helyi szinten működő struktúrák sokkal inkább képesek felismerni a helyi fejlesztési lehetőségeket,
- helyi szinten nagyobb a helyi feltételek és prioritások ismerete,
- helyi szinten lehetséges a részvétel ösztönzése és működőképes társulás kialakítása.

A fejlesztés nem csupán a társadalom által előállított termékek és szolgáltatások mennyiségének növelését jelenti, hanem alapvetően képessé teszi a közösségeket saját fejlődési folyamatuk befolyásolására.

4.3. A LEADER program előnye más (vidék)fejlesztési eszközökkel szemben

A vidékfejlesztési intézkedésekre jutó források áttekintése azt mutatja, hogy a LEADER programra jutó támogatások – az egyéb vidékfejlesztési támogatásokhoz viszonyítva – szűkösek. A program szerepe azonban a vidéki területek problémáinak kezelésében egyre nagyobb, és ez az elemzések és értékelések alapján egyértelműen magának az alkalmazott fejlesztési módszernek köszönhető. A program előnyei kutatásaim alapján a következőkben foglalhatók össze:

- Az egyes országok pénzügyi adatait elemezve elmondható, a program nagy előnye, hogy minden egységnyi közösségi támogatás legalább másfél-, de inkább kétegységnyi nemzeti forrást mozgat meg. Ez azt jelenti, hogy a program alkalmas a helyi források fejlesztésbe történő bevonására.

- A fejlesztések kis területi egységen történnek, ezért a helyismeret, az alulról kiinduló fejlesztés lehetővé teszi a fejlesztési szükségletek pontosabb meghatározását.
- A program figyelembe veszi a kisebb területi egységek erőforrásait, adottságait és fejlesztési szükségleteit, kiegészítve ezáltal a nagyobb strukturális átalakulásokat célzó támogatásokat. (Megadja a lehetőséget a fejlesztési igényeknek megfelelő támogatás kialakítására, és nem kell a fejlesztési igényeket a támogatási lehetőségekhez igazítani).
- A végrehajtása partnerségben történik, ami biztosítja, hogy a fejlesztések széles körű igényeken és társadalmi konszenzuson alapuljanak, és lehetővé teszi az egyes érdekszférák álláspontjainak összeegyeztethetőségét. Emellett a terület különböző szereplőinek összefogása, a közös tervezésen alapuló fejlesztési terv érdekeltté teszi a szereplőket annak eredményes megvalósításában.
- Nemcsak egyénileg megvalósuló projekteket támogat, hanem integrálja a különböző szektorokhoz kapcsolódó tevékenységeket, nagyobb fejlesztési hatást elérve ezáltal (multiszektorális megközelítés).
- Mind a döntési jogkört, mind a pénzügyi irányítást a lehető legalacsonyabb szintre helyezik, így azok hozzák meg a döntéseket, akik az adott területet a legjobban ismerik.
- A csoportok kialakításával olyan hátrányos vidéki területeken is szakmai bázis jön létre, ahol eddig nem volt. (A kistérségek megtanulják a programkészítést, pályáztatást, monitorozást és ellenőrzés folyamatát – megtanulják „menedzselni önmagukat”).⁵¹
- Lehetővé válik kis volumenű vagy újszerű fejlesztések támogatása.
- A helyi csoportok kialakításával, a terület „egyesítésével” nő annak érdekérvényesítő képessége.

A tapasztalatokat elemezve összességében az a következtetés vonható le, hogy a LEADER program szerepe nem a vidéki területek nagy

⁵¹ A szakmai bázis kialakulása a vidéki területeken különösen fontos, erre hívja fel a figyelmet Csátári (1998) akkor, amikor azt mondja, hogy a komplex vidékfejlesztés sikeres megvalósulásához szükséges, hogy kistérségi szinten is kialakuljon a rugalmas, professzionális tervező-fejlesztő-menedzser intézményrendszere, amely képes a fejlesztési programok adaptációjára, megszervezésére, végrehajtására.

gazdasági és strukturális problémáinak a megoldásában van, mivel a projektek többsége kisméretű és helyi jelentőségű fejlesztéseket jelent (például bicikliút építés, közösségi épület felújítása). Sokkal inkább alkalmas a felülről induló fejlesztések helyi igényeket figyelembe vevő kiegészítésére, ezáltal az alulról és felülről kiinduló fejlesztések kiegészítik egymást, megsokszorozva az egyes fejlesztések hatékonyságát (Miskó 2003 c).

A kutatás alapján azonban a program előnyei mellett alkalmazásának korlátai is vannak, amik az alábbiakban összegezhetők:

- A legelmaradottabb vidéki területek lakosságának – ahol a program támogatására a legnagyobb szükség lenne – általában gyenge a közösségi fellépése és érdekérvényesítő képessége, és nincs megfelelő humán erőforrás a megvalósításhoz. Ezért – még a LEADER-megközelítés alkalmazásával is úgy tűnik – a fejlettebb vidéki területek könnyebben meg tudják szerezni a forrásokat.
- A különböző típusú fejlesztések, projektek elbírálása széles körű szakmai ismeretet feltételez, ami nem minden esetben biztosított helyi szinten, ez a más támogatásokkal való átfedések kiszűrését is akadályozhatja.
- A lokális közösségi szerveződéseknek azonban egyik hátránya, hogy mivel a csoportok kis területi egységen jönnek létre, az érintettek ismerik egymást, ezért a döntések meghozatalánál szubjektív elemek is érvényesülhetnek, (az ismeretségek folytán bizonyos érdekkörök számára kedvezőbb döntések születnek). Vagyis még nem sikerült olyan egyértelmű intézményi garanciákat beépíteni a döntéshozás rendszerébe, ami kiszűrné ezeknek a szubjektív elemeknek az érvényesülését. Ezt támasztja alá Kovách (2000) amikor azt írja, hogy a helyi gazdaság vezető erőinek azon szándéka, hogy kontrolálja a politikai erőt és megszerezze a fejlesztési forrásokat, különösen erős a közepes és kis településeken, ahol a regionális és vidékfejlesztési forrásokhoz való hozzáférés nem lehetséges a helyi hatóságokkal történő együttműködés nélkül.
- A decentralizált pénzügyi menedzsment feltételezi az Unió forrásához kapcsolódó pénzügyi-adminisztratív eljárások ismeretét helyi szinten is.

A LEADER népszerűségének és eredményességének egyik legfontosabb oka azonban éppen az, hogy az eddigi eszközökhöz hasonlóan a legmesszebbre volt képes lépni az ilyen korlátok lebontásában.

5. AZ UNIÓS VIDÉKFEJLESZTÉSI POLITIKA HAZAI ALKALMAZÁSA

Az Európai Unióhoz történő csatlakozást megelőzően Magyarországnak nem volt lehetősége arra, hogy Közösségi támogatással LEADER programot indítson. A programra való felkészülés céljából a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Vidékfejlesztési Programok Főosztálya, nemzeti forrásból 2001-ben indított egy LEADER típusú kísérleti programot. A program célja az volt, hogy a LEADER jellemzőit minél szélesebb körben megismertessék, valamint a helyi, regionális és nemzeti szinten nélkülözhetetlen gyakorlati tapasztalatokat megszerezzék. A programra történő felkészítés az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program LEADER+ intézkedésének is a célja. A következő fejezetekben ezeknek a programoknak a jellemzői és tapasztalatai kerülnek ismertetésre.

5.1. A kistérségek és az endogén fejlesztés

A LEADER magyarországi alkalmazásának ismertetése előtt néhány szóban utalnék a hazai kistérségek helyzetére, valamint a helyi erőforrásokon alapuló (endogén) fejlesztésre. A LEADER program fejlesztésének alapja a valamilyen szempontból összetartozó kisebb területi egységek, kistérségek – ennek oka, hogy ezen a szinten mozgósíthatók legjobban a szereplők a fejlesztési célok elérése érdekében. Mivel a kérdéssel számos kutató (például Szörényiné Kukorelli, Pálné, Farkas) részletesen foglalkozik, és a terjedelmi korlátok sem teszik lehetővé a kérdéskör alapos kifejtését, ezért most csak a téma szempontjából legfontosabb megállapításokat foglalom össze röviden.

A megyénél kisebb területi egységekben való gondolkodás nem újkeletű Magyarországon sem. Járások – közigazgatási egységek – már a 19. században léteztek Magyarországon, vonzáskörzeteket pedig már az 1920-as, 1930-as években is lehatároltak. Erdei Ferenc 1939-ben a Magyar város című könyvében ír a „város és környéke” elképzelésről.

A területfejlesztési és területrendezési törvény (1996) terminológiája szerint a kistérség „a települések között létező funkcionális kapcsolatrendszerek összessége alapján behatárolható területi egység, egymással intenzív kapcsolatban lévő, önszerveződő, egymással határos települések összessége”.

Jelenleg Magyarországon léteznek az úgynevezett statisztikai kistérségek, melyek az ország egész területét lefedik, de szerveződésük nem önkéntes. Valamint vannak önkéntes alapon szerveződött kistérségek, amik a vidékfejlesztés beavatkozási egységeit képezik.

A kistérség, mint „vidékfejlesztési beavatkozási egység” fogalma azonban csak az 1990-es években terjedt el a szakirodalomban. Ezeknek a kisebb területi egységeknek a kialakítása a (köz)igazgatás és az aktuális gazdaságpolitika számára volt fontos. 1995-re ugrásszerűen megnőtt a kistérségi fejlesztési szervezetek száma (amelyben nagy szerepe volt a PHARE Kistérségi Területfejlesztési Kísérleti Programnak).

Farkas (2002) a vidékfejlesztés kistérségeinek legfontosabb szerepét abban látja, hogy „olyan önszerveződésről van szó, amely a vidéki közösségek életminőségének, a vidéki környezet megőrzésének, javításának és a vidéki gazdaság alapjának a megteremtését tűzte ki célul”. Pálné (1996) szerint azonban a kistérségi szerveződések egy részének fontos motiváló tényezője a forrásszerzés lehetősége volt, mivel a települések bizonyos csoportjai között csak a forrásszerzés miatt jött létre az együttműködés [hasonló véleményen van Szörényiné (2001) is]. Ténylegesen azonban az alulról, spontán szerveződött kistérségi társulás vagy településszövetség működőképes.

Szörényiné (2001) szerint a kistérségi szintű vidékfejlesztés alapvető elvárása a helyi közösségek bevonása, azaz a helyi szereplőkkel való együttműködés a fejlesztés sikeres megvalósulása érdekében. A fejlesztési tervek kidolgozásában nemcsak az önkormányzatokat, hanem a térségben élő vállalkozókat, civil szervezeteket is be kell vonni, mivel „egy külső fejlesztés csak akkor szolgálja a fejlődést, ha az ott élők el tudják fogadni, sőt annak fontossága a közösség részéről fogalmazódik meg”. A kistérségek sikeres fejlesztéséhez három alappillért határoz meg:

- meghatározott prioritások és az azokból következő programok;
- a térségfejlesztés szereplői;
- a fejlesztéshez szükséges források.

A fejlesztési programokat meg kell ismertetni a lakossággal, fel kell kelteni figyelmüket, hogy véleményükkel befolyásolni tudják azt.

A LEADER- módszer azonban még ennél is tovább megy, mivel a helyi szereplőket már a fejlesztési program kidolgozásába bevonja és a megvalósításban is mindvégig részt vesznek (vagyis a program során végig érvényesül a társadalmi kontrol).

Remmers (1996) szerint a belső erőforrásokra támaszkodó (endogén) fejlesztés során “alapvetően fontos megismerni a helyi szereplők (a legerősebbektől a leggyengébbekig) kapacitásait, s azokat a saját szükségleteik és érdekeik szerint alkalmazni a külső lehetőségekhez mérten. A lokalizáció – mint a globalizációval ellentétes folyamat – lényege ennél fogva a lokális manőverezési tér bővítése oly módon, hogy a külső, a globális lehetőségeket a helyi feltételekhez alakítjuk, adaptáljuk”. A helyi erőforrások hasznosítása a helyi közösség és környezet viszonyrendszerében valósul meg, szervesen illeszkedik a közösség életéhez, és lehetővé teszi a közösség együttműködését.

Nemes Nagy (1997) a társadalmi szerveződések szintrendszerének tárgyalásakor írja, hogy egy településből csak akkor válik valódi lokális egység, „ha a társadalomszerveződésben felerősödik a települések szerepe, ha tudatosan felismert, s legalább tradícióként hat a helyi szellemiség és ebből azonosságtudat és szervezett társadalmi aktivitás fakad, s a lokalizmus eszmerendszere megjelenik a "fejekben". A „térből kiemelt”, felülről szervezett és irányított gazdaság és társadalom fokozatosan alakul át egy decentralizált, horizontálisan szerveződő szisztémává. Ez a fordulat a társadalom teljes tevékenységére kiterjedően teret nyit a térségi kapcsolatrendszerek bővülésének a korábbi szervezeti és ágazati függési relációkkal szemben (vagy legalábbis azok mellett), fontos lett a helyi, térségi gazdasági potenciál, a helyi, térségi hatalom.

Lengyel (2003) szerint a helyi sajátosságokon alapuló fejlesztés előnye, hogy olyan helyi sajátosságokra lehet fejlesztési programokat készíteni, amelyek nincsenek meg más térségekben. Azaz versenyelőnyöket az egyediségből lehet nyerni. Lengyel szerint mindehhez elengedhetetlen a kreatív egyének és felkészült szakértők együttműködése.

Az elmaradottabb, hátrányos helyzetű térségekben meglehetősen kevés az önálló fejlesztési kezdeményezés, mivel általában a helyi szereplők nem rendelkeznek a fejlesztésekhez szükséges forrásokkal, információval, hiányzik a megfelelő menedzsment és a helyi szereplők közti kapcsolat (vagyis ami az endogén fejlesztés alapja). A LEADER program (és módszer) éppen ezeket a hiányosságokat igyekszik kiküszöbölni. A következő fejezet azt tekinti át, hogy milyen „LEADER típusú” kezdeményezések valósultak meg hazánkban, és azok mennyire tekinthetők sikeresnek.

5.2. LEADER típusú kezdeményezések Magyarországon a csatlakozás előtti időszakban

A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium 2001-ben LEADER típusú programot indított, amelynek forrását az FVM Vidékfejlesztési Célelőirányzata (VFC) biztosította, jogalapját a (104/2001.VI.21.) kormányrendelet képezte. A program indításának célja a LEADER-re történő felkészítés, a megvalósítás során szerzett tapasztalatok és a megvalósított projektek minél szélesebb körű megismertetése volt. A kísérleti program három tevékenységre koncentrált:

- felkészítő képzések,
- korlátozott számú helyi stratégia megvalósítása és
- hálózatépítés⁵².

A programban meghívásos pályázat útján lehetett részt venni, országos szintű szakmai és civil szervezetek ajánlása alapján. Összesen 40 potenciális helyi kezdeményezést hívtak meg, közülük – a különböző szempontoknak való megfelelést figyelembe véve – Tárcaközi Bizottság választotta ki azt a 14⁵³ helyi kezdeményezést, amelyek a program megvalósításában végül részt vettek.

A kiválasztott kezdeményezések önkormányzatok, társadalmi szervezetek és a vállalkozások szövetségeként Helyi Munkacsoportot alakítottak, melyek minimum 5000 lakost és legalább 5 települést foglaltak magukba. A csoport tagjai konzorciumi szerződés kötöttek egymással a kísérleti program közös megvalósítására, a Minisztériummal pedig támogatási keretszerződést kötöttek helyi vidékfejlesztési tervük végrehajtására. A kísérleti programok finanszírozására csoportonként megközelítőleg 25 millió Ft állt rendelkezésre (FVM 2004 d).

A helyi vidékfejlesztési tervek az alábbi témákat állíthatták a középpontba:

- nagycsaládosok,
- a roma– nem roma együttműködés és a
- vidéki fiatalok helyben tartásának támogatása.

⁵² A hálózatépítés végül nem valósult meg.

⁵³ A program előrehaladtával 2 csoport nem tudta teljesíteni a követelményeket, ezért kimaradtak a későbbi megvalósításból.

A program lebonyolításában résztvevő szervezetek:

- *Helyi Vidékfejlesztési Munkacsoport*

A magán-, a civil- és a közsféra partnerségén alapuló együttműködés, amely helyi szinten felelős a vidékfejlesztési tervek elkészítéséért és a program végrehajtásáért.

- *Gesztor szervezet*

A helyi akciócsoport tagszervezete, bejegyzett, adószámmal és bankszámlaszámmal rendelkező szervezet, amely mikro- vagy kisvállalkozás, települési (helyi vagy kisebbségi) önkormányzat, jogi személyiséggel rendelkező települési önkormányzati társulás, társadalmi szervezet, alapítvány, illetve közhasznú társaság lehet, amelynek székhelye vagy működési területe a célterületen van. A csoport munkaszervezete, az adminisztrációs teendőkön túl ellátta a pályázatással kapcsolatos feladatokat (pályázatkirás, tájékoztatás, befogadás, döntés-előkészítés), és részt vett a projektek megvalósulásának ellenőrzésében.

- *Helyi Bíráló és Monitoring Bizottság*

A gesztor által döntésre előkészített pályázatokról döntött. A munkacsoport kiválasztott tagjaiból, valamint állandó és eseti meghívottakból álló, legalább ötfős testület, amit a közsféra 50%-nál kisebb, a gazdasági és civil szféra képviselői 50%-nál nagyobb arányban kellett, hogy alkossanak.

- *A Regionális Vidékfejlesztési Irodák*

A munkacsoportok és gesztorszervezetek munkáját segítették (gesztorok által benyújtott pályázatok bírálata, támogatási szerződések előkészítése, projektek ellenőrzése).

- *FVM Vidékfejlesztési Programok Főosztálya*

A program kezdeményezője, szakértői bizottság felállításával segítette a program megvalósulását.

- *Nemzeti Bíráló és Monitorig Bizottság*

A Bizottság tagjai az FVM érintett főosztályai és a meghívott minisztériumok képviselői, elnöke az FVM Vidékfejlesztési Programok Főosztályának vezetője.

Feladatai: a program megvalósulását leíró Kézikönyv, a helyi vidékfejlesztési tervek, program módosítások jóváhagyása, valamint a meg nem valósulás miatt felszabadult pénzekkel kapcsolatos döntések meghozatala, monitoring.

- *Kedvezményezettek*

A program által támogatott projektek megvalósítói.

A LEADER program szervezeti felépítését a Bizottság nem határozta meg pontosan, de törekedni kell egy áttekinthető, a partnerséget és a helyi érdekek érvényesülését lehetővé tevő szervezeti rendszer kialakítására. A kísérleti program esetében egy meglehetősen bürokratikus szervezeti rendszer működött, a VFC-ből származó forrás szabályszerű felhasználásának biztosítására. A program alapvető különbsége a VFC egyéb támogatásaival szemben az volt, hogy a helyi csoport kiválasztotta azt a jogi személyiséggel rendelkező szervezetet, amely felvállalta a program végrehajtásának gesztor szerepét (a vidékfejlesztési terv elkészítésének koordinálását, a kommunikációs terv megvalósítását, a projekt kiválasztási folyamat koordinálását, a program helyi szintű adminisztrációját, menedzsmentjét). A program annyiban tehát megfelelt a LEADER elveknek, hogy a döntési szint lejjebb, a helyi csoportok szintjére került. A pénzügyi lebonyolításnál azonban igazodni kellett a VFC vonatkozó szabályai miatt a kifizetés rendjéhez. Ezáltal a kísérleti program ezen a ponton lényegesen különbözött az Unióstól, mivel ott a csoportok nemcsak döntéshozói jogosultsággal rendelkeztek, hanem a forrásokat is koordinálták.

A 14 helyi fejlesztési program végrehajtásával 180 településen, mintegy 270 projekt kapott támogatást. A program tényleges indítása különböző okok miatt (szervezetépítés, szerződéskötési problémák) sokat késett, továbbá a megvalósításhoz szükséges források összege is bizonytalan volt. További felmerült problémák miatt a kedvezményezettek felé történő kifizetések is késtek, a tervezett 2002 év közepéhez képest, 2004 év elején még csak a gesztorszervezetek kapták meg a pénzt. Ez a projektek megvalósításában olyan jelentős késést okozott, ami sok érintettben, projekt megvalósítóban negatív véleményt formált a programról. Mivel a programot a LEADER elvek szerint, de a VFC támogatásával valósították meg, és mert ilyen jellegű program még nem volt Magyarországon, ezért meglehetősen nehezen sikerült azt a hazai adminisztrációs környezetbe beilleszteni, amely a megvalósítást tovább nehezítette.

A program által támogatott projekteket három csoportba lehet besorolni:

- 1. csoport: Közösség építés, életkörülmények fejlesztése, kisebbségek támogatása
- 2. csoport: Tréningek, információs és technikai fejlesztések, know-how használata

- 3. csoport: Gazdaságfejlesztés, modernizáció, diverzifikáció és felújítás

A 16. táblázat alapján kitűnik, hogy például olyan hátrányos helyzetű régióban, mint Észak-Alföld egyetlen csoportot sem választottak és a Dél-Alföldön is csak egyet.

16. táblázat

A kísérleti LEADER programban támogatott csoportok regionális megoszlása, 2001-2003

Megnevezés	Csoportok	Érintett település	Projektok összesen	A projektek megoszlása tevékenység típusonként, %		
				1. csoport	2. csoport	3. csoport
				db	%	
Közép-Magyarország	2	18	35	5,7	14,3	80,0
Közép-Dunántúl	0	0	0	-	-	-
Nyugat-Dunántúl	4	78	75	13,3	37,3	49,3
Dél-Dunántúl	3	60	78	29,5	11,5	59,0
Észak-Magyarország	4	26	72	26,4	27,8	45,8
Észak-Alföld	0	0	0	-	-	-
Dél-Alföld	1	4	11	0,0	18,2	81,8
Összesen	14	186	271	19,9	23,6	56,5

Forrás: FVM adatai alapján saját feldolgozás

Ennek oka valószínűleg az, hogy mindenképpen olyan csoportokat akartak támogatni, akik sikeresen végre tudják hajtani a programot. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt, hogy a program elveinek és gyakorlati alkalmazásának példa értékű bemutatására a hátrányos helyzetű területeken van a legnagyobb szükség. A projekteket áttekintve megállapítható, hogy a legnagyobb támogatási igény a gazdaságfejlesztést, modernizációt célzó támogatások iránt volt, az összes projekt 56,5%-a ilyen jellegű tevékenységekre irányult.

Azt, hogy melyik csoportnál milyen jellegű pályázatok domináltak, nagyban befolyásolta, hogy a fejlesztési terv milyen célkitűzéseket tartalmazott. Mivel azonban a tervek helyi igényeken alapulnak, ezért a tevékenységenkénti megoszlások is ezt tükrözik. Eszerint a közép-magyarországi, dél-alföldi és a dél-dunántúli régióban a gazdaságfejlesztő beruházások iránt volt a legnagyobb érdeklődés, mivel a támogatott projektek több, mint 50%-a (Közép-Magyarországon és Dél-Alföldön 80%)

erre a tevékenységre irányult. Figyelemreméltó, hogy a leghátrányosabb észak-magyarországi régióban jelentkező, számottevő igényt tükrözi a közösségépítés és képzések iránt, az ilyen jellegű tevékenységekre vonatkozó projektek magasabb aránya (27-27%).

A kísérleti program megvalósítása során magam is részt vettem három munkacsoport fejlesztési tervének kidolgozásában, így lehetőségem volt „belülről” vizsgálni a program megvalósítását. Az így szerzett tapasztalatokat a többi csoport működésének tanulmányozásával, mélyinterjúk készítésével, helyszíni vizsgálatokkal, és a megvalósított projektek áttekintésével egészítettem ki. Ezek alapján a kísérleti program tapasztalatai az alábbiakban összegezhetők⁵⁴:

Központi oldalról:

- a pályázatás folyamata nem volt megfelelően kidolgozva,
- nem készült el időben az eljárásrendet tartalmazó Kézikönyv (amely a dokumentum mintákat és a lebonyolításhoz kapcsolódó szabályokat tartalmazta),
- a szükségesnél több központilag szabályozott elem volt,
- sokáig bizonytalan volt a program megvalósításához rendelkezésre álló forrás,
- sokszor a jól működő munkacsoportok esetében sem jutott elég idő tanácsadásra, emiatt a gyengébb munkacsoportok közül néhány a későbbiekben kiesett,
- a program elején a Regionális Vidékfejlesztési Irodák szerepe nem volt tisztázott, később (amikor a VFC 2003-ban megszűnt) ellenőrző szerepük erősödött.

A kedvezményezettek oldaláról:

- a gesztorszervezeteknek nem volt külön humánerőforrás kapacitása a LEADER program lebonyolítására, ezért arra a szükségesnél kevesebb idő jutott,
- mivel a programban meghívásos alapon lehetett részt venni, a „kimaradtak” elégedetlenek voltak,
- a motiváltság hiánya,
- alacsony szintű közösségi részvétel a megvalósítás során, sok esetben a program végrehajtásának sikere csak néhány érdekelt folyamatos aktivitásának volt köszönhető,
- helyi szinten sokszor nem volt megfelelő emberi erőforrás,

⁵⁴ A vizsgálatok tapasztalatait összevettem és kiegészítettem a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium tapasztalataival.

- sok esetben a pályázati kiírások értelmezése gondot okozott,
- hiányosak voltak a pályázathoz szükséges mellékletek, dokumentumok,
- a pályázóknak nehézséget okozott a nagyszámú igazolás benyújtása, az önrész igazolása,
- a közpénzek adminisztrációjával kapcsolatos tapasztalatok hiánya helyi szinten,
- a kedvezményezettek (projekt megvalósítók) megvalósítási és pénzügyi fegyelmeztlensége,
- a megvalósított fejlesztések (projektek) nem minden esetben hordozták magukon a LEADER jellemzőit, vagyis alapvetően nem különböztek az egyéb fejlesztési támogatásoktól.

Mivel kísérleti programról volt szó, ezért a felmerült nehézségek egy része várható volt, véleményem szerint azonban az alábbiak elkerülhetőek lettek volna, amik tapasztalatként szolgálhatnak a jövőre nézve:

- a program eljárásrendjének és a pályáztatás folyamatának időbeni kidolgozása,
- a decentralizáció növelése, (a központilag szabályozott elemek szükséges minimumra csökkentésével),
- megfelelő szintű és széles körű tájékoztatás a program kezdetekor és a támogatott csoportok megfelelő felkészítése és tanácsadás a megvalósítás során,
- helyi szinten a program lebonyolítását végző szakemberek megfelelő szakmai felkészítése, amely során kiemelt hangsúlyt helyeznek a LEADER jellemzők megismertetésére,
- a programmal foglalkozó humán erőforrás megkövetelése a gesztorszervezeteknél.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kísérleti program megvalósítása inkább a központi szerv későbbi munkáját segítette a szükséges dokumentumok, szabályok és az eljárási folyamat kidolgozásával.

A program célja a felkészítés és a LEADER elveknek és gyakorlatnak a minél szélesebb körű megismertetése lett volna. Ehhez képest a kezdeményezés szervezeti és intézményrendszeréről, a módszerről, a megvalósulásról és az eredményekről nagyon kevés – mindenki számára hozzáférhető – információ áll rendelkezésre, mivel elmaradt a program eredményeinek és a módszernek a széles körű megismertetése. A kiválasztott kezdeményezések alacsony száma, illetve a szűk körű tájékoztatás miatt, a megvalósítás során szerzett tapasztalatok országos szinten nem jutottak el széles körben a potenciális kedvezményezettekhez. Ezért úgy gondolom, hogy ez a program sokkal hatékonyabban is betölthette

volna demonstrációs feladatát. Egy ilyen, magyarországi viszonylatban újnak számító program esetében, viszont minden információ és tapasztalat nagyban hozzájárulhat a LEADER sikeres bevezetéséhez.

A helyszíni vizsgálatok és a projektek elemzése alapján, a kísérleti programban résztvevő csoportoknál általános tapasztalat volt, hogy a terület fejlesztési tervének felvázolásakor nem történt meg a helyi szereplők széles körű bevonása. A gesztorszervezeteknek általában pontos elképzelésük volt az adott térség jövőjét illetően, aminek alapján elkészültek a fejlesztési tervek. A helyi társadalom bevonása a tervezés és megvalósítás folyamatába csak ritkán valósult meg, éppen ezért közösségfejlesztés is csak egy-két esetben történt. A tagállamok LEADER csoportjainak tapasztalatai alapján, az adott terület fejlesztési tervének elkészítését sok esetben a helyi szereplők aktivizálása és közösségfejlesztés előzi meg. Ez biztosítja, hogy a fejlesztési terv alapját adó SWOT analízis elkészítésében és a fejlesztési elképzelések felvázolásában minden fontos szereplő részt vegyen.

A program keretében azonban voltak sikeresen megvalósult együttműködések és projektek, amik pozitív példaként szolgálhattak volna a gyakorlati megvalósítást illetően. Vizsgálataim alapján ilyen volt például a „Bükki Hegyhát” (Ózd székhellyel) és a „Helyi Értéket” (Türje székhellyel) Helyi Vidékfejlesztési Munkacsoportok által megvalósított együttműködések. Ezeknél a csoportoknál már a tervezés során igyekeztek minél szélesebb körben bevonni a helyi társadalmat. A helyi szereplők részvétele a megvalósításban a program kezdetétől aktív volt.

A támogatott projektek kapcsolódtak egymáshoz, és nem szűkültek le csupán egy-egy különálló tevékenység támogatására. A megvalósított projektek nemcsak a projekt gazdák érdekét, hanem az egész térség fejlődését szolgálták. A projektek közül számos közösségi létesítmények, közösségi színterek kialakítását, közösségi programok megvalósulását tette lehetővé.

Ugyanakkor például az „Alsógalgamenti” Helyi Vidékfejlesztési Munkacsoportot öt település alkotta, viszont mind a hét nyertes pályázat a gesztorszervezet székhelyét adó településről került ki. Vagyis a másik négy település nem részesült a forrásokból. A nyertes pályázatok közül pedig hármat ugyanaz a szervezet nyújtott be. Felmerül tehát a kérdés, hogy a másik négy településről miért nem került ki nyertes pályázat, hiszen a program célja a munkacsoportot alkotó települések által lefedett térség fejlesztése, és nem csak egyetlen település fejlesztése volt. Ezenkívül, több olyan csoport is volt, ahol a források döntő hányadát, a gesztorszervezet

székhelyét adó településről beérkezett pályázatok kapták, ami a döntések meghozatalánál a szubjektív tényezők érvényesülését támasztja alá.

A kísérleti program végrehajtásáról és tapasztalatairól, a sikeres együttműködések megvalósításáról célszerű lett volna folyamatos tájékoztatást nyújtani, aminek például bevált módja a régi tagországokban a világhálón keresztüli tájékoztatás. Azonban 2005 év végén a megvalósított projektekről, a végrehajtás módjáról még nem lehetett részletes ismertetést találni (azok megnevezésén és forrásán kívül), pedig az ott szerzett tapasztalatok hasznos segítséget nyújthattak volna a vidéki területek lakosainak.

5.3. A LEADER a csatlakozás után

Magyarország a 2004 – 2006 közötti időszakra, az EMOGA Orientációs részlegéből nyújtandó vidékfejlesztési támogatások felhasználására elkészítette az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programját⁵⁵. A program intézkedéseinek részletes kidolgozását a Program-kiegészítő Dokumentum tartalmazza. A Közösségi Kezdeményezésű LEADER+ programot a Bizottság nem indította az új tagállamokban, de a felkészítés céljával az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program 3663,6 millió Ft-os⁵⁶ EU forrással tartalmaz egy LEADER+ intézkedést.

Az intézkedés támogatásának alapját a Csatlakozási Szerződés IX. a) fejezet I. alfejezet 33. f cikke, a Tanács 1260/1999 EK Rendelet III. fejezet 20. cikke, valamint a 2000/C 139/05 Bizottsági Közlemény adja. Ezek szerint: az intézkedés általános célja a Program-kiegészítő Dokumentum szerint „a szükséges képességek és tapasztalatok biztosítása, a LEADER megközelítés erősítése a helyi fejlesztésekben, partnerségi alapon, helyi szinten megtervezett és végrehajtott integrált, területi alapú fejlesztési stratégiák megvalósítása által”.

Az intézkedés keretén belül a tevékenységek egy része a potenciális Helyi Akciócsoportok felkészítésére, képzésére, információátadásra irányul. A Helyi Akciócsoportok fejlesztési programjainak tartalma határozza meg a többi beavatkozási területet. A 2000/C 139/05 Bizottsági Közlemény 36.

⁵⁵ Az EMOGA-Garancia részlegből származó vidékfejlesztési támogatások felhasználására a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv készült el.

⁵⁶ A Nemzeti Fejlesztési tervben illetve az Operatív Programban 1999. évi áron szereplő euró összeg 255 forint/euró szorzóval kerültek átszámításra 2004. évi áron szereplő forint összegekre.

bekezdése alapján a LEADER+ intézkedésből minden olyan tevékenység támogatható, amely az EMOGA Orientációs részleg, az ERFA és az ESZA keretein belül jogosult támogatásra. A LEADER intézkedés főként a 3. prioritás intézkedéseivel (33. cikkely intézkedései) kapcsolódik, azokat egészíti ki és hangolja össze komplex fejlesztésekké. Az intézkedés keretén belül támogatható tevékenységek egyedi jellegüknél fogva különböznek a többi intézkedés, vagy a többi operatív program által támogatható tevékenységektől. A tevékenységek egyediségét többek között a közösségi részvételen alapuló tervezésük, megvalósításuk és működtetésük, innovatív jellegük valamint a hálózatépítő, együttműködések erősítésére irányuló céljuk adja.

Az AVOP LEADER+ intézkedés keretében az alábbi négy tevékenység támogatható:

- Készségek elsajátítása

Tájékoztatás, információterjesztés, reprezentatív helyi fejlesztési partnerségek, együttműködések létrehozása. A potenciális Helyi Akciócsoportok felkészítése, korlátozott számú helyi vidékfejlesztési program kidolgozása. A helyi együttműködések módszertani és adminisztrációs felkészítése LEADER+ típusú intézkedések tervezésére és végrehajtására. Módszertani anyagok elkészítése és terjesztése.

- Kísérleti, integrált vidékfejlesztési stratégiák

A Helyi Akciócsoportok által elkészített és jóváhagyott, helyi, térségi alapú, kísérleti jellegű integrált vidékfejlesztési programok megvalósítása helyi szintű pályázat útján a 2000/C 139/05 Bizottsági Közlemény 12. és 14. pontjának megfelelően. A Helyi Akciócsoportok létrehozásának és működésének támogatása.

- Térségek egymás közötti és nemzetközi együttműködésének támogatása

A tevékenység a 2000/C 139/05 Bizottsági Közlemény 15–18 pontjai alapján kerül megvalósításra. Kettő vagy több térség együttműködésével kialakított és megvalósított fejlesztések támogatása, amely együttműködés létrejöhet Magyarországon belüli és különböző tagállamok vidéki térségei között.

- Kommunikációs hálózatépítés európai, nemzeti és regionális szinten

A nemzeti koordinációs egység létrehozása. A vidéki térségek hálózatba történő bekapcsolása és a hálózat folyamatos és hatékony működtetésének biztosítása.

A csoportot alkotó települések a „kedvezményezett települések⁵⁷” körébe kell, hogy tartozzanak, vagyis a települések népsűrűsége nem haladhatja meg a 120 fő/km²-t, és/vagy állandó lakosainak száma nem haladhatja meg a 10000 főt. A célterületen élő állandó népesség száma nem lehet 10000 fő alatt⁵⁸ és 100000 fő felett. A minimális létszám meghatározása a fejlesztések sikeres és eredményes megvalósulásához szükséges „kritikus tömeg” elérése miatt szükséges.

Az a LEADER csoport lehet sikeres, aki a tervezés során képes úgy meghatározni célrendszerét, hogy az illeszkedjen a Program-kiegészítő Dokumentumban meghatározott fejlesztési célokhoz. Ki kell szűrni továbbá azokat a célokat, amelyek ugyan illeszkednek a LEADER céljaihoz, de azok megvalósítására más forrás is rendelkezésre áll. Emellett a kiválasztott csoportoknak a végrehajtás során képesnek kell lenniük betartani és betartatni a vonatkozó támogatáspolitikai szabályokat és eljárásrendet.

Az intézkedés kapcsán – a LEADER szemléletnek megfelelően – bármely olyan tevékenység (beruházás, szolgáltatás, jövedelemtermelő, nem jövedelemtermelő tevékenység) támogatható, ami a helyi igényeken alapszik (vagyis a fejlesztési programokban támogatható tevékenységeknek nem felülről meghatározott fejlesztési célokat kell megvalósítaniuk). A kettős finanszírozás elkerülése érdekében azonban azok a tevékenységek nem támogathatók, amik más hazai vagy az Európai Unióval társfinanszírozott támogatási rendszerben támogathatók. Itt különösen az AVOP és az NVT intézkedéseivel lehet átfedés – de nem szabad figyelmen kívül hagyni a többi operatív program intézkedéseit sem – amire a projekt készítőinek fokozottan figyelniük kell. Ez alól azonban – tekintettel a LEADER másik fontos jellemzőjére, az innovációra – kivételt képeznek azok a fejlesztések, amelyek valamilyen szempontból újszerűek, eddig nem alkalmazott módon valósulnak meg.

A LEADER másik fontos tényezője – a helyi igényekre alapozott fejlesztésen túl – a partnerség, ezért a csoport megalakításánál törekedni kell a közszféra, a vállalkozói-, valamint a civil szféra képviselőinek

⁵⁷ A kedvezményezett települések listáját az AVOP-PKD 5. melléklete, illetve az AVOP LEADER+ intézkedés 1. tevékenység, a helyi akciócsoportok kiválasztása első pályázati forduló (előszелеkció) pályázati kiírásának 3. melléklete tartalmazza.

⁵⁸ Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Győr-Moson-Sopron, Somogy, Tolna, Vas, Veszprém, Zala megyében a minimális lakosok száma 5000 fő.

kiegyensúlyozott arányára. A csoportok a fejlesztési terv alapján elnyert keretösszeget pályázat útján használják fel a kiválasztott projektek finanszírozására.

A LEADER+ intézkedés egyik fontos része a potenciális érintettek képzése, felkészítése. Az intézkedések megvalósítása 2004. december 30-án, a LEADER+ intézkedés képzésének megszervezésére és lebonyolítására kiírt nyílt közbeszerzési eljárással kezdődött. Ennek során kiválasztották azt a konzorciumot (2005. március 21-én), amely a LEADER+ intézkedés „1. Készségek elsajátítása” tevékenység keretében elkészítette a szükséges tananyagot és módszertant és megszervezte és lebonyolította az első intézkedés keretében a képzéseket. A konzorcium tagjai a Székesfehérvári Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány, a Zempléni Regionális Vállalkozásfejlesztési Alapítvány és a Faluműhely Alapítvány, vezetője a PROMEI Kht. Összesen 86 olyan leendő trénerrel választottak ki, akik feladata a helyi csoportok munkájának és kezdeti működésének segítése, mentorálása, valamint a közvetlen tájékoztatás. Az ő számukra április 22-én kétnapos felkészítő tréninget tartottak.

A LEADER első fordulójának pályázati kiírását megelőzően május, június folyamán két tájékoztató, felkészítő képzést tartottak az érdeklődőknek. A májusi képzést követően már lehetőség volt arra, hogy a megyei FM Hivataloknál regisztráltassák magukat azok, akik úgy gondolták, hogy LEADER csoportot kívánnak létrehozni. Az FM Hivatal munkatársainak feladata volt, hogy segítsék az azonos térségből érkezett potenciális együttműködők közös csoportalakítását. Mind a képzések, mind az előzetes regisztráció során az azonos térségből jelentkezett különböző településeket és szervezeteket igyekeztek egymással minél szélesebb körű összefogásra ösztönözni azért, hogy ne jöjjön létre sok elaprózott csoport.

A Mezőgazdasági- és Vidékfejlesztési Hivatal (2005) tájékoztatása szerint a LEADER+ intézkedés első pályázati fordulójára összesen 186 db pályázat érkezett, melyek 19,9%-a az észak-magyarországi, 16,7%-a a dél-dunántúli régióból jött. A többi régióból a beérkezett pályázatok száma közel azonos, kivételt csak Közép-Magyarország képez, ahonnan a pályázatok 5,9%-a érkezett. A 186 akciócsoport a települések 75%-át fedi le, ahol az ország lakosságának 34%-a él. Az egy akciócsoport által lefedett átlagos településszám a legmagasabb a nyugat-dunántúli (17,3 db) és a dél-dunántúli (14,9 db) régióban, míg a legalacsonyabb a két alföldi régióban (Észak-Alföld 10,3%, Dél-Alföld 7,8%). Az akciócsoportok által lefedett települések átlagos lakosságszáma Közép-Magyarországon (32693 fő) és a két alföldi régióban (23360-25566 fő) a legmagasabb, míg a Nyugat- (13203 fő) és Dél-Dunántúlon (12713 fő) a legalacsonyabb.

Összesen 8 megyében (Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Győr-Moson-Sopron, Somogy, Tolna, Vas, Veszprém, Zala) 5000 fő, az akciócsoporthoz tartozó települések lakosságának alsó határa. Figyelemreméltó adat, hogy az akciócsoporthoz tartozó települések lakosságának alsó határa 10000 fő alatti, 7-7 ilyen csoport van Borsod-Abaúj-Zemplén illetve Veszprém megyében, Zala megyében viszont mindössze 2.

A pályázatok értékelése során felmerült problémák közül az alábbiak, már a kísérleti program alatt is felmerültek, ami azt támasztja alá, hogy a program tapasztalatainak megfelelő átadásával ezek elkerülhetőek lettek volna:

- a pályázati adatlapok hiányos kitöltése, hiányos mellékletek,
- hibás költségvetési tervek,
- nem megfelelően hitelesített csatolt dokumentumok.

Az értékelt pályázatok az MVH LEADER Osztálya a Döntés Előkészítő Bizottság elé terjeszti és a Bizottság javaslata alapján az AVOP Irányító Hatóság vezetője dönt a pályázatok jóváhagyásáról.

A második pályázati forduló felhívása november végén jelent meg, amire már csak a továbbjutott 108 csoport pályázhatott. A csoportoknak rövid idő (mindössze egy hónap) állt rendelkezésükre azon vidékfejlesztési terv részletes kidolgozására, amely minősége alapján a végső támogatási döntést meghozták. A pályázatnak tartalmaznia kellett a vidékfejlesztési terv egyes intézkedéseit, az akciócsoporthoz tartozó településeire és lakosságára vonatkozó statisztikai adatokat, a gesztor szervezetek részletes pénzügyi tervét és kommunikációs akciótervét.

A LEADER pályázat végrehajtási és eljárási módszere eltér az AVOP egyéb intézkedéseitől, mivel a pályázat lebonyolítása két fordulóban történik. Az első forduló során a helyi akciócsoporthoz tartozó tagjainak egymás között érvényes együttműködési szerződéssel kell rendelkezniük a helyi vidékfejlesztési terv elkészítésére⁵⁹. A második pályázati fordulónál már a csoport tagjainak egymás között érvényes konzorciumi szerződéssel kell rendelkezniük az elfogadott helyi vidékfejlesztési terv megvalósítására. A LEADER+ intézkedés első fordulójának pályázati kiírása 2005. június 28-án jelent meg, a pályázatok beadására 1 hónap állt rendelkezésre. Az első pályázati fordulóra a csoportoknak – a bírálat alapját képező – vázlatos

⁵⁹ Pályázati felhívás: az AVOP 3.4. LEADER+ intézkedés 1. tevékenysége keretében a helyi akciócsoporthoz tartozó tagjainak kiválasztása első pályázati fordulóján (előszelekció)

vidékfejlesztési tervet kellett készíteniük, amit a második fordulóra továbbjutóknak részletesen ki kell dolgozni.

Az AVOP intézkedéseikért felelős Irányító Hatóság a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (FVM), ezért a LEADER program végrehajtásáért is végső soron ő a felelős. Munkáját és a szélesebb körű tájékoztatást a LEADER kapcsán az FVM megyei szintű szervei, a Földművelésügyi Hivatalok (FM Hivatalok) is segítik. Az ő feladatuk elsősorban a közvetlenebb kapcsolattartáshoz, a monitoringhoz és a szabályszerű végrehajtáshoz fűződik. Emellett a szélesebb körű tájékoztatásba és információ átadásba bevonják az FM Hivatalok megyei falugazdáit is, akik a kisebb településeken is könnyebben elérhetők. A program indulásakor nagy előnye, hogy kihasználja a már meglévő szervezeti hálózatot. Ez azonban a későbbiekben a kormányzati szervek túlzott felügyeletének, ellenőrzésének a veszélyét is magában hordozza.

Mivel az intézkedés az AVOP részét képezi és nem egy független, önálló kezdeményezés, ezért a végrehajtás rendszerének ugyanolyan strukturálnak kell lennie, mint a program többi intézkedésénél. A LEADER intézkedés szervezeti felépítésének fő elemei és azok feladatai az alábbiak:

- *Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal*
Szerződéskötés, kifizetés, ellenőrzés.
- *MVH VTI-LEADER Osztály*
Az értékelt pályázatok előterjesztés a DEB részére.
- *Irányító Hatóság*
Az engedélyezéssel kapcsolatos feladatok ellátása, a Helyi Akciócsoportok és a helyi pályázatok jóváhagyását is ideértve (Helyi Akciócsoportok fejlesztési terve és ezen belül az egyéni projektek).
- *Döntés Előkészítő Bizottság*
Javaslattétel az Irányító Hatóság részére a támogatandó csoportokra.
- *FVM Vidékfejlesztési Osztály*
Koordináció.
- *Megyei Földművelésügyi Hivatalok*
Szakértői segítség, tájékoztatás.

- *Helyi Akciócsoport*
A fejlesztési tervek elkészítése és végrehajtása, tájékoztatás, pályáztatás.
- *Kedvezményezettek, projekt-gazdák*
Pályázás, projektek megvalósítása, a tapasztalatok, eredmények megismertetése.
- *LEADER Obszervatórium*
Kommunikáció, tájékoztatás, hálózat kialakítás.

A helyi akciócsoport földrajzilag összefüggő területen, egymással szomszédos települések összefogásaként jön létre, az eredményes működés szempontjából fontos, hogy földrajzi, gazdasági, kulturális és társadalmi kapcsolatokon alapuljon a terület kiválasztása. A csoporton belül törekedni kell a közszféra, a vállalkozói és a civil szféra képviselőinek kiegyensúlyozott arányára, ezért a csoport tagjainak legalább 25 %-át a helyi gazdasági élet és a civil szféra képviselői alkotják.

A helyi akciócsoport szervezeti felépítése:

- *A csoport vezető szervezete*
A csoport tagjai közül választott, önálló jogképességű szervezet, eljár a csoport nevében, feladata a csoport képvisellete.
- *Elnök*
A vezető szervezet adja a csoport elnökét.
- *Helyi Bíráló és Monitoring Bizottság (HBMB)*
A csoport tagjai közül választott szakmai döntés-előkészítő szervezet, állandó tagjai között a közszférához tartozó szervezetek képviselőinek aránya nem érheti el az 50%-ot. A HBMB dönt a támogatandó projektekről, döntését az IH vezetője hagyja jóvá.
- *Gesztor szervezet*
A helyi akciócsoport önálló jogképességű⁶⁰ tagszervezete, amelynek székhelye vagy működési területe a célterületen van. A csoport munkaszervezete, feladata a program működésével kapcsolatos operatív feladatok ellátása.

⁶⁰ Bejegyzett, adószámmal és bankszámlaszámmal rendelkező szervezet, amely mikro- vagy kisvállalkozás, települési (helyi vagy kisebbségi) önkormányzat, jogi személyiséggel rendelkező települési önkormányzati társulás, társadalmi szervezet, alapítvány, illetve közhasznú társaság lehet.

Az Unió LEADER szabályozás előírja, hogy a csoporton belül törekedni kell a köz-, civil- és üzleti szféra egyensúlyára, de a csoportra vonatkozó előírás csak a közszférához tartozó tagok arányát maximalizálja⁶¹. A csoportok szervezeti struktúráját és működési eljárását alapvetően a helyi közigazgatási rendszer és a csoport létrejöttét kezdeményező fejlesztési szervezet jellege határozza meg. Uniói tapasztalatok azt mutatják, hogy a csoportot alkotó köz- és magánszféra, illetve a gazdasági- és civil szféra tagjainak aránya alapvetően háromféle csoport létrejöttét teszi lehetővé:

- A csoportban a közszférához tartozó tagok (önkormányzatok, önkormányzati-társulások) aránya jelentős⁶², a fejlesztések elsősorban közszolgáltatások javítását célozzák.
- A gazdasági élet képviselői alkotják a csoport döntő többségét, gazdaság- és vállalkozásfejlesztési orientáció figyelhető meg.
- A csoporton belül a civil szféra túlsúlya jellemző, a szociális problémák megoldása és a helyi szolgáltatások fejlesztése kerül előtérbe.

A negyedik eset lenne az optimális, amikor a különböző szférák kiegyensúlyozott részvétele a jellemző, de általában ez a legritkább. Ezért a kiegyensúlyozott partnerség létrejöttének olyan területen van a legnagyobb esélye, ahol nincs a helyi fejlesztésben meghatározó szerepet játszó szervezet. A csoportok megalakulása még csak a kezdeti fázisban tart, de máris megfigyelhető néhány probléma:

- Mivel a LEADER-módszert és elveket – a tapasztalatok szerint – sok esetben a potenciális kedvezményezettek nem megfelelően értelmezik és alkalmazzák, ezért sokan a programban is csak a támogatások megszerzésének lehetőségét látják. (Ezt mutatja, az a szándék, hogy már két település összefogásával is csoportot alakítanak a források megszerzésére).
- Az első pályázati forduló után – a pályázati kiírás szerint – egyetlen település sem léphet ki a csoportból (továbbiak beléphetnek), ami azt jelenti, hogy ha egy település nem tudja érvényesíteni érdekeit, akkor kilépésével a csoportot kizárja a pályázat teljes további folyamatából.

A magyarországi LEADER intézkedés végrehajtási rendszere meglehetősen bonyolult és bürokratikus. Ez egyrészt érthető, mivel az

⁶¹ A csoport tagjait illetően a közszférához tartozók aránya nem érheti el a 75%-ot.

⁶² 50% felett, de a 75%-ot nem haladhatja meg.

AVOP részét képezi és biztosítani kell az Unió pénzek szabályszerű felhasználását, másrésztől viszont emiatt túl sok ellenőrzési, megfigyelési elemet tartalmaz, ami lassítja az egész folyamatot és veszélyezteti az alulról-építkezés elvét. A különböző szervezetek, döntés-előkészítő és döntési szintek sokasága ellentétes a LEADER elvekkel. Emellett ez a szervezeti felépítés nem tükrözi azt az elvet, hogy az intézkedés középpontjában a helyi szereplők állnak. A LEADER-t alkalmazó tagállamokban általában arra törekednek, hogy egy egyszerű, minél kevesebb szervezeti elemet tartalmazó, jól áttekinthető rendszert építsenek fel, ami lehetővé teszi a projektekkel kapcsolatos gyors ügymenetet, és könnyebbé teszi az információ áramlását. 2007-től példaként szolgálhat a dániai LEADER program szervezeti felépítése, ami jóval kevesebb elemet tartalmaz, lerövidítve és áttekinthetővé téve az eljárást⁶³:

- *Irányító Hatóság – Élelmezésügyi, Halászati és Agrobusiness Igazgatóság*⁶⁴ (az *Élelmezésügyi, Mezőgazdasági és Halászati Minisztériumon*⁶⁵ belül)
Törvényességi felügyelet, projektek jóváhagyása, projektek, tervek módosítása, monitoring, szerződéskötés, kifizetések, jelentéskészítés a Minisztérium részére.
- *Monitoring Bizottság*
Ellenőrzés, jelentés az Európai Bizottság számára. (Minden LEADER+ szereplő képviselteti magát).
- *Megyék, járások*
Értékelik a saját és a csoportok fejlesztési terve közti koherenciát, koordinálják a csoportok tagjait.
- *Helyi Akció csoportok*
A fejlesztési tervek elkészítése és végrehajtása, tájékoztatás, pályáztatás.
 - *Koordinátorok*
Az operatív feladatok elvégzése.
 - *Kedvezményezettek, projekt-gazdák*
Pályázás, projektek megvalósítása, tájékoztatás.

⁶³ The Danish Programme for the Community Initiative LEADER+ for the period 2000-2006

⁶⁴ Directorate for Food, Fisheries and Agri-business (DFFA)

⁶⁵ Ministry of Food, Agriculture and Fisheries

- *Hálózati Központ*

Nemzeti és nemzetközi hálózat. Információ-gyűjtés, kommunikáció, képzések.

Az AVOP LEADER+ intézkedés tényleges kezdésének jelentős csúszása, – és az a tény, hogy a szervezeti, intézményi és szabályozási rendszer létrehozása miatti késés olyan régi tagállamokban is előfordul, ahol nagyobb gyakorlattal rendelkeznek – felveti annak szükségességét, hogy a LEADER 2007-es előkészítését jóval hamarabb el kell kezdeni, hogy ez elkerülhető legyen.

A szervezeti rendszer bürokratikusága – emiatt a végrehajtási folyamat lassúsága – és a rendelkezésre álló rövid idő veszélyezteteti a számunkra új, sok egyedi elemet tartalmazó, és alapvetően az alulról kiinduló innovatív ötleteket támogató program végrehajtását és eredményeit.

Mivel a program egy adott terület szereplőinek széleskörű összefogásán alapszik, ezért a pályázati kiírás első fordulójára előtt jóval korábban meg kellett volna tartani a potenciális érintettek tájékoztatását. Ezáltal több idő jutott volna az egyes szereplők közti együttműködések kialakítására, – főleg azokon a területeken, ahol erre korábban nem volt példa – és a fejlesztési tervek kidolgozására. Az első forduló pályázati kiírása után összesen egy hónap állt az érdeklődők rendelkezésére a csoport megszervezésére és a vázlatos vidékfejlesztési tervük elkészítésére. A későbbi kiválasztás alapját részben a csoport összetétele, részben pedig fejlesztési terve képezi. Az első pályázati forduló után ismételtelen egy hónap áll a kiválasztott csoportok részletes fejlesztési tervének elkészítésére és a terv minőségének alapján születik meg a támogatási döntés.

Ezért a rendelkezésre álló idő meglehetősen kevés egy jól átgondolt, a helyi igényeken alapuló, partnerségben kidolgozott terv fölépítésére. Mivel a kísérleti program tapasztalatait nem ismertették széles körben, sokan a tájékoztató előadásokon hallottak bővebben a LEADER-ről, éppen ezért véleményem szerint több időt kellett volna hagyni a program legelső fázisára és a kiválasztás alapját képező fejlesztési terv elkészítésére. A nem megfelelő előkészítés magában hordozza azt a veszélyt, hogy a tervek nem az érintettek széleskörű bevonásával, hanem külső szakértők által készülnek, ami a program módszerétől alapvetően eltér.

A program megvalósítása során nehézséget jelenthet továbbá, hogy mind az alulról kiinduló kezdeményezéseknek, mind az Uniós források kezelésének helyi szinten nincs hagyománya Magyarországon, és ezért hiányzik a gyakorlati tapasztalat is, ami tovább lassíthatja a megvalósulást

folyamatát. Ezért az érintettek felkészítése során erre a területre is nagy hangsúlyt kell fektetni.

A program eredményes megvalósulásának kulcsa a kedvezményezettek oldaláról elsősorban a kellő motiváció és együttműködési hajlandóság. A kísérleti program során támogatott projektek száma (271) a program iránti érdeklődésről tanúskodik, azonban közülük számos még sokkal inkább egyedi, különálló projekteknek, mintsem egymással szoros kapcsolatban és egymásra hatással lévő tevékenységeknek tekinthető. Ez a LEADER I során más tagországokban is megfigyelhető volt, mint ahogy a spanyolországi tapasztalatokról Esparcia (2000) azt írta, hogy a helyi szereplőknek problémát okozott a belső fejlesztés és a LEADER módszerének és jelentőségének megértése. A tapasztalatok azt mutatták, hogy az érdeklődés és aktivitás a kezdeti időszakban jelentős, de annak folyamatos fenntartásában nagy szerepe van a LEADER csoportoknak, ezért még számos teendő van az aktív helyi közösségek kialakulásáig.

A LEADER I és II programra, mint egy kísérleti programra tekintettek az Unióban. Véleményem szerint az AVOP LEADER+ intézkedésére is úgy kell tekinteni, mint egy kísérleti programra, mivel az a hagyományos hazai vidékfejlesztési gyakorlat és egy újfajta fejlesztési módszer kombinációján alapszik. Az AVOP LEADER+ típusú programjának elsődleges eredménye az aktív helyi közösségek kialakulása és a megszerzett tapasztalatok széles körű elterjesztése lehet. A program lehetőséget ad helyi szinten a LEADER-jellemzők és a megvalósítás gyakorlatának megismerésére és elsajátítására. Ahhoz azonban, hogy a programot eredményesnek lehessen nevezni, mindenképpen szükséges a tapasztalatok és a megvalósítás folyamatának és gyakorlatának széles körű megismertetése és a folyamatos információ-terjesztés, különösen nagy hangsúlyt helyezve a partnerségre, az együttműködésre és a multiszektorális megközelítésre. A sikeres megvalósítás azonban elképzelhetetlen az érintettek aktív közreműködése nélkül.

5.4. A program várható szerepe a 2007-2013 közötti időszakban

A LEADER program eredményes vidékfejlesztési gyakorlata alapján a következő programozási időszakban integrálódott a vidékfejlesztési intézkedések közé és egy külön tengelyt alkot. Ezért nagyon fontos, hogy az AVOP LEADER típusú intézkedése megfelelően felkészítse a vidéki területek lakosságát a LEADER módszer alkalmazására. A következő

fejezetek áttekintik, hogy milyen szerepet játszhat a LEADER program a magyarországi vidékfejlesztésben.

5.4.1. A vidékfejlesztési intézkedések 2007-2013 között

A 2007-2013 közötti időszakra vonatkozó új vidékfejlesztési rendelet meghatározza a következő időszakra a vidékfejlesztési intézkedések körét, melyek tengelyek szerinti ismertetését a 17. táblázat tartalmazza. Összehasonlítva azokat a jelenlegi programozási időszak vidékfejlesztési intézkedéseivel⁶⁶, jelentős változások nem állapíthatók meg. Alapvető különbséget jelent, hogy most már az összes vidékfejlesztési intézkedés egy alapból támogatható, vagyis nem kell külön Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programot és Nemzeti Vidékfejlesztési Tervet készíteni, hanem az összes vidékfejlesztési intézkedés egy terv keretében tervezhető.

A vidékfejlesztésre 2004-ben megfogalmazott magyarországi célok majdnem teljesen egyeznek az új rendelet három tengelyével, ami azt jelenti, hogy azok a következő időszakban is tarthatók:

- a mezőgazdasági termelés és élelmiszer feldolgozás versenyképességének javítása,
- a mezőgazdaság környezetbarát fejlesztése, a földhasználat racionalizálása,
- a vidék felzárkózásának elősegítése.

⁶⁶ 1257/1999 EK Rendelet az Európai Mezőgazdasági Orientáció és Garancia Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásokról és bizonyos szabályok módosításáról.

17. táblázat

Vidékfejlesztési tengelyek és intézkedések az Európai Unióban (2007-2013)

1. A mezőgazdaság és erdészet versenyképességének javítása	2. A környezet és a vidékfejlesztés	3. A vidéki gazdaság diverzifikálása és a vidéki területek életminőségének javítása	4. LEADER tengely
a) a humán potenciál javítása	a) mezőgazdasági földterületek fenntartható használata	a) a vidéki gazdaság diverzifikálása	a) LEADER megközelítés alkalmazása a három másik tengely segítségével a helyi vidékfejlesztési stratégiák megvalósításában
i) szakképzés és tájékoztatási akciók a mezőgazdasági és erdészeti ágazatban dolgozók számára	i) hegyvidéki gazdaságok természeti hátrányból adódó kifizetései,	i) nem mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációja	
ii) a fiatal gazdák induló támogatása	ii) kifizetések a hegyvidéken kívüli hátrányos területek gazdaságainak	ii) a mikro-vállalkozások létrehozásának és fejlesztésének támogatása, ösztönzése	
iii) a gazdák és a dolgozók korkedvezményes nyugdíjazása	iii) Natura 2000 kifizetések		
iv) tanácsadói szolgáltatások gazdák és erdőbirtokosok részére	iv) agrár-környezetvédelmi és állatjóléti kifizetések	iii) turisztikai tevékenységek ösztönzése	
v) gazdaságirányítási és tehermentesítési szolgáltatások, gazdálkodási és erdészeti tanácsadási szolgáltatások létrehozása	v) nem-termelő beruházásokhoz támogatása	iv) a nemzeti örökség védelmét, fejlesztése és kezelése	
b) a fizikai potenciál helyreállítása	b) erdőterületek fenntartható hasznosítása	b) vidéki területek életminőségének javítása	b) a fentiek alapján kiválasztott célokat tartalmazó együttműködési projektek megvalósítása
i) mezőgazdasági üzemek korszerűsítése	i) mezőgazdasági területek első erdősitése	i) a gazdaságot és a vidéki lakosságot szolgáló alapvető szolgáltatások	
ii) erdők gazdasági értékének növelése	ii) agrár-erdészeti rendszerek létrehozása		
iii) elsődleges mezőgazdasági és erdészeti termelés értékének növelése	iii) nem mezőgazdasági területek első erdősitése	ii) falvak felújítása és fejlesztése, a vidéki örökség megőrzése és fejlesztése	
iv) a mezőgazdaság és erdészet fejlesztésével összefüggő infrastruktúra javítása és fejlesztése	iv) Natura 2000 kifizetések		
v) a természeti csapások által károsított mezőgazdasági termelési potenciál helyreállítása és megelőzése	v) erdészeti célú környezetvédelmi kifizetések		

folytatás

1. A mezőgazdaság és erdészet versenyképességének javítása	2. A környezet és a vidékfejlesztés	3. A vidéki gazdaság diverzifikálása és a vidéki területek életminőségének javítása	4. LEADER tengely
<p>c) a mezőgazdasági termelés és a termékek minőségének javítása</p> <p>i) a gazdák – közösségi jogi szabályozáson alapuló – alkalmazkodásának elősegítése</p> <p>ii) az élelmiszer-minőségi programokban történő részvétel támogatása</p> <p>iii) termelői csoportok és az élelmiszer minőségi programok információs és promóciós tevékenységének támogatása</p>	<p>vi) az erdészeti termelési potenciál helyreállítása és megelőző intézkedések bevezetése</p>	<p>c) a tengely hatálya alá tartozó területeken működő gazdasági szereplők szakképzése</p>	<p>c) helyi akciócsoport működtetése, készségek elsajátítása és a terület ösztönzése</p>
<p>d) az új tagállamok intézkedései</p> <p>i) az átszervezés alatt álló félig önálló gazdaságok támogatása</p> <p>ii) termelői csoportok szervezésének támogatása</p>	<p>vii) nem termelő beruházások támogatása</p>	<p>d) szakértelem elsajátítása a helyi fejlesztési stratégia előkészítésére és megvalósítására</p>	

Az EMVA rendelet a következő időszakra meghatározza az egyes tengelyekre kötelezően fordítandó minimális arányokat. Eszerint a legmagasabb minimum összeget (25%) a 2. tengelyre irányozták elő. Az AVOP és NVT intézkedéseit a tengelyeknek megfelelően besorolva, nálunk „A mezőgazdaság és erdészet versenyképességének javítása” tengely alá tartozó intézkedésekre jutott az EU források legnagyobb része. A minimum határok Magyarország számára azt jelentik, hogy mindenképpen jelentős forrásbővülés várható „A vidéki gazdaság diverzifikálása és a vidéki területek életminőségének javítása” tengely esetében, mivel 2004-2006 között ezekre az intézkedésekre az EU források mindössze 3,3%-a jutott (18. táblázat).

18. táblázat

A 2004-2006 közötti időszakban a vidékfejlesztési intézkedések forrásainak megoszlása az egyes tengelyeknek megfelelően Magyarországon

Tengelyek	EU források, millió euró	EU források megoszlása, %	Az EMVA szerinti minimum előírás, %
1. tengely: A mezőgazdaság és erdészet versenyképességének javítása	443,21	49,2	10,0
2. tengely: Földhasznosítás	374,72	41,6	25,0
3. tengely A vidéki gazdaság diverzifikálása és a vidéki területek életminőségének javítása	29,93	3,3	10,0
4. tengely: LEADER	14,37	1,6	5,0*
Technikai segítségnyújtás	37,9	4,2	4,0**
Összesen	900,13	100,0	54,0

*A 10 új tagország esetében minimum 2,5%.

**Maximum előírás

A források fennmaradó részét (46%) a tagállamok saját hatáskörben igényeiknek megfelelően oszthatják fel az egyes tengelyek között. A jelenlegi időszakhoz hasonlóan 2007-től sem kötelező az összes intézkedést alkalmazni, azokból a tagországok választhatják ki a számukra leginkább szükségeseket. Ezért – mint ahogy 2004-2006 között is – nem célszerű Magyarországon az összes intézkedés alkalmazása, mivel az a források túlzott mértékű szétaprózását jelentené, ami miatt nem érvényesül a szükséges fejlesztési hatás. A források arányának megállapításához az egyes

tengelyekre vonatkozóan el kell dönteni, hogy mely intézkedések kerülnek alkalmazásra és új intézkedések bevezetése szükséges-e. Célszerű például azokra az intézkedésekre nagyobb forrásokat előírni, melyekre jelenleg is nagy volt az érdeklődés (mezőgazdasági beruházások támogatása, agrárkörnyezet-gazdálkodás, falufejlesztés- és felújítás).

5.4.2. A LEADER a 2007-2013 programozási időszakban Magyarországon

A LEADER szerepét illetően a következő programozási idősakra vonatkozóan az alábbi következtetések vonhatók le:

- A LEADER szerepének növekedésére utal, hogy integrálódott a vidékfejlesztési intézkedések közé és a következő programozási időszakban a LEADER-megközelítés szélesebb körben való végrehajtására és a LEADER megközelítés prioritására törekednek.
- Az EMVA rendelet szerint a 2007-2013 közötti programozási időszakban az EU források minimum 5%-át kell a LEADER-tengelyre fordítani, de az új tagállamok esetében ezt az arányt 2,5%-ban határozták meg. Ez az arány nemcsak Magyarország, de az EU-15 körében is a programra fordítható források bővülését jelenti, mert az EU-15 átlagában a vidékfejlesztési⁶⁷ EU támogatások 4%-a jutott a LEADER-re.
- Figyelembe véve, hogy az EU által a másik három tengelyre előírt arányok a LEADER-nél jelentősebbek, jelzi az egyes tengelyeknek szánt szerepet is. Ez azt mutatja, hogy a LEADER továbbra is a vidékfejlesztés „fővonalának” kiegészítését szolgálja. Vagyis a program forrásait is figyelembe véve, Magyarországon sem szabad a vidéki területek fejlesztésében játszott szerepét túlértékelni.

Magyarország vonatkozásában a következő programozási idősakra szóló változások azt jelentik, hogy a LEADER nagyobb hangsúlyt kap a vidékfejlesztési intézkedések (az AVOP és NVT intézkedései együtt) között, mivel a 2004-2006 közötti időszakban a vidékfejlesztésre jutó EU támogatások mindössze 1,6%-a jutott rá, aminek 2007-től legalább 2,5%-ra kell növekednie. Ez azt jelenti, hogy éves szinten minimum 2,4-szer több

⁶⁷ Az EMOGA Orientációs és Garancia részlegéből a vidékfejlesztésre fordított támogatások a LEADER-rel együtt.

forrás jut a programra, ha pedig az AVOP három évre jutó összes EU forrását viszonyítjuk az EMVA-ból hét évre jutó EU forráshoz, az a LEADER-re jutó EU források 5,7-szeresére történő növekedését jelenti.

A megnövekedett forrásmennyiség felhasználásának három lehetősége:

1. A jelenlegi támogatási mértéket megtartva, jelentősen növelhető a támogatásban részesülő csoportok száma.
2. Változatlan támogatott csoportszám mellett, az egy csoportra jutó támogatás mértéke növelhető.
3. Mind a támogatott csoportok számát, mind a támogatás mértékét növelni lehet.

Az AVOP LEADER intézkedés keretében mintegy 45-50 csoport kiválasztását tervezik, csoportonként maximum 90-100 millió forint támogatási összeggel. Figyelembe véve azt, hogy az AVOP LEADER intézkedésnél a rendelkezésre álló források 92,1%-át fordítják a csoportok támogatására, és megtartják a jelenlegi csoportonkénti támogatási mértéket, az első verzió azt jelentené, hogy a 7 év alatt az EU és nemzeti támogatásból mintegy 240-266 csoport kaphatna hasonló mértékű támogatást az új programozási időszakban. Ilyen sok csoport létrehozása azonban nem indokolt, mert az azt jelentené, hogy a vidéki népesség számát alapul véve, a csoportot alkotó települések lakossága átlagosan 30000 fő lenne. A LEADER megközelítés szerint azonban törekedni kell a minél több települést magába foglaló csoportok létrehozására, a szükséges humántőke és magánforrás, valamint a támogatás jobb hasznosulásának biztosítása céljából. Ez a LEADER II-ben összesen támogatott csoportok majdnem negyede, ami nagy adminisztrációs problémát és ezért lassú végrehajtási folyamatot is jelentene.

A második változat esetében az egy csoport által felhasználható támogatást jelentősen meg lehetne növelni. Ez azt jelentené, hogy továbbra is mintegy 45-50 csoportot választanának ki, de az egy csoport által felhasználható támogatás 479,5 – 532,7 millió Ft-ra nőne, azaz a csoportonkénti jelenlegi támogatást mintegy 4-5-szörösére. Ez a csoportszám és támogatási arány az EU-15-höz viszonyítva is elfogadhatónak ítéltető, figyelembe véve például a hasonló adottságú és népességszámú Portugáliát, ahol a csoportok⁶⁸ száma a LEADER II-ben 54, a támogatás mértéke csoportonként pedig 588 millió Ft volt.

⁶⁸ Helyi Akciócsoportok és Egyéb Közösségek együtt.

Az Európai Unióban használt kritériumok szerint Magyarország területének 96%-a vidéki térségnek⁶⁹ minősül, ahol a népesség 74,5%-a él. A második változatban közölt csoportszám (45-50 csoport) Magyarország vidéki népességének megközelítőleg 55-65%-át fedné le⁷⁰. Ezért a megfelelő megoldást a harmadik lehetőség jelentené. Ahhoz, hogy az összes vidéki népességet le lehessen fedni LEADER csoportokkal, az alábbiak szerint alakulna a támogatott csoportok száma és a támogatás mértéke:

- A célterület 100000 fős népességszáma esetén a csoportok száma 76, a támogatás mértéke 315,5 millió Ft,
- átlag 70000 fős népességszám esetén a csoportok száma 109, a támogatás mértéke 220,0 millió Ft,
- 60000 fős átlag népességnél a csoportok száma 127, a támogatás mértéke 188,8 millió Ft.

Az egy-egy csoport által lefedett népességszám országok között, de egy országon belül is nagyon változó, így a fenti számok iránymutatásra alkalmasak. Véleményem szerint az utóbbi két lehetőséggel kell érdemben foglalkozni. Mivel azonban a második verzió szerinti támogatandó 45-50 csoport a vidéki terület megközelítőleg 65%-át fedné le, célszerűnek tűnik a harmadik változatot előnyben részesíteni. Mindenképpen figyelembe kell venni azonban, az Unió azon törekvését, hogy a források hasznosulásához szükséges „kritikus tömeg” elérése érdekében, a minél több népességet lefedő csoportok létrejöttét tartják célszerűnek. Tehát csak nagyon indokolt esetben célszerű – a források elaprózódása elkerülésének érdekében – a viszonylag kevés népességet összefogó csoportokat támogatni.

Figyelembe véve azt, hogy a tagországoknak lehetőségük van igényeiknek megfelelően a források fennmaradó részét saját hatáskörben szétosztani az egyes tengelyek között, Magyarország is felemelheti a LEADER tengelyre juttatott arányt. Ha a 4. tengelynek juttatott minimum arányt 2,5%-ról felemeljük a régi tagállamokra vonatkozó 5%-ra, akkor a LEADER-re fordítható támogatás az alábbiak szerint változik.

Ez esetben a jelenlegi AVOP LEADER intézkedés EU forrásának egy évre vetítve 4,9-szerese jut 2007-2013 között a 4. tengelyre, míg a hét

⁶⁹ A vidéki térségek lehatárolása az OECD szerint:

- **alapvetően vidéki térség:** az a térség, ahol a lakosság több mint 50%-a 120 fő/km² alatti népsűrűségű (vidéki) településen él;

- **jellemzően vidéki térség:** az a térség, ahol a lakosság 15 - 50%-a 120 fő/km² alatti népsűrűségű (vidéki) településen él;

- **alapvetően városi térség:** az a térség, ahol a lakosság kevesebb mint 15%-a él 120 fő/km² alatti népsűrűségű településen.

⁷⁰ 100000 fős célterületi népességszámmal.

évre jutó EU forrás az AVOP három éves forrásának 11,4-szerese (19. táblázat).

Ha megvizsgáljuk, hogy az EU-15-ök körében, a jelenlegi programozási időszakban a vidékfejlesztési intézkedések között a LEADER-re jutó rész hol a legmagasabb, akkor megállapítható, hogy a hasonló adottságú Görögországban és Spanyolországban is a vidékfejlesztésre szánt források mindössze 5,4-5,6%-a jutott a programra. Figyelembe véve az EU-ban tapasztaltakat és a hazai adottságokat és problémákat is, véleményem szerint ennél nagyobb arányt a 4. tengelyre – főleg ebben a kezdeti időszakban – nem szükséges fordítani.

19. táblázat

LEADER források a jelenlegi és a 2007-2013 közötti programozási időszakban

	millió Ft		
Megnevezés	EU	Nemzeti	Összesen
AVOP LEADER intézkedés			
3 évre	3663,6	1221,2	4884,8
1 évre	1221,2	407,067	1628,27
7 évre kalkulálva	8548,4	2849,47	11397,9
EMVA LEADER tengely			
7 évre 2,5%-os aránnyal	20825,0	5206,5	30196,5
1 évre	2975,0	743,786	4313,79
7 évre (5%-os aránnyal)	41650,0	10413,0	60393,0
1 évre	5950	1487,57	8627,57

Forrás: Saját számítások

Az 5%-os LEADER részesedés esetén a fenti kalkuláció a következőképpen alakul:

90-100 millió Ft-os csoportonkénti támogatás esetén 480-533 csoportot lehetne támogatásban részesíteni. Ez azt jelentené, hogy egy csoport átlagosan 14 ezer–16 ezer fő vidéki népességet fedne le, ami a meghatározott minimumértékhez közelítene, és szükségtelenül sok csoportot hozna létre (a LEADER II során összesen létrejött csoportok mintegy fele), ezáltal ez a verzió nem tűnik célszerűnek.

Ha továbbra is mintegy 45-50 csoport kapna támogatást, akkor az egy csoportnak adható támogatás 1 milliárd és 959 millió Ft között változna. Ez a csoportonkénti összeg meghaladná a LEADER II-ben egy csoportra

jutó legmagasabb átlagos támogatást, ami Spanyolország és Hollandia esetében 735 millió Ft volt. Ez a csoportszám a vidéki lakosság mintegy 55-65%-át fedné le, de fölmerül a kérdés, hogy megvan-e a szükséges adszorpciós képesség a vidéki területeken, ilyen mértékű támogatás felhasználásához.

Az összes vidéki népesség LEADER csoportokkal történő lefedése esetén a támogatás mértéke az alábbiak szerint alakulna:

- A célterület 100000 fős népességszáma esetén a csoportok száma 76, a támogatás mértéke 630,9 millió Ft,
- átlagosan 70000 fős népesség esetén a csoportok száma 109, a támogatás mértéke 439,9 millió Ft,
- 60000 fős átlagos népességnél a csoportok száma 127, a támogatás mértéke 377,6 millió Ft.

A LEADER – mint a vidékfejlesztési intézkedések zöme – horizontális jellegű ugyan, ennek ellenére nem kell feltétlenül országos lefedettségre törekedni. Figyelembe véve például a hasonló adottságú és népességszámú Görögország és Portugália jellemzőit – ahol a csoportok száma a LEADER II-ben 48-49, a támogatás mértéke csoportonként pedig 710 és 588 millió Ft volt – hazánkban is elegendő lenne 40-50 csoport támogatása. Ezt támasztja alá az is, hogy ilyen nagyszámú csoport (109-127) jelentős adminisztrációs terhet, és ezáltal a végrehajtási idő meghosszabbodását jelentené továbbá, hogy az összes vidéki terület LEADER csoportokkal való lefedettsége egyik tagországban sem tapasztalható.

6. A KUTATÓMUNKA EREDMÉNYEI

6.1. Új, újszerű eredmények

Kutatásaim új (újszerű) eredményei több pontban foglalhatók össze:

- Kutatásaimmal feltártam, hogy a LEADER alkalmas a helyi források fejlesztésbe történő bevonására, és a felülről kiinduló strukturális fejlesztések, helyi igényeket is figyelembe vevő kiegészítésére.
- Új eredményként megállapítottam továbbá, hogy a LEADER program sikerét és eredményességét a vidéki területek fejlesztésében az adja, hogy a lokális közösségi szerveződésekben a szereplők ismerik egymást – ennél fogva ismerik egymás szándékait, tevékenységét – ezért a kezdeményezések egymáshoz kapcsolódhatnak és szinergia alakulhat ki közöttük. A program módszerének köszönhetően a méret- és skálagazdaságosság esetleg több önálló gazdaság együttműködésével is kialakulhat.

Kutatásaim alapján azonban megállapítottam, hogy a program alkalmazásának korlátaival, akadályaival is számolni kell.

- A legelmaradottabb vidéki területek lakosságának – ahol a program támogatására a legnagyobb szükség lenne – általában gyenge a közösségi fellépése és érdekérvényesítő képessége, és nincs megfelelő humánerőforrás a megvalósításhoz. A kutatás eredményei azt mutatják – hogy még a LEADER program alkalmazásával is – a fejlettebb vidéki területek könnyebben meg tudják szerezni a forrásokat. Tehát a területi differenciálódás csökkentéséhez nem minden esetben járul hozzá.
- Vizsgálataim alapján megállapítható, hogy a különböző típusú fejlesztések, projektek elbírálása széles körű szakmai ismeretet feltételez, ami nem minden esetben biztosított helyi szinten, ez a más támogatásokkal való átfedések kiszűrését is akadályozhatja. Bizonyos területek már olyan jelentős hátrányokkal rendelkeznek, hogy a LEADER-módszer alkalmazásával sem lehet azokat kiküszöbölni.
- Kutatásaim tapasztalatai azt mutatják, hogy a lokális „közösségi” szerveződéseknek is vannak hátrányos vonásai. A program – bár folyamatos fejlődésen ment keresztül – de még nem sikerült egyértelmű intézményi garanciákat beépíteni a rendszerbe, a

döntések során érvényesülő szubjektív elemek megjelenésével szemben. Mivel a csoportok kis területi egységen jönnek létre, az érintettek ismerik egymást, ezért a döntések meghozatalánál szubjektív szempontok is szerepet játszanak.

- Annak ellenére, hogy a LEADER pénzügyi forrásai ugyan ma sem jelentéktelenek, a jövőben pedig még bővülnek, az elemzések alapján megállapítható, hogy a vidék fejlődésére számottevő hatást csak más vidékfejlesztési intézkedésekkel közös és összehangolt alkalmazásától (LEADER szerű megközelítés) remélhetünk.
- Bár a vidékfejlesztési intézkedések zöme horizontális jellegű – így a LEADER is az – ennek ellenére, vizsgálataim alapján megfogalmazható, hogy nem kell feltétlenül országos lefedettségre törekedni. A források várható alakulásának fényében, az „elaprózódás elkerülése” és az eredményes hasznosulása szempontjából Magyarországon 45-50 aktívan tevékenykedő LEADER csoport elégséges.

6.2. Következtetések, javaslatok

A szabályozórendszer, kapcsolódó joganyag és vonatkozó szakirodalom áttekintése, valamint a LEADER program megvalósításának gyakorlati tapasztalatainak elemzése után, az alábbi következtetések vonhatók le:

- A LEADER elindítása óta a célok, a helyben élők prioritásainak megfelelően és a szinergiahatás maximalizálása érdekében módosultak. Ennek megfelelően fejlődött ki a program intézmény- és feltételrendszere, és maga az úgynevezett LEADER-megközelítés, amit már a következő programozási időszakban kötelezően alkalmazni kell minden tengelynél.
- A program tartalmilag rugalmas, mivel szinte bármilyen típusú projektre lehet támogatást szerezni, amely hozzájárul az értékteremtéshez, az adott terület fejlődéséhez. A program megvalósítása helyhez kötött, amely a fejlesztések összehangolását, szinergiáját jelentősen javíthatja.
- A LEADER alkalmas a helyi források fejlesztésbe történő bevonására, és a felülről kiinduló strukturális fejlesztések, helyi igényeket is figyelembe vevő kiegészítésére.

- A 2007-2013 közötti programozási időszakban a LEADER tengelyre fordítandó minimum 2,5%-os költségvetési arány a jelenlegi forrásokhoz mérten bővülést jelent, ami tagállami hatáskörben – a hazai sajátosságok figyelembevételével – még tovább növelhető.
- A következő programozási időszakban célszerű kerülni az AVOP LEADER+ keretében támogatott csoportszámánál több létrehozását (45-50 csoport). Ebben az esetben a LEADER tengely minimum 2,5%-os költségvetési részesedése azt jelentené, hogy egy csoport 480 – 533 millió Ft támogatással rendelkezne (amely a jelenlegi támogatási szint 4-5-szöröse). Ez a csoportszám és támogatási arány az EU-15-höz viszonyítva is elfogadhatónak ítéltető.
- A megvalósítás során törekedni kell a nagyobb területet, a népesség nagyobb hányadát érintő csoportok létrehozására, amely a források koncentrációját, eredményesebb hasznosulását, az összehangolt fejlesztést szolgálja, és gyorsítja az adminisztrációs folyamatot is.

Az alábbi következtetések és konkrét javaslatok tehetők a LEADER magyarországi megvalósítását illetően:

- A következő programozási időszakban a LEADER eljárásrendjének és a pályáztatás folyamatának időbeni kidolgozásával elkerülhető a végrehajtás során a határidők kitolódása.
- Az AVOP LEADER+ intézkedés szervezeti rendszere bürokratikus, emiatt a végrehajtási folyamat lassú. Ahhoz, hogy a LEADER Magyarországon is sikeres fejlesztési megközelítés legyen, egyszerűbbé és átláthatóbbá kell tenni az intézményrendszert és a megvalósítás folyamatát. Ezért a 2007-től kezdődő programozási időszakban célszerű a központilag szabályozott elemek és a döntés-előkészítő szintek számának csökkentése, ami által növelhető a decentralizáció.
- A csoportok kiválasztásának alapját képező vidékfejlesztési terv elkészítésére még az előszelekciót megelőzően az eddigieknél (egy hónap) hosszabb időt szükséges biztosítani. A fejlesztési tervnek a helyi szereplőkkel közösen végzett SWOT analízisen és helyi igényeken kell alapulnia. A tervet partnerségben, a különböző érdekek egyeztetésével kell kidolgozni, és a később megvalósítandó projektek kiválasztásának alapját is ez képezi,

ezért megalapozott elkészítésére hosszabb idő szükséges. Így elkerülhető, hogy 2007-től azok a csoportok, amelyek nem vettek részt a jelenlegi LEADER intézkedésben – a tapasztalatok hiányában hátrányba kerüljenek.

- A várakozásokkal ellentétben még mindig gondot okoz a pályázati folyamat bonyolult, túlzottan bürokratikus jellege (a kiírások értelmezése, az űrlapok kitöltése, a szükséges dokumentumok beszerzése). Az érintettek nehezen fedezik fel a fejlesztési lehetőségeket, ezek egymásra építhetőségét, összehangolását, innovatív jellegét. Ezért a következő időszakban, a gyakorlati megvalósításra is kiterjedő felkészítést, a fenti problémákat kiemelten érintő, folyamatos szakmai tanácsadást kell biztosítani a pozitív, eredményes projektek bemutatásával.
- A képzéseknek a vidékfejlesztés általános megismertetésén túl a pályázás folyamatát és a megvalósítás konkrét tennivalóit kell részletekbe menően bemutatniuk. Az alkalmazásra kell felkészíteniük a potenciális kedvezményezetteket. A konkrét tapasztalatok hiányát körültekintő, alapos felkészítéssel ellensúlyozni tudjuk.
- A megvalósítás során az egyik legnagyobb nehézséget a közösség aktivizálása, az érdeklődés folyamatos fenntartása okozta, melynek következtében a tényleges megvalósításba viszonylag kevesen vettek részt. Komoly problémát jelentett az érintettek alacsony kompromisszumkészsége, a partnerségen belül az egyes érdekek összehangolása. Ennek elkerülésére a régi tagországokban animátorokat (közösségfejlesztőket) alkalmaztak, ami nálunk is megfontolandó.
- A kutatás tapasztalatai azt mutatják, hogy már a terület fejlesztési tervének elkészítésekor sem volt megfelelő a közösségi együttműködés. A fejlesztési célok meghatározása nem az érdekek és elképzelések egyeztetésén alapult, mivel a kísérleti program során megvalósított projektek azt tükrözik, hogy nem érvényesül megfelelően a közösségi érdek a szubjektív, egyéni érdekekkel szemben. Számos projekt nem járul hozzá az értékteremtéshez, az adott terület fejlődéséhez. Ezért a felkészítő képzéseken, tájékoztató előadásokon célszerű erre a területre kiemelt hangsúlyt helyezni.

- Mivel a LEADER Magyarországon újfajta fejlesztési módszert vezet be, az AVOP LEADER+ intézkedés megvalósításának folyamatáról és gyakorlatáról az eddigieknél szélesebb körű tájékoztatást kell adni, hogy a következő programozási időszakra a potenciális kedvezményezettek is felkészültebbek legyenek. Ennek hiányában fennáll a veszély, hogy a 2007-ben újonnan alakuló csoportok, ugyanazokkal a problémákkal néznek szembe, mint a jelenlegiek, pedig a tapasztalatok birtokában ezek elkerülhetők lennének.
- Az előzőekben említett problémák együttesen veszélyeztetik a Magyarország számára új, sok egyedi elemet tartalmazó, és alapvetően az alulról kiinduló, innovatív ötleteket támogató program végrehajtását és eredményeit.

Az AVOP LEADER+ intézkedés megvalósításának, az alulról kiinduló kezdeményezések magyarországi alkalmazásának későbbi tapasztalatai, a források felhasználásának és az elért eredményeknek a vizsgálata támpontot jelenthet a jövőre vonatkozó vidékfejlesztési irányok meghatározásához. Segítséget adhat olyan felmerülő kérdések megválaszolásában, mint:

- A csoportok fejlesztési céljai valós helyi- és közösségi specifikus igényeken alapultak-e vagy csak a forrásszerzés motiválta azok megfogalmazását,
- rendelkeznek-e a vidéki területek a források felhasználásához szükséges megfelelő adszorpciós képességgel,
- kialakítható-e a potenciális csoportoknál a források kezeléséhez szükséges adminisztrációs háttér és gyakorlat,
- mennyire eredményes a vidéki területek fejlesztésében a helyi kezdeményezések támogatása Magyarországon,
- milyen típusú fejlesztéseknél hasznosulnak a támogatási források eredményesebben,
- célszerű-e ilyen mértékű támogatást az alulról kiinduló helyi fejlesztési tervek támogatására fordítani?

A felmerült kérdések megválaszolásához a későbbiekben a LEADER program további megvalósulását követő elemzések, értékelések szükségesek, amelyek egy-egy részidőszak tapasztalatai alapján különféle módosításokat is lehetővé tesznek.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Magyarországon jellemzően nagyok a területi különbségek, és ezek egyértelműen a vidéki területek hátrányát mutatják, a vidék lemaradása a városias körzetektől folyamatosan növekszik. A vidék rovására tartósan érvényesülő, számos mutatóval leírható különbségek mérséklése társadalmi érdek. A különbségek mérsékléséhez az EU pénzügyi forrásai által is támogatott intézkedések rendszere alkalmazható, ebben a LEADER, mint integrált fejlesztési-közösségformáló eszköz szerepe rendkívül fontos. Gazdasági- és társadalompolitikai szempontból egyaránt érdekünk, hogy a vidékfejlesztési lehetőségeket minél teljesebben hasznosítsuk, ehhez nyújthat segítséget a tárgyilagos feltáró-kutató munka is.

A LEADER programot 1991-ben kísérleti jellegű Közösségi Kezdeményezésként indították az Európai Unióban. Újszerűségét a helyi igényeken és partnerségen alapuló kezdeményezések támogatása jelenti. A program annyira eredményesnek és hatékonyak bizonyul a vidéki területek fejlesztésében, hogy a 2007-2013 közötti programozási időszakra létrehozott új alap – az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap – a LEADER programot integrálja a vidékfejlesztési intézkedések közé.

A kutatómunka kezdetén egy célrendszert állítottam fel, melyben átfogó, összefoglaló célként a vidékfejlesztés kérdéskörének, különösképp az Európai Unió vidékfejlesztési politikájának vizsgálata szerepel. E tekintetben azonban olyan nagy problémakörrel van szó, amit részletesen már csak a terjedelmi korlátok miatt sem lehet kibontani, illetve mélységében kutatni. Épp ezért szűkebb és konkrétabb célként a kutatás az alábbi területekre, kérdéskörökre irányult:

- A vidékfejlesztés fogalmának meghatározása hogyan jelenik meg a hazai szakirodalomban, illetve hogyan látják a szakemberek a vidékfejlesztés kapcsolódását a területfejlesztéshez és az agrárgazdaság fejlesztéséhez.
- Hogyan minősíthető az Európai Unió vidékfejlesztési politikája, különösen annak cél- és eszközrendszere, ezek milyen lehetőséget (milyen feltételekkel) kínálnak a tagországoknak?
- A LEADER program hasznosítható tapasztalatai a régi tagországok gyakorlatában és Magyarország korábbi kezdeményezéseiben?
- Az EU vidékfejlesztési politikájának főbb állomásai, a változtatások meghatározó elemei, különös tekintettel arra, hogy a vidékfejlesztés a Közös Agrárpolitika (KAP) második pillére, a LEADER program pedig a vidékfejlesztés (a vidékfejlesztési intézkedések) integrált része lett?

- Melyek a 2007-2013 közötti tervidőszakra szóló EU szabályozás legfontosabb elemei, várhatóan hogyan alakulnak a finanszírozás forrásai, ezen belül a LEADER forrásai?

A kutatás elsősorban forrásanalízissel és empirikus módszerrel történt, melynek főbb elemei:

- szakirodalmi feldolgozás és kritikus összegzés, a problémakör áttekintése, az eredmények és hiányosságok feltárása, a hasznosítható tapasztalatok összefoglalása, rendszerezése,
- a hazai vidékfejlesztési tervezési dokumentumok elemzése, elsősorban a LEADER program „beágyazottságának” szemszögéből,
- szakmai konzultációk külföldi tanulmányút keretében és hazai szakemberekkel,
- a program megvalósításának, konkrét helyi tapasztalatainak megismerése, értékelése, önálló adatfelvétel, helyszíni vizsgálat különböző tagországok LEADER csoportjainál, valamint a magyarországi kísérleti LEADER programban részt vett csoportoknál,
- a felhalmozott ismeretek, tapasztalatok, hiányosságok összevetése a LEADER intézkedés hazai tervezésében.

A dolgozat zárásaként olyan előremutató következtetéseket és javaslatokat fogalmazok meg, amelyek hozzájárulhatnak a LEADER intézkedés eredményes magyarországi alkalmazásához. A kutatómunka fontosabb megállapításai, következtetései két csoportra bonthatók. Először a megvalósított uniós LEADER programok és projektek fontosabb tapasztalatait összegzem, majd a magyarországi megvalósítás eredményeit értékelem, valamint a további megvalósításra vonatkozó javaslatokat fogalmazom meg.

I) A megvalósított LEADER programok vizsgálata és elemzése alapján levonható megállapítások:

- A LEADER több programozási (tervezési) időszakon át vált a vidékfejlesztés eszközrendszerének szerves részévé. Ez időszak alatt a konkrét célkitűzések, prioritások az igények, tapasztalatok függvényében módosultak, de az eredeti programindító cél (az alulról jövő kezdeményezések felkarolása egy kisebb összefüggő vidéki területi egység fejlesztése érdekében) lényegében nem változott.

- A LEADER alkalmas a helyi források fejlesztésbe történő bevonására, és a felülről kiinduló strukturális fejlesztések, helyi igényeket is figyelembe vevő kiegészítésére.
- A program tartalmilag rugalmas, mivel szinte bármilyen típusú projektekre lehet támogatást szerezni, amely hozzájárul az értékteremtéshez, az adott terület fejlődéséhez. A program megvalósítása helyhez kötött, amely a fejlesztések összehangolását, szinergiáját jelentősen javíthatja.
- A LEADER jellemzően sikeres fejlesztési megközelítés, de a siker mértékét, és általában az iránta megnyilvánuló érdeklődést tompíthatja a bonyolult és késve meghirdetett nemzeti szabályozás (eljárési rend, túlzott centralizáció- és bürokrácia), és az érdekelttek (csoportok) hiányos, nem célratörő felkészítése.
- A LEADER pénzügyi forrásai ugyan jelentősen bővülnek, de ezután is csak más vidékfejlesztési intézkedésekkel együtt eredményezhet országos szinten is érzékelhető hatást.
- A következő programozási időszakban (2007-2013) a LEADER megközelítés alkalmazása a vidékfejlesztésben nem csak lehetőség (mint eddig volt az EU tagországokban), hanem kötelezettség, és így a vidékfejlesztési tervnek (terveknek) is része. A vidékfejlesztési intézkedések zöme horizontális jellegű, a LEADER is az, ennek ellenére nem kell feltétlenül országos lefedettségre törekedni.

II) A LEADER magyarországi alkalmazását illetően a főbb megállapítások és javaslatok első része a végrehajtásért felelős szervezeteket, intézményeket érinti, míg másik része a kedvezményezettek oldalán felmerülő problémákra hívja fel a figyelmet.

a) A végrehajtásért felelős szervezeteket, intézményeket érintő főbb megállapítások, javaslatok:

- A 2007-2013 közötti programozási időszakban a LEADER tengelyre fordítandó minimum 2,5%-os költségvetési arány a jelenlegi forrásokhoz mérten bővülést jelent, ami tagállami hatáskörben – a haza sajátosságok figyelembevételével – még tovább növelhető.
- A megvalósítás során törekedni kell a nagyobb területet, a népesség nagyobb hányadát érintő csoportok létrehozására,

amely a források koncentrációját, eredményesebb hasznosulását, az összehangolt fejlesztést szolgálja, és gyorsítja az adminisztrációs folyamatot is. (Magyarországon 40-50 aktívan tevékenykedő LEADER csoport elégséges. Ebben az esetben a LEADER tengely minimum 2,5%-os költségvetési részesedése azt jelentené, hogy egy csoport 479,5 – 532,7 millió Ft támogatás felett rendelkezne, ami a jelenlegi támogatás mintegy 4-5-szöröse). Ez a csoportszám és támogatási arány az EU-15-höz viszonyítva is elfogadhatónak ítélnélhető.

- Az AVOP LEADER+ intézkedés szervezeti rendszere bürokratikus, emiatt a végrehajtási folyamat lassú. A program egyes lépéseinek a végrehajtására rendelkezésre álló idő kevés (például a kiválasztás alapját képező vidékfejlesztési tervek kidolgozása), mindezek együttesen veszélyeztetik a Magyarország számára új, sok egyedi elemet tartalmazó, és alapvetően az alulról kiinduló, innovatív ötleteket támogató program végrehajtását és eredményeit. Ezért a 2007-től kezdődő időszakban célszerű az eljárási folyamat és az adminisztráció egyszerűsítése (a központilag szabályozott elemek és a döntés-előkészítő szintek számának csökkentése), ami által növelhető a decentralizáció is.
- Mivel a LEADER Magyarországon az eddigiektől eltérő, új fejlesztési módszert vezet be, az AVOP LEADER+ intézkedés megvalósításáról és gyakorlatáról célszerű az eddigiéknél szélesebb körű tájékoztatást adni, annak érdekében, hogy a következő programozási időszak potenciális kedvezményezettjei felkészültebbek legyenek. Ennek hiányában fennáll a veszély, hogy a 2007-ben újonnan alakuló csoportok, ugyanazokkal a problémákkal néznek szembe, mint a jelenlegiek, pedig a tapasztalatok birtokában ezek elkerülhetők lennének.

b) A kedvezményezettekre vonatkozó főbb megállapítások, javaslatok:

- A potenciális kedvezményezetteknek még mindig gondot okoz a pályázati folyamat bonyolult, túlzottan bürokratikus jellege (a kiírások értelmezése, az űrlapok kitöltése, a szükséges dokumentumok beszerzése). Az érintettek nehezen fedezik fel a fejlesztési lehetőségeket, ezek egymásra építhetőségét, összehangolását, innovatív jellegét. Ezért a következő időszakban, a gyakorlati megvalósításra is

kiterjedő felkészítést, a fenti problémákat kiemelten érintő, folyamatos szakmai tanácsadást kell biztosítani a pozitív, eredményes projektek bemutatásával.

- A megvalósítás során az egyik legnagyobb nehézséget a közösség aktivizálása, az érdeklődés folyamatos fenntartása okozta, melynek következtében a tényleges megvalósításba viszonylag kevesen vettek részt. Komoly problémát jelentett az érintettek alacsony kompromisszumkészsége, a partnerségen belül az egyes érdekek összehangolása. Ennek elkerülésére a régi tagországokban animátorokat (közösségfejlesztőket) alkalmaztak, ami nálunk is megfontolandó.

Az AVOP LEADER+ intézkedés megvalósításának, az alulról kiinduló kezdeményezések magyarországi alkalmazásának későbbi tapasztalatai, a források felhasználásának és az elért eredményeknek a vizsgálata támpontot jelenthet a jövőre vonatkozó vidékfejlesztési irányok meghatározásához. Segítségét adhat olyan felmerülő kérdések megválaszolásában, mint:

- a csoportok fejlesztési céljai valós helyi- és közösségi specifikus igényeken alapultak-e vagy csak a forrásszerzés motiválta azok megfogalmazását,
- rendelkeznek-e a vidéki területek a források felhasználásához szükséges megfelelő adszorpciós képességgel,
- kialakítható-e a potenciális csoportoknál a források kezeléséhez szükséges adminisztrációs háttér és gyakorlat,
- mennyire eredményes a vidéki területek fejlesztésében a helyi kezdeményezések támogatása Magyarországon,
- milyen típusú fejlesztéseknél hasznosulnak a támogatási források eredményesebben,
- célszerű-e ilyen mértékű támogatást az alulról kiinduló helyi fejlesztési tervek támogatására fordítani,
- esetleg nagyobb eredményt lehet elérni a fejlesztések egyéb vidékfejlesztési intézkedésekkel történő összehangolásával?

A felmerült kérdések megválaszolásához a későbbiekben a LEADER program további megvalósulását követő elemzések, értékelések szükségesek, amelyek egy-egy részidőszak tapasztalatai alapján különféle módosításokat is lehetővé tesznek.

8. SUMMARY

In Hungary the territorial differences are typically high which unanimously means disadvantages for the county territories, these territories continuously lag behind from the urban districts. It is a social interest to reduce disadvantageous differences which exist in case of rural territories in comparison with urban territories and which can be described by several indexes. To reduce differences the system of measures supported by EU financial resources can be applied and in this the role of LEADER as an integrated developing community forming instrument is extremely important. It is our interest both from economical and social political point of view to use rural development possibilities as we can and objective exposing and research work can provide help in this.

LEADER program was started as an experimental Community Initiative by the European Union in 1991. This program is modern because it supports initiatives which are based on local requirements and partnership. The program proved to be so successful and efficient in developing rural territories that the new fund which was formed for the programming period 2007-2013 – the European Agricultural Fund for Rural Development integrates LEADER program into the rural development measures.

At the beginning of my research work I put up a system of objectives in which the main comprehensive and summarizing objective is the investigation of rural development, especially rural development policy of European Union. In this respect there are so many problems which can not be detailed and researched thorough. Therefore during the research I revised a narrower and more precise objective the following:

- On the base of special literature how you can qualify rural development, what is the connection among rural development, regional development and agricultural development.
- On the base of special literature how you can qualify rural development policy of European Union especially it system of objectives and instruments and all these what kind of possibilities (with what kind of conditions) offer the member states?
- Concerning rural development which experiences can be used in the old member states' practice, most of all in realising of LEADER program in our – Hungary's former initiatives?
- Which are the main phases of European Union's rural development policy, the main elements of it, especially considering that rural development has become the second pillar of Common

Agricultural Policy (CAP) and LEADER program has become an integrated part of rural development (rural development measures)?

- Which are the most important elements of EU regulations which refer to the period of 2007-2013 and how the financial resources and resources of LEADER will change?

Research was made above all by analysis of source and empirical method the main elements of which are the following:

- elaboration of special literature and critical evaluation in order to revise problems, to explore results and faultiness and to summarize utilizable experiences and to explore conclusions,
- analysing of domestic rural development planning documents, most of all from the point of view of knowledge LEADER program's "embeddedment,"
- professional consultations in the frame of study-tour abroad and with national specialists,
- familiarization and evaluation of concrete local experiences and program' implementation,
- independent data-survey and general survey on the base of different member states' LEADER groups and on the base of Hungary' experimental LEADER groups,
- "facing" of the accumulated knowledges and deficiencies in experimental realising of LEADER program in Hungary.

In the end of my dissertation I make conclusions and suggestions which can contribute to use LEADER measure successfully in Hungary. Main statements and conclusions of research work can be made in two groups. First I summarize the main statements which can be made on the base of LEADER programs and projects' experiences and then I evaluate the result of Hungarian program implementation and formulate the conclusions and suggestions concerning realisation in Hungary.

I) During investigation and analisation of the realised LEADER programs the following statements can be made:

- LEADER became main part of rural development's instrument system through more programming (planning) period. During this time the precise objectives and priorities were modified with regard to the claims and experiences but the original objective starting the program (to support initiatives starting from the bottom in order to develop one smaller contiguous rural territory unit) basically did not change.

- LEADER is suitable to apply local resources in the development and to complete structural developments starting from the top considering local requirements, too.
- The program is flexible concerning its content because it is possible to get a support for almost any kind of projects which contributes to create values and to the development of the concerned territory. It is locally fixed this means that synergy and coordination can be higher.
- LEADER is typically successful development approach but the size of success and generally the interest for it can be weakened by the complicated and late announced national regulation (system of procedure, over centralisation and bureaucracy) and if the involved ones are not prepared suitable.
- Although financial resources of LEADER are significantly expanding it can bring an influence of development in the whole country only together with other rural development measures.
- In the next programming phase (2007-2013) the application of LEADER approach is not only a possibility in rural development (as it was earlier in the EU member states) but obligation and so part of the rural development plan (plans). Main part of rural development measure is horizontal and this is LEADER, too. However it is not absolutely necessary to reach the cover the whole country.

II) In connection with the application of LEADER in Hungary the first part of the main statements and suggestions concern the organisations and institutes which are responsible for execution and the second part draws the attention to the problems which arise on the beneficiaries' side.

a) Main statements, suggestions concerning organisations, institutes which are responsible for execution:

- In the programming phase of 2007-2013 the budget proportion of 2,5 % which can be used for the LEADER axle means some kind of increase in comparison with the current resources and this can be increased further in the member states' authority.
- During realisation bigger groups covering bigger territories and higher population must be formed which contributes to concentrate the resources and their usage, the harmonised development and it makes administrative process faster. (In Hungary 40-50 active LEADER groups are enough.) In this case the minimum 2,5 % budget share would mean that one group disposed over 479,5-532,7 million HUF of support which is about four – five time more than the current support.

This group number and supporting proportion can be accepted in comparison with EU-15, too.

- The structural system of AVOP LEADER+ measure is bureaucratic and therefore the execution process is slow. The time for execution of the program's each steps is not enough (for example working-out rural development plans which are the base for the selection) and these altogether danger the execution and results of a program which is new for Hungary and contains a lot of individual elements and basically starts from the bottom and supports innovative ideas. So in the period starting from 2007 it is worth simplifying administration (reduction of elements which are regulated centrally and reduction of the decision-preparing levels' numbers) and so decentralisation could be increased.
- As LEADER introduces a new development method it is necessary to inform the public about realisation process of AVOP LEADER + and about its practice better than earlier so that the potential beneficiaries could be more prepared for the next programming phase. Failing the above mentioned it is possible that in 2007 the new groups will have to face the same problems as the current ones but having the experiences it would be possible to avoid these problems.

b) Main statements and suggestions concerning beneficiaries:

- The over-bureaucratic application procedure is problem for the potential beneficiaries (interpretation of the announcements, filling out the forms and purchasing the necessary documents). The concerned participants have difficulties in finding the development opportunities, coordination of these and the innovative character. For this reason in the next period training concerning practical realisation and continuous professional advice concerning the above mentioned problems should be provided during execution with the presentation of positive results.
- During realisation one of the greatest problems was to activate the community, to maintain continuous interest and only few were engaged into the realisation. The low level of readiness to compromise of the concerned participants and the different interests inside the partnership were very serious problems. In order to avoid the above mentioned animators

(community developers) were applied in the old member states which is worth considering in Hungary, too.

The further experiences of realising AVOP LEADER+ measure and of the initiatives in Hungary starting from the bottom and the investigation of the resources' application and of the results reached can be a point of reference so that rural development directions concerning the future can be determined. It can be a point of reference in answering questions like the following ones:

- The development objectives of the groups are based on real local and common specific needs or it is only motivated by the acquirement of financial sources?
- Have rural territories suitable absorbability to use the resources?
- Can be developed the potential groups any administrative practice to handle so significant resources?
- What kind of results have the local initiatives in developing rural territories in Hungary?
- In case of what type of developments can be support resources used with more results?
- Is it suitable to use a support of so significant size to support local development plans which start from the bottom?

M1. IRODALOMJEGYZÉK

1. 1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és területrendezésről. (1.; 4. p.)
2. 2081/1993 EC rendelet a Strukturális Alapok felhasználásáról.
3. A Bizottság 2002. február 26-i 445/2002/EK rendelete az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból (EMOGA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló 1257/1999 EK tanácsi rendelet alkalmazására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról.
4. Bruckmeier K. (2000): LEADER in Germany and the discourse of autonomous regional development. *Sociologia Ruralis*, 40 (2) 219-228. p.
5. Buckwell A. et al. (1998): Towards a Common Agricultural and Rural Policy for Europe. European Economy, European Commission for Economic and Financial Affairs. Reports and Studies 5. 54 p.
6. Buday-Sántha A. (2001): Agrárpolitika – vidékpolitika. Budapest-Pécs: Dialóg Campus. 463 p. (20.; 381. p.)
7. Buday-Sántha A. (2004 a): Az agrár- és vidékfejlesztés lehetőségei, tennivalói. *Gazdálkodás*, XLVIII. (1) 61-68. p. (63. p.)
8. Buday-Sántha A. (2004 b): A környezetvédelem szerepe a regionális fejlődésben. *Falu Város Régió* (1-2) p. 16-18.
9. Buday-Sántha A. (2004 c): A természeti tőke és az agrárgazdaság szerepe a területi versenyképességben. Pécs: Universitas 108 p.
10. Buday-Sántha A. (2004 d): Development of the Hungarian agrarian economy and its impact on the environment. 55-71. p. In: Szűcs I. (Szerk.) *Studies in Agricultural Economics* (100) Budapest: Research and Information Institute for Agricultural Economics, 130 p.
11. Buller H. (2000): Re-creating rural territories: LEADER in France. *Sociologia Ruralis*, 40 (2) 190-199. p.
12. Commission notice to the member states of 14 April 2000 laying down guidelines for the Community initiative for rural development (Leader+), 2000/C 139/05
13. Cork Declaration – A living countryside (1997): The European Conference on Rural Development. Cork 7-9 November 1996. <http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/>
14. Council Regulation on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD). 2004
15. Council of the European Union (2005): Proposal for a Council Regulation on support for rural development by the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD), EU Strategic

- Guidelines for Rural Development policy 2007-2013, 2004/0161 (CNS). 3. March 2005. Brussels 9 p.
16. Csatóri B. (1998): Az Alföld és az új európai területfejlesztési perspektívák. *Tér és Társadalom*, XII (4) 1-19 p. (15. p.)
 17. Csatóri B. et al. (2004): A területfejlesztés és vidékfejlesztés kapcsolata. Kecskemét MTA Regionális Kutatások Központja, Alföldi Tudományos Intézete 151 p. (11-13 p.)
 18. Csete L. (2005): Az agrár- és vidékfejlesztés fenntartható rendszere. *Gazdálkodás*, XLIX (2) 3-16 p.
 19. Csete L. – Láng I. (2005): A fenntartható agrárgazdaság és vidékfejlesztés. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián, II. Az agrárium helyzete és jövője. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ 313 p. (203. p.)
 20. Danish Programme for the Community Initiative LEADER+ for the period 2000-2006.
<http://europa.eu.int/comm/agriculture/rur/leaderplus/memberstates/denmark.htm>
 21. Dingenen W. (2004): A LEADER programok az EU vidékpolitikájában. Brüsszel: AEIDL <http://www.leadernet.hu>, 56 p.
 22. Dorgai L. (2000): Feladataink a vidékpolitika alkalmazásában. *Gazdálkodás*, 2000, XLIV. (5) 63-68. p. (64. p.)
 23. Dorgai L. – Bíró Sz. (2005): Az EU vidékfejlesztési politikájának jövője. Kézirat. Integrációs és Fejlesztéspolitikai Munkacsoport. Agrár- és Vidékfejlesztési Témacsoportja. Budapest 40 p.
 24. Dorgai L. – Soós K. – Tassy S. (2001): A mezőgazdaságtól a területfejlesztésig. Szaktanácsadó-képző programsorozat (6) Budapest: Agrárszakoktatási Intézet. 152 p. (15-16 p.)
 25. Driess L. – Mathij E. – Swinnen F.M. J. (2001): Constraints on employment growth and development in rural areas in transition countries: Analysis and policy implications. Ancona, 73rd Seminar of the European Association of Agricultural Economists. 22 p.
 26. Erdei Ferenc (1977): Város és vidéke. Akadémiai kiadó. Budapest 26-30 p.
 27. Esparcia J. P. (2000): The LEADER programme and the rise of rural development in Spain. *Sociologia Ruralis* 40 (2) 200-208 p.
 28. European Commission (1997 a): Agenda 2000 for a stronger and wider Europe. Luxembourg 86 p.
 29. European Commission (1997 b): Rural Developments. CAP 2000 Working document Directorate General for Agriculture (DG IV) 74 p.

30. European Commission (1997 c): Working notes on the Common Agricultural Policy. Agricultural and Environment. EC Directorate General for Agriculture Brussels 52 p.
31. European Commission (1998 a): The future of rural areas. COM (88) 501 p.
32. European Commission (1998 b): Guide to the Community Initiatives. (1-2) Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities 86 p.
33. European Commission (1998 c): Ex-Post Evaluation of the Leader I Community Initiative. Brussels: EC 155 p.
34. European Commission (1999 a): Directorate General of Agriculture. Info-Paper. 1 p.
35. European Commission (1999 b): Directorate General of Agriculture. *Newsletter Special Edition* 11 March 9 p.
36. European Commission (2003): Ex-post Evaluation of the Community Initiative LEADER II. Brussels: DG Agriculture 464 p.
37. European Communities (2003): Overview of the implementation of rural development policy 2000-2006. *Fact sheet* 8 p.
38. European LEADER Association (1997): The LEADER programme in action; a bottom up perspective. LEADER European symposium, Brussels 9-11. November 21 p.
39. European LEADER Observatory (1999): Mainstreaming LEADER in rural policies. Working paper and case studies. Brussels: ELO. 51 p.
40. Farkas T. (2002): Kistérségek a vidékfejlesztésben. Doktori értekezés. Pécs: Pécsi Tudományegyetem – Közgazdaságtudományi Kar. 158 p. (108-111 p.)
41. Fehér A. (2004): A vidékfejlesztéssel kapcsolatos fogalmi rendszer értelmezési és adaptációs kérdései – a magyar szabályozások szakmai megalapozása. 355-379. p. In: *EU-tanulmányok V.* Budapest: Nemzeti Fejlesztési Hivatal, 417 p.
42. Fehér I. (2003): Integrált vidékfejlesztés Európában. *Őstermelő*, (3) 68-76. p.
43. Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium (2003): Humán erőforrás-fejlesztési Operatív Program, Program-kiegészítő Dokumentum. Budapest 118 p.
44. Forgács Cs. (2003): A mezőgazdaság helye és szerepe a vidékfejlesztésben. *Gazdálkodás*, XLVII (4) 70-81. p. (72. p.)
45. Földművelésügyi Minisztérium (1997 a): Agrárprogram – vidékfejlesztés. (Nemzeti Agrárprogram). Budapest. 17-18. p.
46. Földművelésügyi Minisztérium (1997 b): Vidékfejlesztés. [Budapest: FM.] Agrárprogram: Szakmai Füzetek (13) 33 p.

47. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (2004 a): Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program (AVOP). Budapest 171 p. (38. p.)
48. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (2004 b): Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Program Program-kiegészítő Dokumentum 2004-2006. Budapest 187 p.
49. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (2004 c): Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garancia Részleg intézkedéseire. Budapest: FVM. 223 p. (17. p.)
50. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (2005): Felzárkózó vidék. Helyzetelemzés. Budapest 168 p. (13-14 p.)
51. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium (2004 d): LEADER-típusú Kísérleti Vidékfejlesztési Program Magyarországon (2001-2004). 1 p. <http://www.fvm.hu>
52. Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2003): Gazdasági Versenyképesség Operatív Program, Program-kiegészítő Dokumentum. 2004-2006. Budapest 117 p.
53. G. Fekete É. (1998) Bevezetés az alulról vezérelt (bottom up) vidékfejlesztés elméletébe és módszertanába. Szolnok: Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola. 76 p.
54. Halmai P. (2002): Az Európai Unió agrárrendszere. Második kiadás. Budapest: Budapesti Agrárkamara és Mezőgazda Kiadó. 345 p. (182. p.)
55. Horváth Gy. (2003): Regionális támogatások az Európai Unióban. Budapest: Osiris Kiadó. 347 p.
56. Jávorka K. (1997): Magyarország Vidékfejlesztési Programja (MVP) Konceptió. Budapest: VÁTI Kht. (8. p.)
57. Kostov P. – Lingard J. (2001): Integrated rural development – Do we need a new approach? Ancona, 73rd Seminar of the European Association of Agricultural Economists 28-30 JUNE 2001 17 p. (12-13 p.)
58. Kovács I. (2000): LEADER, a new social order, and the Central and East-European Countries. *Sociologia Ruralis* 40 (2) 181-190. p.
59. Kovács D. – Majoros E. (1998): Terület- és vidékfejlesztési kérdések az Európai Unióban. Szolnok: Kereskedelmi és Gazdasági Főiskola. 161 p.
60. Kovács T. (2000): Vidék, vidékfejlesztés, vidékpolitika. *Gazdálkodás*, XLIV (3) 11-20 p. (19. p.)
61. Kovács T. (2003): Vidékfejlesztési politika. Budapest-Pécs: Dialóg Campus. 284 p. (78. p.)
62. Kölcsei T. (2004): Vidékfejlesztési kilátások az EU-ban (2007-2013). *Gazdálkodás*, XLVIII (2) 75-77 p.

63. Kulcsár L. (1998 a): Vidékfejlesztés és vidékpolitika Magyarországon. *Falu*, XIII. (2) 5-15 p.
64. Kulcsár L. (1998 b): Falvaink fejlesztési stratégiái az EU csatlakozás tükrében. 25-33 p. In: Magyarország az ezredfordulón. A falu- és vidékfejlesztés stratégiai kérdései. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, Agrártudományok Osztálya. 73 p.
65. Kulcsár L. – Kozári J. (1998): A vidékfejlesztés új stratégiája Magyarországon. *Gazdálkodás*, XLII (4) 11-12. p.
66. LEADER European Observatory (1997): „Towards a new rural development Initiatives: 800 leaders give their views”. European synthesis of contributions. Brussels 51 p.
67. LEADER+ Mid-Term Evaluation of Community Initiative Programme in Scotland (2003) Glasgow 67 p.
68. LEADER+ Mid-term Evaluation of Leader+ Community Initiative Programme in Northern-Ireland (2003) Belfast 217 p.
69. LEADER+ Mid-Term Evaluation of the Community Initiative in Wales (2003) Glasgow 122 p.
70. LEADER+ Mid-term Evaluation of Leader+ Community Initiative Programme in England (2003) 89 p.
71. Lenygel I. (2003): Verseny és területi fejlődés. Szeged JATEPress 379 p. (167-168 p.)
72. Madarász I. (1998): A vidék- és területfejlesztés szociológiai alapjai. Gödöllő: SZIE. 116-121. p.
73. Madarász I. (2000 a): Térségfejlesztési ismeretek felsőfokon I. *Gazdálkodás*, XLIV (5)
74. Madarász I. (2000 b): Hogyan készítsünk vidékfejlesztési programot? Budapest: Agroinform. 194 p. (36. p.)
75. Madarász I. (2000 c): A vidékfejlesztés néhány közgazdaságtani vonatkozása. *A Falu*, XV (1) 15-25. p.
76. Magyar T. (2003): A vidékfejlesztés helyzete és kilátásai az AGENDA 2000 félidejekor. *Gazdálkodás*, XLVII (2) 5-15 p.
77. Nambu, R. – Ishibashi, Y (2002): Effective approaches for Rural Development. In: Fehér A. (2005): A vidékgazdaság és a mezőgazdaság. Budapest: Agroinform. 336 p.
78. Nemes Nagy J. (1997): Régiók, regionalizmus. *Educatio* (3) 407-423. p.
79. Nemzeti Területfejlesztési Hivatal (2003): Regionális Fejlesztési Operatív Program, Program-kiegészítő Dokumentum. Budapest 140 p.
80. Osti G. (2000): LEADER and Partnerships: The Case of Italy. *Sociologia Ruralis* 40 (2) 172-181. p.

81. Öcsödi Gy. (1997): Mezőgazdaság és vidékfejlesztés. 13-18. p. In: Kovács T. (Szerk.): *A fenntartható mezőgazdaságtól a vidékfejlesztésig*. IV. Falukonferencia, Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, 500 p.
82. Planting seeds for rural futures - building a policy that can deliver our ambitions (2003). Conclusions of Second European Conference on Rural Development in Salzburg. 21 November. MEMO/03/236
83. Ploeg V. et al. (2000): Rural Development: From Practices and Policies towards Theory. *Sociologia Ruralis*, 40 (4) 76 p.
84. Póla P. – Molnár T. (2001): A vidékfejlesztés és a vidékpolitika jelentősége az Európai Unióban és Magyarországon. 309-327. p. In: Évkönyv. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola 389 p. (311. p.)
85. Popp J. (2004): Az EU Közös Agrárpolitikájának elmélete és nemzetközi mozgástere. Budapest: Európai Agrárpolitikai Kft. 320 p.
86. Popp J. - Potori N. - Udovecz G. (2004): A Közös Agrárpolitika alkalmazása Magyarországon. [Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.] 162. p. [Agrárgazdasági Tanulmányok (5)]
87. Ray C. (2000): The EU LEADER programme: rural development laboratory. *Sociologia Ruralis* 40 (2) 163-172 p.
88. Remmers G. A. (1996): Hitting a Moving Target: Endogenous Development in Marginal European Areas, London: International Institute for Environment and Development, 1996. 4 p.
89. Sarris A.H. – Doucha T. – E. Mathijs (1999): Agricultural Restructuring in Central and Eastern Europe: Implications for Competitiveness and Rural Development. *European Review of Agricultural Economics* 26 (3) 305-329 p.
90. Sarudi Cs. (1997): Vidékfejlesztés Magyarországon és az Európai Unióban. *A Falu*, XII (2) 19-27 p.
91. Shaffer R. (1989): Community Economics. Iowa: Iowa State University Press, Ames IA. 76. p.
92. Shucksmith M. (2000): Endogenous development, social capital and social inclusion: perspectives from LEADER in UK. *Sociologia Ruralis* 40 (2) 208-219. p.
93. Süli-Zakar I. (1998): Területfejlesztés – vidékpolitika. *A Falu*, XIII (3) 65-70. p.
94. Szörényiné Kukorelli Irén: Vidékkutatás előzményekkel és tényekkel. *Tér és társadalom* XV (2) 71-85 p.
95. A Tanács 1999. június 21-i 1260/1999 EK Rendelete a Strukturális Alapokra vonatkozó általános rendelkezésekről.

96. A Tanács 1257/1999 EK Rendelet az Európai Mezőgazdasági Orientáció és Garancia Alapból nyújtandó vidékfejlesztési támogatásokról és bizonyos szabályok módosításáról.
97. A Tanács 2003. szeptember 29-i 1783/2003 EK Rendelete az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból (EMOGA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról szóló 1257/1999/EK rendelet módosításáról.
98. Tóth L. (1997): A régió-meghatározás és a területfejlesztés kapcsolatának elvi kérdései. 113-120. p In: *Regionális Agrárkutatói és Vidékfejlesztési Workshop*, Kompolt (114. p.)
99. VÁTI Kht. (1998): Országos Területfejlesztési Koncepció. Az Országgyűlés 35/1998 (III.20.) OGY Határozatának háttéranyaga. 1733-1740. p. *Magyar Közlöny* (22)
100. Velikovszky L. (2001): A Magyar agrárgazdaság EU integrációját meghatározó feltételek rendszere: Közös agrárpolitika vs keleti kibővítés? Doktori értekezés. Gödöllő: Szent István Egyetem. 124 p.
101. Warner R. (1999): A report on the European Union rural development policy. The LEADER programme – The rural Community Initiative. 66 p.
102. Weingarten et al (2004): The future of rural areas in the CEE new member states. Halle, Institut für Agrarentwicklung in Mittel- und Osteuropa 244 p. (209-210 p.)

M2. A KUTATÁSHOZ KÖZVETLENÜL ÉS KÖZVETETTEN KAPCSOLÓDÓ SAJÁT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

Tudományos kiadvány

Magyar nyelvű

1. Dorgai L. – Miskó K. (1999): A vidékfejlesztés finanszírozása az Európai Unióban. [Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.] 116. p. [Agrárgazdasági Tanulmányok (12)]
2. Dorgai L. (szerk.) (2004): A magyarországi birtokstruktúra, birtokrendezési stratégia megalapozása. [Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.] 199. p. [Agrárgazdasági Tanulmányok (6)]
3. Tóth E. (szerk.) (2000): A mezőgazdasági foglalkoztatás alternatív lehetőségei. [Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.] 140. p. [Agrárgazdasági Tanulmányok (13)]
4. Tóth E. (szerk.) (2001): Az agrárfoglalkoztatás jellemzői, különös tekintettel a nők munkaerő - piaci helyzetére (1990 - 2000). [Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.] 94. p. [Agrárgazdasági Tanulmányok (2)]
5. Tóth E. (szerk.) (2002): Az agrárgazdaság átalakuló szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel az EU-csatlakozásra. [Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.] 116. p. [Agrárgazdasági Tanulmányok (4)]
6. Hamza E. – Miskó K. (2005): Az agrár- és vidékfejlesztés szociális kérdései. Integrációs és Fejlesztéspolitikai Munkacsoport. Agrár- és Vidékfejlesztési Témacsoportja. Budapest 48 p.

Idegen nyelvű

7. Dorgai L. – Miskó K. (2000): Financing of rural development in the European Union. 31-34. p. In: Research and Information Institute for Agriculture: *Studies in Agricultural Economics (93)* Budapest: Research and Information Institute for Agriculture 93. p.
8. Miskó K. (2002): Rural development program in the European Union. 49 – 59 p. In: Research and Information Institute for Agriculture: *Studies in Agricultural Economics (98)* Budapest: Research and Information Institute for Agriculture 72. p.
9. Tóth E. (szerk.) (2001): Alternative possibilities in agricultural employment. 85 – 90. p. In: Research and Information Institute for Agriculture: *Studies in Agricultural Economics (95)* Budapest: Research and Information Institute for Agriculture 101 p.
10. Tóth E. (szerk.) (2001): Agricultural employment, with particular regard to the situation of the women's labour market (1990 - 2000). 19-27. p. In: Research and Information Institute for Agriculture: *Studies in*

Agricultural Economics (97) Budapest: Research and Information Institute for Agriculture 57 p.

Tudományos folyóirat

11. Dorgai L. - Miskó K. (1999): Az Európai Unió új vidékfejlesztési politikája. In: A FALU, 14 (3) 61 – 71. p.

Tudományos konferencia kiadványok

Magyar nyelvű

12. Miskó K. – Székely E. (2000): Közösségi Kezdeményezések a vidék fejlesztéséért – Uniós tapasztalatok. 361 – 368. p. In: Kovács T. (szerk.): *V. Falukonferencia - Integrált vidékfejlesztés*. Pécs: MTA Regionális Kutatások központja 532 p.
13. Miskó K. (2001): A vidéki térségeken belüli együttműködés megjelenése a LEADER programban. 121 – 130. p. In: Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar: *Vision-2000 III. A kooperáció, a koordináció és az integráció szerepe és lehetőségei az agrár és a vidéki gazdaságban*. 1. kötet Gödöllő: SZIE. 325 p.
14. Miskó K. (2003): A LEADER program a vidékfejlesztés eszköztárában. 162. p. In: Debreceni Egyetem. Agrártudományi Centrum. Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar: *Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés*. Debrecen: Debreceni Egyetem 387 p.
15. Miskó K. (2003): Sikeres vidékfejlesztési modell. 153 – 156. In: Doktoranduszok Országos Szövetsége: Tavaszi Szél Konferencia. Sopron: Doktoranduszok Országos Szövetsége.

Idegen nyelvű

16. Miskó K. (2001): Financing of rural development by the LEADER Community Initiatives. 153 – 160. p. In: Miskolci Egyetem: *3rd International Conference of Ph.D Students*. Miskolc: Miskolci Egyetem 463 p.
17. Miskó K (2001): The rural development and the LEADER Community Initiatives. 242 – 248. p. In: Szent István University Gödöllő Faculty of Economic- and Social Sciences Marketing Institute: *1st International Conference for Young Researchers*. Gödöllő: SZIE. 424 p.
18. Miskó K. (2003): The possibilities of rural development in Hungary. 115 – 120. p. In: University of Miskolc: *4th International Conference of PhD Students*. Miskolc University of Miskolc 388 p.

Kutatási jelentés (Magyar nyelvű)

19. Dorgai L. (szerk.) (2000): Területi folyamatok a mezőgazdaságban 1990-1998 között.
20. Budapest Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.

21. Dorgai L. (szerk.) (2000): A magyar agrár- és vidékfejlesztési támogatások regionális eloszlásának vizsgálata, a regionális egyenlőtlenségek csökkentésének lehetőségei. Budapest Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Területfejlesztési Főosztály.
22. Dorgai L. (szerk.) (2004): A termelői csoportok létrehozásának indítékai, működésük főbb területei és fejlesztési irányai az EU csatlakozás tükrében. FVM FM Hivatalok Főosztály 144. p.
23. Dorgai L. (szerk.) (2004): Az Országos Területfejlesztési Koncepció (OTK) értékelése és a további célkitűzések megvalósítása. VÁTI 156. p.
24. Dorgai L. – Miskó K. (2000): Életképes gazdaságok - fejlesztési lehetőségek, esélyek és veszélyek. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium 74. p.
25. Dorgai L. (szerk.) (2004): Területi folyamatok a mezőgazdaságban – a mezőgazdasági beruházások és a vidékfejlesztési célelőirányzat felhasználása. Háttéranyag az Országos Területfejlesztési Koncepció (OTK) felülvizsgálatához. VÁTI Kht. 156. p.
26. Miskó K. – Székely E. – Tóth E. (szerk.) (2001): A mezőgazdaság átalakuló és lehetséges szerepe a vidéki foglalkoztatásban, különös tekintettel a gazdálkodási formák változására. KF-7/9 számú, pályázati téma kutatási zárójelentése. 29. p.
27. Tóth E. (szerk.) (2000): Az alternatív jövedelemforrások lehetősége a vidékfejlesztés keretében. (T-27/9/00 számú téma kutatási zárójelentése). Budapest Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.
28. Tóth E. (szerk.) (2000): Az agrárágazat szerepe a vidéki foglalkoztatás fejlesztésében és a térségi különbségek mérséklésében. 2000. Budapest Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Humánpolitikai Főosztály.
29. Tóth E. (2004): A hazai és az Európai földpiac jellemzőinek feltárása és javaslat a rendszeres földpiaci információs rendszer kidolgozására. Agrárgazdasági Kutató Intézet 121. p.
30. Tóth E. (szerk.) (2004): Helyzetelemzés, II. Nemzeti Fejlesztési Terv „Felzárkózó Vidék” - agrár szerkezetváltás (1993-2003) FVM Fejlesztési Főosztály 88. p.

Egyéb publikációk

31. Dorgai L. - Miskó K. (1999): Vidékfejlesztés az Európai Unióban. Gazdaság és Jog 7 (7-8) 39 – 41. p.
32. Miskó K. (2000): Az Európai Unió vidékfejlesztési politikájának változása és a LEADER program. 63-66. p. In: Úton a közös Európába. A magyar vidék úton Európába konferencia kiadványa. Budapest 183 p.

M3. TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. A LEADER program főbb jellemzői az egyes programozási időszakokban.....	44
2. A Strukturális Alapok forrásának megoszlása a 2000-2006 közötti programozási időszakban.....	53
3. Vidékfejlesztési programok az Európai Unióban (EU-15), 2000-2006.	56
4. Az EMOGA forrásainak megoszlása a főbb vidékfejlesztési intézkedések között, 2000-2006.....	57
5. Az új tagországok (EU-10) vidékfejlesztési támogatása, 2004-2006	59
6. A vidék fejlődésére közvetlenül ható HEFOP és ROP intézkedések Uniós forrásai, 2004-2006.....	64
7. A Közösségi Kezdeményezésű programok forrásai az 1989-1993 közötti programozási időszakban.....	71
8. A LEADER I forrása és a támogatott csoportok száma tagállamonként, 1991-1993	73
9. A LEADER I megvalósulásának fizikai indikátorai.....	74
10. A LEADER I becsült foglalkoztatási hatása intézkedésenként	75
11. A Közösségi Kezdeményezésű programok forrásai az 1994-1999 közötti programozási időszakban.....	79
12. A helyi akció csoportok és Egyéb Közösségek (CBs) száma tagországonként, LEADER II.....	81
13. A Strukturális Alapok és a Közösségi Kezdeményezések forrásai az egyes programozási időszakokban.....	85
14. A Közösségi Kezdeményezésű programok forrásai a 2000-2006 közötti programozási időszakban.....	88
15. Vidékfejlesztési támogatásokból* a LEADER+ aránya tagországonként, 2000 - 2006	92
16. A kísérleti LEADER programban támogatott csoportok regionális megoszlása, 2001-2003	107
17. Vidékfejlesztési tengelyek és intézkedések az Európai Unióban (2007-2013)	123
18. A 2004-2006 közötti időszakban a vidékfejlesztési intézkedések forrásainak megoszlása az egyes tengelyeknek megfelelően Magyarországon.....	125
19. LEADER források a jelenlegi és a 2007-2013 közötti programozási időszakban.....	129

M4. ÁBRÁK JEGYZÉKE

1. A különböző politikák befolyása a terület- és vidékfejlesztésre	25
2. A LEADER és az egyéb Közösségi Kezdeményezések forrása az egyes programozási időszakokban	43
3. A célterületi támogatások megoszlása a 2000-2006 közötti programozási időszakban	54
4. A vidékfejlesztési intézkedések csoportosítása, 2000 – 2006.....	58
5. A LEADER II összes költségének megoszlása tagországokként, 1994-1999	80
6. A LEADER II forrásainak megoszlása az intézkedések között.....	82
7. A LEADER projektek csoportosítása tevékenységenként	83
8. LEADER+ összes költségének megoszlása tevékenységenként 2000-2006.....	89
9. A LEADER+ összes költségének megoszlása tagországokként, 2000-2006.....	90
10. A LEADER+ aránya a vidékfejlesztési támogatásokon belül, 2000-2006.....	91

M5. MELLÉKLETEK JEGYZÉKE

1. A mezőgazdaság szerepének néhány mutatója (1990-2003)	159
2. A mezőgazdaság szerepének néhány mutatója (1990-2003)	160
3. A célterületi támogatások megoszlása a 2000-2006 közötti programozási időszakban	161
4. A vidékfejlesztési források alakulása a pénzügyi keretterv szerint ..	161
5. Az Európai Unió 10 új tagországa számára jutott vidékfejlesztési támogatás a Garancia Részlegből, 2000-2006	163
6. A LEADER II összes költségének megoszlása tagországonként, 1994-1999	164
7. A LEADER II forrásainak megoszlása az intézkedések között.....	164
8. A LEADER keretében támogatott projektek tipizálása	165
9. LEADER+ összes költségének megoszlása tevékenységenként 2000-2006.....	178
10. A LEADER+ összes költségének országokénti és tevékenységenkénti megoszlása.....	178
11. A LEADER+ programban elfogadott nemzeti vagy regionális programok száma tagállamonként, 2000-2006	179
12. A LEADER+ összes költségének megoszlása tagországonként, 2000-2006.....	180
13. Az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból a vidékfejlesztésre fordított támogatások megoszlása, EU-15 2000-2006.....	181

1. melléklet

A mezőgazdaság szerepének néhány mutatója (1990-2003)

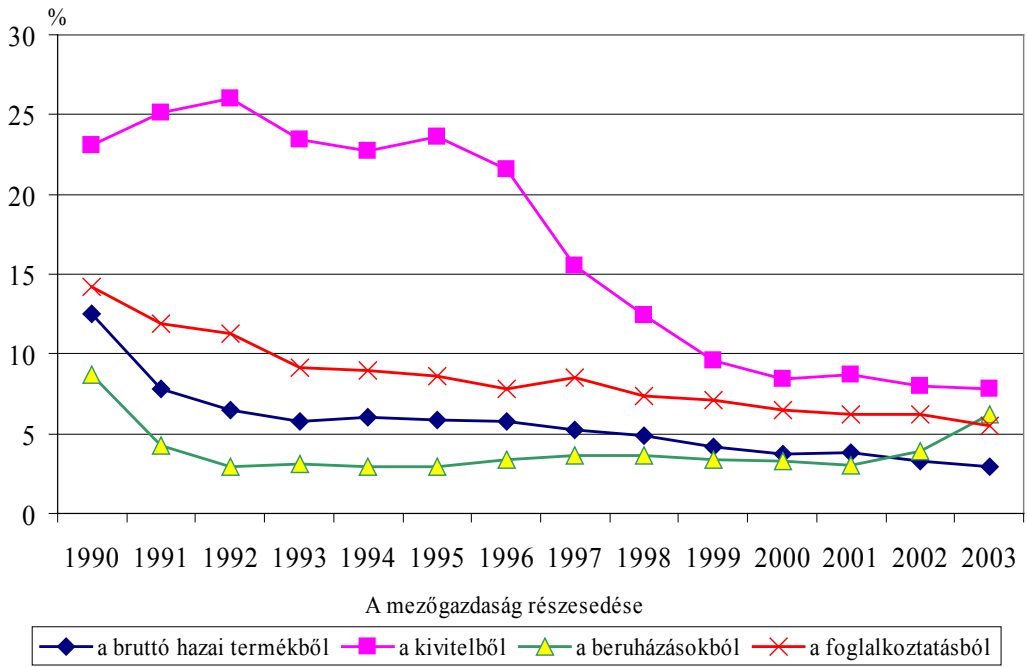
Év	A mezőgazdaság részesedése (%)			
	bruttó hazai termékből	kivitelből *	beruházásokból **	foglalkoztatásból
1990	12,5	23,1	8,7	14,2
1991	7,8	25,1	4,3	11,9
1992	6,5	26,0	2,9	11,3
1993	5,8	23,4	3,1	9,1
1994	6,0	22,7	2,9	9,0
1995	5,9	23,6	2,9	8,6
1996	5,8	21,6	3,4	7,8
1997	5,2	15,5	3,6	8,5
1998	4,9	12,4	3,6	7,4
1999	4,2	9,6	3,4	7,1
2000	3,7	8,4	3,3	6,5
2001	3,8	8,7	3,0	6,2
2002	3,3	8,0	3,9	6,2
2003	2,9	7,8	6,2	5,5

*Az élelmiszeriparral együtt. **A mezőgazdasági számlarendszer alapján 1998-tól az egyéni gazdaságok fejlesztéseivel kiegészülő beruházások aránya: 1998: 5,5%; 1999: 5,2%; 2000: 5,0%; 2001: 6,2%; 2002: 6,3%.

Forrás: Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv KSH 1997, 1998; 2003, Mezőgazdasági termelés 2004, KSH 2005.

2. melléklet

A mezőgazdaság szerepének néhány mutatója (1990-2003)

Forrás: A KSH adatai alapján saját szerkesztés

3. melléklet

A célterületi támogatások megoszlása a 2000-2006 közötti programozási időszakban

Megnevezés	Célterületi támogatás	
	milliárd euró	%
1. cél támogatása	135,90	74,5
2. cél támogatása	22,50	12,3
3. cél támogatása	24,05	13,2
Összesen	194,15	100,0

Forrás: European Commission (1999 b): Directorate General of Agriculture Newsletter 11 March

4. melléklet

A vidékfejlesztési források alakulása a pénzügyi keretterv szerint

Megnevezés	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007-2013
Vidékfejlesztési források (millió €)*									
Összesen	10544	11759	12235	12700	12825	12952	13077	13205	88753
Az összes forrásból (millió euró)									
Bulgária és Románia		863	1222	1591	1617	1645	1674	1705	10317
EU-25 ⁷¹	10544	10896	11013	11109	11208	11307	11403	11500	78436
EU-15	7738	7233	7233	7210	7186	7162	7139	7115	50278
EU-10	2806	3663	3780	3899	4022	4145	4264	4385	28158
A források változása, % (2006=100)									
EU-25	100	103	104	105	106	107	108	109	
EU-15	100	93	93	93	93	93	92	92	
EU-10	100	131	135	139	143	148	152	156	
A források megoszlása, %									
EU-25	100	100	100	100	100	100	100	100	100
EU-15	73,4	66,4	65,7	64,9	64,1	63,3	62,6	61,9	64,1
EU-10	26,6	33,6	34,3	35,1	35,9	36,7	37,4	38,1	35,9

* Megjegyzés: moduláció nélkül

Forrás: A Tanács Rendelete az Európai Vidékfejlesztési Mezőgazdasági Alapból (EVFMA) nyújtandó vidékfejlesztési támogatásról (tervezet), Brüsszel, 2004. 7. 14., COM(2004) 490 végleges

⁷¹ Nem tartalmazza a moduláció révén (a közvetlen kifizetések egy részének kötelező átcsoportosítása) várható forrásokat, ez a régi tagoknál 7033 millió €.

5. melléklet

Az Európai Unió 10 új tagországa számára jutatott vidékfejlesztési támogatás a Garancia Részlegből, 2000-2006

(millió euró)

Megnevezés	2004	2005	2006	2004-2006
Csehország	163,3	182,0	197,5	542,8
Észtország	45,3	50,4	54,8	150,5
Ciprus	22,5	25,1	27,2	74,8
Lettország	98,7	110,0	119,4	328,1
Litvánia	147,3	164,1	178,1	489,5
<i>Magyarország</i>	<i>181,2</i>	<i>201,9</i>	<i>219,2</i>	<i>602,3</i>
Málta	8,1	9,0	9,8	26,9
Lengyelország	862,4	961,0	1043,0	2866,4
Szlovénia	84,7	94,4	102,5	281,6
Szlovákia	119,5	133,1	144,5	397,1
EU-10	1733,0	1931,0	2096,0	5760,0

Forrás: http://www.europa.eu.int/comm/agriculture/rur/eval/index_en.htm

6. melléklet

A LEADER II összes költségének megoszlása tagországonként, 1994-1999

Megnevezés	Összes költség	EU rész		Egyéb közkiadás		Saját erő		Nemzeti/EU*
		Millió ECU	Millió ECU	%	Millió ECU	%	Millió ECU	
Írország	304,8	82	26,9	79,9	26,2	143,0	46,9	2,7
Görögország	712,4	161	22,6	129,7	18,2	421,7	59,2	3,4
Portugália	348,8	128	36,7	133,9	38,4	86,8	24,9	1,7
Spanyolország	1711,2	397	23,2	544,2	31,8	770,0	45,0	3,3
Olaszország	689,5	322	46,7	100,0	14,5	267,5	38,8	1,1
Finnország	100,7	28	27,8	16,8	16,7	55,9	55,5	2,6
Franciaország	650,3	225	34,6	223,7	34,4	201,6	31,0	1,9
Ausztria	84,4	27	32,0	39,7	47,0	17,7	21,0	2,1
Luxemburg	2,4	1	41,0	0,4	17,6	1,0	41,4	1,4
Németország	536,8	204	38,0	171,8	32,0	161,1	30,0	1,6
Dánia	44,1	10	22,7	29,2	66,2	4,9	11,1	3,4
Svédország	94,1	16	17,0	41,2	43,8	36,8	39,1	4,9
Egyesült Királyság	132,8	77	58,0	21,5	16,2	34,3	25,8	0,7
Belgium	53,5	10	18,7	18,7	35,0	24,8	46,3	4,3
Hollandia	39,5	12	30,4	14,9	37,8	12,6	31,8	2,3
Összesen	5089,8	1700	33,4	1430,2	28,1	1959,6	38,5	2,0

Forrás: Ex-post evaluation of the Community Initiatives LEADER II, Volume 1, European Commission adatai alapján saját számítások

*Egységnyi EU forrásra jutó nemzeti forrás.

7. melléklet

A LEADER II forrásainak megoszlása az intézkedések között

Intézkedések	Források megoszlása, %
Szaktudás, szakképzettség szerzése, ismeretszerzés	3,4
Vidéki innovatív programok	92,1
Nemzetek közötti együttműködés	3,6
Hálózatépítés	0,9
Összesen	100

Forrás: LEADER II ex post evaluation

8. melléklet

A LEADER keretében támogatott projektek tipizálása

A következőkben, a program keretében megvalósított projektek közül, az áttekintett mintegy 150 projekt az alábbi csoportokba sorolható:

- A) képzéssel, továbbképzéssel kapcsolatos projektek,**
- B) közösségfejlesztő projektek,**
- C) termelést, gazdálkodást segítő projektek,**
- D) falusi turizmust segítő projektek,**
- E) egyéb, értéket védő projektek.**

Az alábbiakban olyan projektek találhatók, amelyek a program támogatásával valósultak meg.

A) A képzéssel kapcsolatos projektek

- 1) Oktatási központ kialakítása. (Helyrehoztak elhanyagolt farmépületeket és bennük oktatási-továbbképzési központot működtetnek, egyiket például zenei ismeretek terjesztésére használják.)
- 2) Búvár eszközöket karbantartó tréning szervezése. (A búvárkodással kapcsolatos szolgáltatásokat, a felszerelések javítását ismertették és tanították workshop szerű program keretében.)
- 3) Információs technológiai és vállalkozás szimulációs központ kialakítása. (A résztvevők gyakorlatot szerezhettek az információs technológia világában és kipróbálhatták – szimulációs modell segítségével –, hogy egy elképzelt üzletet hogyan működtetnének.)
- 4) Élelmiszeripari képzési központ. (Az érdeklődők megismerkedhettek az élelmiszeripari vállalkozásokkal kapcsolatos minden fontos tudnivalóval, az ide vonatkozó szabályoktól kezdve az élelmiszerhigiéniai előírásokig.)
- 5) Hewlett-Packard tréning program. (A helyi fejlesztési irodák és a Hewlett-Packard számítástechnikai cég egy 8 hetes képzést indított tartós munkanélküliek és nők számára, és ezeket az embereket a cég alkalmazta is, mint folyamatszervezőket. Ez a képzés arra is jó példa, hogy a LEADER programba akár multinacionális vállalatok is bekapcsolhatók.)

- 6) Számítógépes képzés a falu vállalkozói számára. (Célirányos képzés, olyan vállalkozók számára, akik helyben, a faluban működtetnek vállalkozást, ahol egyébként a számítástechnikai szolgáltatások a fejlettebb világban is szegényesek.)
- 7) Számítástechnikai kurzusok. (Az információs társadalom új eredményei a falvakba nehezebben és lassabban jutnak el, ezek a képzési módok a hátrányok ledolgozásában segítenek.)
- 8) Képzési központ létrehozása, olyan fiataloknak, akik szakmai képesítés nélkül hagyták el a középiskolát. (A fiatalok egyéves képzésben vehettek részt és megismerkedhettek a szakács mesterséggel, kertészettel, tejiparral, ehhez kapcsolódva a sajt- és joghurtgyártással. A képzés a vállalkozói szellem elsajátításán alapszik.)
- 9) Egyéb szakmai képzési programok. (Olyan projektet támogatott a LEADER, amelyben a nagyarányú munkanélküliséggel sújtott területen élő emberek különböző, keresett szakmákat sajátíthattak el, például fenyőfa bútorok és fa ajándéktárgyak, így lámpák, órák készítését. Az előállított termékeket kiállításokon is bemutatták.)
- 10) Számítógépes helyiség kialakítása. (Egy felújított házban, mely egyben oktatási és információs központ is lett.)

B) Közösségfejlesztő projektek

- 1) Nők személyi fejlődését és közösségi beilleszkedését elősegítő program. (Csak nőkből álló csoportoknak.)
- 2) Általános közösségfejlesztési képzés és gyakorlatszerzés. (Például egy településen egyéves tanfolyamot szerveztek, ahol a közösségfejlesztés elméletét tanították, amit gyakorlati foglalkozásokkal is kiegészítettek. A közeli egyetem oktatói által vezetett tanfolyamon három közösségi szervezet munkatársai vettek részt, a programot sikeresen teljesítők az egyetemről oklevelet kaptak.)
- 3) Közösségi kapcsolatépítés. (A program során helyi információs rendszert hoztak létre, újság indításával együtt. Az érdeklődők kicserélhetik tapasztalataikat, tanácsot kérhetnek, információt cserélhetnek. A program ötlete egy önkormányzati képviselők számára szervezett 8 hetes közösségfejlesztő tréning során vetődött fel.)

- 4) Falun élők tudatformálása. (Elősegítendő, hogy a faluban élőkben tudatosodjon együttműködési készség, a tenni akarás, a helyi adottságok felismerése, mely elvezet helyi fejlesztési terv kidolgozásához.)
- 5) Helyi rádió indítása. (Az adó működtetésének célja, hogy erősítse az összetartozás érzését, a közösség tudatot, információt szolgáltatson a helyieknek a saját településükről és a távolabb történelekről egyaránt.)
- 6) Helyi újság indítása. (Az újságban elsősorban az aktuális uniós pályázati lehetőségeket és a régió fejlődését érintő információkat közlik.)
- 7) Iskolai közösségfejlesztési program. (Általános iskolában indították, hogy a gyerekek és szüleik jobban megismerjék régiójuk társadalmi-gazdasági helyzetét és fejlődési lehetőségeit.)
- 8) Közösségi vitorlás klub létrehozása. (A támogatásból közös használatra vásároltak kis vitorlás hajókat, különböző eszközöket, és a támogatásból fedezték öt fő képzését a „vitorlás szakmára”, akik ezt követően a közösség tagjait képezték.)
- 9) Sport és szabadidős központ kialakítása. (Közösségi tulajdonú és üzemeltetésű vállalkozás, ahol a helyieknek lehetőséget teremtettek sport és más szabadidős tevékenységek végzésére. A tradicionális terem- és szabadidős sportok széles skáláját kínálják, és emellett egészségközpontot is működtetnek.)
- 10) Közösségi irodák létrehozása és felszerelése. (Olyan irodák, melyeket a helyiek használhatnak bármilyen adminisztrációs tevékenység elvégzéséhez, így például fesztiválok, rendezvények lebonyolításához, helyi újság elkészítéséhez.)
- 11) Felkészítés helyi közösségi rádiók alapítására. (Tanfolyam, ahol a résztvevőket felkészítik arra, hogy hogyan kell egy helyi rádióállomást elindítani, és a közösségi programokon alapuló adást összeállítani, „kivitelezni”.)
- 12) Közösségi ház kialakítása. (Például egy olyan szigeten létesítettek közösségi házat, ahol a helyieknek nem volt semmilyen lehetőségük, hogy csoportosan összejöjjenek, találkozzanak. Az egyben információs központként is szolgáló közösségi házban kis termeket is kialakítottak, ahol különböző közös foglalkozásokat, találkozókat, közösségi eseményeket lehet tartani, illetve szervezni.)

- 13)Többfunkciós klub kialakítása. (A klub épületében kézműves kör beindítása, termékeinek értékesítése, idősek foglalkoztatása, szociális klub létrehozása. A LEADER a klub otthonául szolgáló épület felújításának költségeit fedezte.)
- 14)Közösségi csoportok vezetői számára tréningek szervezése. (A „helyi történelem” megismertetése és közösségfejlesztés. A LEADER a trénerok tiszteletdíját, a résztvevők elhelyezésének és ellátásának költségeit fedezte.)
- 15)Általános közösségfejlesztési tréningek. (A LEADER a trénerok tiszteletdíját, és a résztvevők ellátásának és elhelyezésének költségeit fedezte.)
- 16)A gazdaságok és a gazdák szociális és gazdasági helyzetének felmérése. (A cél ugyan a „helyi farmervilág” feltérképezése volt, de a vizsgálat egyben farmlátogatást is jelentett).
- 17)Rendezvények, fesztiválok, versenyek szervezése. (Elsősorban olyan rendezvényekről van szó, melyek a helyi, vidéki társadalomról szólnak, nemcsak helyieknek.)
- 18)Gyerekeknek filmkészítési lehetőség. (Például a „Fiatal Ír Filmkészítők” szervezete a LEADER segítségével 8-18 év közötti fiataloknak adott lehetőséget, hogy elkészítsenek egy egész estét betöltő játékfilmet, melyet később külföldi televíziók is bemutattak. Ez volt az első olyan jellegű kezdeményezés, hogy gyerekek készítenek filmet gyerekeknek.)
- 19)Fesztiválok, vitorlásversenyek szervezése. (Elsősorban azzal a céllal, hogy felelevenítsék a tradicionális falusi, közösségi eseményeket.)
- 20)Környezetvédelmi versenyek (vetélkedők) rendezése. (A LEADER a verseny megrendezésének költségeit és a díjak költségeit fedezte.)
- 21)Helyi hagyományokhoz kötődő fesztiválok szervezése. (Cél a már feledésbe merült helyi hagyományok felelevenítése, és ezen keresztül a közösségi élet színesítése. Az idegenforgalmat is fellendítő fesztiválokon szabadidős- és kulturális programok egyaránt teret kaptak.)
- 22)Népi játékokon alapuló sportesemények szervezése. (Egy település tavaszoként újra megrendezi a térségre korábban jellemző népi

játékokon alapuló, a helyi közösség összekovácsolását segítő sporteseményt, amelynek egyébként idegenforgalmi vonzereje is lett.)

- 23) Hagyományok felelevenítése. (Például lovasverseny és ezzel egybekötött termékbemutató, népi játékok felélesztése, ehhez kapcsolódva videofilm készítése a településről.)
- 24) Hagyományörzés. (Egyik esetben például iskolások színdarabokban eljátszották a falu és régió történelmének egy-egy részletét, az előadás helyszíne egy veszélyeztetett, ezért megmentésre váró folyó partja. A LEADER a szervezési költségeket fedezte.)
- 25) Egyéb kulturális tevékenységek támogatása és kulturális „termékek” elkészítése. (Olyan tevékenységek, melyek falusi hagyományokhoz kötődnek.)
- 26) Kompátkelési lehetőség kialakítása. (Írország és egy szigete között létesült kapcsolat, ezzel a sziget elzártságát enyhítették. A LEADER a technikai eszközök, illetve feltételek költségeit fedezte.)
- 27) Nyelviskola létrehozása. (A LEADER fedezte az iskolának otthont adó épület felújítását, a tantermek, hálósobák és a szabadidő eltöltését szolgáló létesítmények kialakításának költségét).
- 28) Óvoda és iskola-előkészítő kialakítása. (Konkrét példa: olyan közösségi szolgáltatás meghonosítása, ami eddig nem volt a településen. Magában foglalta egy használaton kívüli ház átalakítását, és a létesítményt működtetőök szakmai képzését is.)
- 29) Vándorló zeneiskola. (Ez az iskola felnőttek és gyerekek számára egyaránt rendelkezésre áll, és olyan tradicionális hangszereket kölcsönöznek, sőt azon oktatnak is, amelyekhez a falusi emberek máshonnan nem tudnak hozzájutni.)

C) Termelést, gazdálkodást segítő projektek

- 1) Fűztermesztés és kosárfonás. (A támogatást egy fűzfavesszőt termesztő, és kosárfonó vállalkozó kapta, aki nemcsak saját használatra állít elő vesszőt, hanem azokat – feldolgozásra előkészítve – értékesíti is. A támogatásból készült a vesszők előkészítésére alkalmas épület és szárítóberendezés.)

- 2) Termékfejlesztés. (A projekt keretében a helyi termelők, szállítók és étterem tulajdonosok ültek össze, hogy rávilágítsanak, hogyan lehetne a helyi termékek „színvonalát” növelni).
- 3) Helyi (egyedi) termékek piacra-jutásának elősegítés. (Helyi kisvállalkozások termékeinek – speciális kolbász, kecskesajt, házi sütésű termékek, cukrásztermékek és különleges pácolású sonkák – távolabbi piacokra történő eljuttatásának támogatása.)
- 4) „Parfümgyár” és növénycentrum létrehozása. (Olyan üzem létesült, melyben különböző parfümöket, fürdőolajakat és borotválkozásnál használt arcvizeket állítanak elő, melyeket az Ír piacokon értékesítenek. A projektalapítók létrehoztak egy olyan –alapanyagot is termelő – botanikus kertet, ahol számos mediterrán és sarkvidéki növény megtalálható, és ahol grafikus illusztrációk segítik a tájékozódást és ismeretszerzést.)
- 5) Biotésztá- és metélt készítése. (A helyi farmon előállított bio alapanyag feldolgozására.)
- 6) Sárganárcisz gumó termesztése. (A projekt arra kapott támogatást, hogy nárcisz hagymákat termesszenek, és azokat kiszerezjék exportképes, az USA piacra szánt terméké. A program 1995-ben 6 hektár területen indult, két év után 50 hektár a hasznosított terület, de a feldolgozó üzemnek számos további beszállítója is van.)
- 7) Tulipán hagymák termesztése. (A gumókat nemzetközi piacokon értékesítik, a LEADER a szükséges eszközök beszerzését fedezte.)
- 8) Házi sajtelőállítás. (Magában foglalta a „sajtkészítés mesterségének” kitanulását és a családi gazdaságban történő sajt készítést.)
- 9) Fagyasztott burgonya és burgonyából készült termékek előállításának támogatása. (A konkrét esetben a projekt kezdeményező a szóban forgó termékekből a helyi piac kínálatában hiányt tapasztalt, ötlete ebből származott.)
- 10) Élelmiszert előállító vállalkozás indítása. (Dzsemeket, savanyúságokat és helyi specialitásokat állítanak elő, nemcsak helyi, hanem országos piacra is.)
- 11) Alternatív mezőgazdasági tevékenységek indítása kis farmokon. (Például Eukaliptusz, Ozothamnus és levél dísznövények termesztése.)

- 12) Angol nyelvi képzés (Írországban) a kontinentális Európából érkezett látogatóknak. (A nyelvi képzést a helyi tradíciók ismertetésével egybekötik.)
- 13) Füstölt lazacot előállító vállalkozás kapacitásának fejlesztése.
- 14) Kisméretű kőházak és kerti díszek előállítására szakosodott vállalkozás beindítása. (Hotelek, dísznövény boltok és kertépítők számára szökőkutakat, vízeséseket, kis kőházakat gyártanak. A projektet a LEADER azért támogatta, mert munkahelyeket teremtett és a vállalkozás létező „piaci űr” betöltését célozta meg.)
- 15) Agyagpipa készítő műhely helyreállítása. (Régi üzem helyreállítása, újjáépítése és üzemeltetése, mely úgy nyitott a látogatók előtt, hogy a gyakorlatban bemutatja a mesterséget.)
- 16) Áfonya termesztő üzem (farm) alapítása. (Olyan gazdaságot alapítottak, ahol az érdeklődők is megismerkedhetnek az áfonya termesztésével, akár azzal a szándékkal, hogy áfonyatermesztő szövetkezést hozzanak létre.)
- 17) Nyitott gazdaság (farm) létrehozása. (Egy 1954 óta működő tejgazdaság jövedelmét diverzifikálták a LEADER segítségével, azáltal, hogy a támogatásból múzeumot, tea klubot, játékteret és kis tavat hoztak létre a mezőgazdasági üzem területén, ahol látogatókat fogadnak és működés közben bemutatják a tejgazdaságot.)
- 18) "Ökológiai Farm" létrehozása. (A gazdaság a biotermelők számára kutatási, kísérletezési és továbbképzési lehetőséget nyújt. A farmon irodák, laboratóriumok, konferencia- és tréningtermek találhatóak, de szálláslehetőség is van a képzéseken résztvevők számára. A LEADER a költségek 54%-át fedezte, melyet főleg a laboratóriumok felszerelésére fordítottak.)
- 19) Gyógynövények termesztése és feldolgozása. (A feldolgozás olajok és szárított növények előállítására irányul. A LEADER támogatást új eszközök, gépek, desztillációs és szárító berendezések vásárlására, valamint száraz növények csomagolására alkalmas szalagsor beszerzésére fordították. A LEADER új gyógynövényfajták beszerzését és a minőségellenőrzés fejlesztésére szolgáló kísérletek teljes költségét is fedezte.)

- 20) „Osztriga-farm” létesítését segítő program. (A leendő "osztriga-tenyésztők" számára kéthetes széleskörű képzést – termelés, termelési gyakorlat, marketing – szerveztek, részben a LEADER költségén.)
- 21) Minőségjavítás és marketing. (Olyan összejövetelet szerveztek, ahol a termék minőségnövelésének, értékesítésének, marketingjének kérdése volt a középpontban. A program teljes költségének 37%-át fedezte a LEADER.)
- 22) Turisták által is látogatható sajtelőállító üzemek, gyógynövényt termelő, tejtermelő gazdaságok, halászati társaságok fejlesztése. (A vállalkozó rövid bemutatókat is tart a telepén. A program a berendezések, eszközök, gépek beszerzését és a belső átalakításokat támogatta.)
- 23) Házi készítésű befőttek, lekvárok hagyományos előállítás. (A támogatás eszközbeszerzésre irányult.)
- 24) Gyümölcs-aszalványok készítése. (A LEADER a hagyományos módon történő aszalás berendezéseinek beszerzését támogatta.)
- 25) Egzotikus gyümölcsök termesztése. (A támogatással olyan, a piacon keresett, nem tömegtermék gyümölcsök termesztését kezdték el, melyeket korábban azon az egyébként kiváló mikroklímájú helyen nem termesztettek.)
- 26) Gumók, virághagymák termesztése. (Egy farmon megkezdték az export piacokon is keresett virághagymák termesztését. A LEADER a gépek megvásárlását támogatta.)
- 27) „Alternatív” tejfeldolgozás. (Az új vásárlói igények kielégítésére)
- 28) Hagyományos sörfőzés. (Angol világos sör előállítás, a sörfőző berendezés megvásárlását támogatták.)
- 29) Alternatív és megújuló energiaforrások előállítása. (Például Salix fűz termesztése.)
- 30) A helyi gazdaság diverzifikálását szolgáló kisvállalkozások beindítása. (Szinte bármilyen területen, melyet életképesnek ítélnék és úgy gondolják, hogy segíti a helyi gazdaság „többlábbon állását”.)

- 31) Termékbemutatók és versenyek szervezése. (Ilyen esetekben a cél a helyi specifikumok megismertetése a fogyasztókkal, új termékek bevezetése a piacra. A bemutatót a termékek versenyével is egybekötik.)
- 32) A régióra jellemző ajándéktárgyak készítése. (A LEADER kézi munkával előállított, a térségre jellemző ajándéktárgyak készítését, a kézműves ipar kiterjesztését támogatta.)

D) A falusi turizmust segítő projektek

- 1) Sajátos népzenei árusító és népszerűsítő web oldal létrehozása. (A program azt a célt szolgálta, hogy a számítógépes világhálón megismertessék a népzenei anyag CD-n megvásárolható.)
- 2) A vidéki tömegközlekedés fejlesztése. (A támogatásból fedezték az igények felmérését, és két kísérleti vonal beindítását.)
- 3) Művészeti és kulturális központ. (A LEADER segítségével egy falusi gazdálkodó több mint 100 éves, jellegzetes házat helyreállították és berendezték modern művészeti és kulturális műhellyé, ahol a helyiek és a látogatók hagyományos táncokat, nyelvet, zenét, művészetet és ajándéktárgy-készítést tanulhatnak. A LEADER az épület helyreállításának a költségeit fedezte.)
- 4) Veterán autó-múzeum. (A projektet kezdeményező évek óta gyűjtötte a régi, veterán és a klasszikus autókat. A LEADER támogatást egy bemutató múzeum tanulmánytervének és üzleti tervének elkészítésére fordította.)
- 5) Tengeri horgászás bekapcsolása a falusi turizmusba. (A projekt keretében szálláshely céljából felújítottak három elhagyott házat, tengeri horgászásra alkalmas csónakokat vásároltak és tengerparti sétaútvonalakat alakítottak ki.)
- 6) Pihenőpark kialakítása. (Példa: 203 hektáros parkot alakítottak ki, ahol a látogatók élvezhetik a természet közelségét, a szép vidéki környezetet, a kulturális és régészeti látnivalókat.)
- 7) Kistavak idegenforgalmi hasznosítása. (Példa: egy kistérségben idegenforgalmi hasznosítás céljából „rendbe tettek” nyolc, már meglévő kistavat.)

- 8) Jelölt séta- és kerékpárutak kialakítása. (Több település összefogásával kialakítottak olyan sétáló- és kerékpárutakat, melyek szép környezetben vezetnek, érintik a helyi nevezetességeket, a szálláshelyeket és a vendéglőket. Több projekt arra is kapott támogatást, hogy a kiépített turistautak mentén szálláshelyeket, vagy éttermeket létesítsenek.)
- 9) Jelentős tájképi értékű területek turisztikai hasznosításának elősegítése. (Példa: Négy csoport összefogott a területükön elhelyezkedő egy csatornaszakasz természeti szépségeinek kiaknázására és turisztikai hasznosítására.)
- 10) Kulturális örökségek összegyűjtése. (Például összegyűjtötték, és kiállításon bemutatták a településről fellelhető információkat, régi tárgyi emlékeket és fényképeket, majd ezek alapján a falu múltját bemutató videó-filmet készítettek.)
- 11) Vadvilág múzeum. (Régi, elhagyott tradicionális épületet újíttottak fel a vadvilágot bemutató múzeum számára. A múzeumhoz ajándékbolt, kávézó, kötöttáru készítő műhely és házi készítésű termékeket értékesítő bolt is kapcsolódik.)
- 12) Hagyományos stílusú vitorlás-hajó vásárlás. (A vitorlással sétahajózást szerveznek turisták számára a régió partjai mentén.)
- 13) Régi stílusú új házak építése. (Példa: Írorszáiban 3 kelta stílusú házat építettek, melyek információs központként szolgálnak Internet csatlakozással. A központ célja az is, hogy európai és amerikai érdeklődőket tájékoztassa az Ír nyelvről és kultúráról.)
- 14) Régészeti feltárás. (Feltártak egy középkori erődöt és megteremtették a bemutatási lehetőséget látogatók számára.)
- 15) A vallás szellemiségének változását bemutató „park” kialakítása. (Példa: egy településen, ahol már az 5. században szerzetesek éltek olyan „kölabirintust” alakítottak ki, amelyen keresztül a látogató megismerheti az egyes korok szellemiségét.)
- 16) Fürdőhely infrastruktúrájának bővítése. (Például: a turizmust segítő autó parkolóhelyek kialakítása).
- 17) A turizmust segítő speciális jármű beszerzése. (Tengerparti településen üveg alsófalú csónakot vásároltak, mely a turisták számára lehetővé teszi, hogy megfigyeljék a víz alatti világot a tengeröböl túrák során.)

- 18) Turizmusteremtés. (Példa: olyan helyen, ahol korábban nem volt számottevő turizmus, alakítottak egy csoportot, mely fölmérte, hogy a terület milyen lehetőségekkel rendelkezik a turizmus szempontjából, majd 35 falut átfogó akcióttervet dolgoztak ki a turizmus fejlesztésére. A LEADER támogatta helyieknek a turizmushoz kapcsolódó szakképzését [például üzleti menedzsment ismeretek elsajátítását, a LEADER az előadók és résztvevők költségeit fedezte], a túraútvonalak kialakítását és megjelölését, továbbá a látnivalókat tartalmazó ismertető füzet nyomdai költségét.)
- 19) "Túrafesztiválok" rendezése. (Falusi túrákat népszerűsítő, évente ismétlődő „fesztiválok” rendezési költségeit fedezték.)
- 20) "Turista szolgáltató központ kialakítása". (Régi épületek, így kocsmák, boltok, postahivatalok rendbetétele, újjáépítése, felújítása, melyek információs pontként is szolgálnak.)
- 21) Utazási irodák közötti számítógépes szállásfoglalási rendszer kiépítése. (A szükséges számítógépek megvásárlásának költségeit a LEADER fedezte.)
- 22) A vidékre jellemző "tájházak" (country house) felújítása. (A LEADER a külső felújítási munkák költségeit fedezte.)
- 23) Szálláslehetőségek kialakítása, kemping helyek létrehozása, étkezési lehetőségek bővítése. (Elsősorban a túraútvonalak mentén, a LEADER a beruházások költségeinek egyharmadát fedezte.)
- 24) Kisvárosok és falvak épületeinek felújítása - építészeti örökségmegőrzés (A LEADER a hagyományos falukép megőrzése érdekében a külső homlokzatok felújításának költségeit fedezte).
- 25) Egészségügyi és fitness-centrum kialakítása. (Példa: régi szállodát átalakítottak, olyan módon, hogy az ne csak szállást nyújtson, hanem egészségügyi- és szépségápolási központként is működjön. A támogatást a szükséges gépek megvásárlására, illetve belső tervek berendezésére és felújítására kapták.)
- 26) "Turista Információs Központ" kialakítása. A központ felvállalta az adott területen:
- a) a helyi turizmus lehetőségeinek kiaknázását,
 - b) a turizmushoz kapcsolódó szolgáltatások fejlesztését (mind minőségben, mind kapacitásban),

- c) a helyi "turista termékek" felfedezését, fejlesztését (például: sportolási lehetőségek, mint lovaglás, hegymászás, hegyi kerékpározás, horgászat, hőlégballonozás, ejtőernyőzés lehetőségeinek jobb megteremtése) és értékesítésük elősegítését,
- d) az érdekeltek szakmai képzésének megszervezését.
(A LEADER a költségek 65%-át fedezte.)

27) Természetmúzeum kialakítása. (Példa: tizennyolcadik században épült vízimalmot felújítottak, melytől követően a természet értékeit bemutató múzeumként működik. A LEADER a belső munkálatok költségeit, a teljes költségek 32%-át fedezte. A múzeum egyébként helyi specialitások – ajándéktárgyak, sajtók, más élelmiszerek – boltjaként is működik.)

28) Turisztikai, tudományos és oktatási központ létrehozása. (Kiállítótermek berendezését, különböző eszközök beszerzését a LEADER finanszírozta, a támogatás elérte a teljes fejlesztési költség 30%-át.)

29) Touchy-feely garden és touchy-farm kialakítása. (Olyan gazdaság, ahol a látogatók megérinthetik a növényeket, megsimogathatják, esetleg megegethetik az állatokat, kalauzolás közben rövid ismertetést kapnak az ott látott növényekről és állatokról. Megismerhetik a termékfeldolgozások különböző folyamatait, a termelés eszközeit, épületeit.)

E) Egyéb, értéket védő projektek

- 1) Környezetvédelem. (Példa: 2000 hektáros terület megőrzése természetes állapotában pihentetési, kikapcsolódási, rekreációs céllal.)
- 2) Erdőtelepítés. (Közjóléti céllal, a LEADER a facsemeték és gépi munkák költségeit fedezte.)
- 3) Flóra- és faunavédelem, a természeti erőforrások védelme. (Például őshonos állatok élőhelyeinek, növénytakaságoknak a megvédése a helyi közösség összefogásával.)
- 4) „Újrahasznosítási” beruházások. (Szennyvizek hasznosítása, biomassza használata fűtésre, épületszigetelésre. A rendszer kiépítéséhez szükséges eszközök, anyagok beszerzésének költségeit fedezte a LEADER program.)
- 5) Napenergiával működő, melegvizet szolgáltató rendszer kiépítése. (A LEADER a szükséges eszközök beszerzését finanszírozta.)

- 6) Teraszos ültetvények hagyományos támfalainak újjáépítése (Példa: Mallorcán az úgynevezett „dry-stone” falak – hasonlóak mint Tokaj-hegyalján a teraszos szőlők támfalai és az úgynevezett kőbástyák – helyreállítása. A helyreállítás teljes költségének – szakemberek, építőanyag, eszközök – 35%-át a LEADER program fedezte.)
- 7) Biológiai szennyvíztisztítás. (Kistelepülés szennyvízkezelésére egyszerű, viszonylag olcsó megoldást találtak, nádist tettek alkalmassá arra, hogy a település természetes szennyvíztisztítójaként működjön.)
- 8) Papír újrahasznosítás: (A LEADER támogatásból papírzúzót, generátort, automatikus bálázó- és tömörítő rendszert vásároltak, hogy a településen fejlesszék a papír újrahasznosítását. A zúzott papírt állatok alá alomnak is használják.)
- 9) Sertés hígtrágya kezelés. (Biológiai trágyakezelés, melynek segítségével a keletkező hő is hasznosítható. A LEADER a rendszer megvalósításához szükséges eszközök beszerzését támogatta.)
- 10) Táj-rehabilitációs program. (Írország egyik szigetén a parti sáv homokdűnéi fokozott deflációs veszélybe kerültek amiatt, hogy a korábban a homokot építési célra bányászták és elhordták, egyébként a túlzott járműforgalom is megbolygatta az eredeti növénytakarót. A gazdálkodók és a helyi közösség vezetőinek összefogása eredményeként a veszélyeztetett dűnéket lekerítették arra az időre, amíg a „védelmi célú gyeptelepítést” elvégezték, és a növénytakaró megerősödött.)

9. melléklet

LEADER+ összes költségének megoszlása tevékenységenként, 2000-2006

Megnevezés	Összes költség, millió euró	Megoszlása, %
1. tevékenység: Integrált területi stratégiák	3 620,7	86,8
2. tevékenység: Területek közötti együttműködés	395,3	9,5
3. tevékenység: Hálózat kialakítása	68,2	1,6
Technikai segítségnyújtás	87,2	2,1
Összes költség	4 171,4	100,0

Forrás: Az EU Költségvetési Főosztályának (DG Budget) adatai alapján saját számítások 2004. évi költségvetési kimutatás alapján.

10. melléklet

A LEADER+ összes költségének országonkénti és tevékenységenkénti megoszlása

Megnevezés	Össze- sen millió €	tevékenység							
		1.		2.		3.		4.	
		millió €	%	millió €	%	millió €	%	millió €	%
Ausztria	164,4	154,5	94,0	5,7	3,4	1,6	1,0	2,6	1,6
Belgium	35,3	29,1	82,6	3,1	8,8	1,5	4,3	1,5	4,3
Dánia	62,6	55,6	88,9	4,8	7,6	1,0	1,6	1,2	1,9
Finnország	167,9	151,5	90,3	13,0	7,8	0,0	0,0	3,3	2,0
Francia	545,7	429,7	78,7	81,4	14,9	24,4	4,5	10,2	1,9
Németország	513,2	454,9	88,6	42,1	8,2	3,0	0,6	13,2	2,6
Görögország	368,7	346,1	93,9	11,9	3,2	2,4	0,7	8,2	2,2
Írország	110,0	97,6	88,7	9,9	9,0	1,3	1,2	1,3	1,2
Olaszország	490,4	406,7	82,9	55,8	11,4	10,9	2,2	17,0	3,5
Luxemburg	9,3	8,2	88,3	0,7	7,9	0,1	1,5	0,2	2,3
Hollandia	206,9	175,7	84,9	21,1	10,2	2,8	1,3	7,2	3,5
Portugália	271,6	238,1	87,7	18,5	6,8	5,7	2,1	9,3	3,4
Spanyolország	811,1	712,7	87,9	85,7	10,6	7,6	0,9	5,1	0,6
Svédország	147,8	134,3	90,8	9,5	6,4	1,6	1,1	2,5	1,7
Egyesült Királyság	266,7	226,1	84,8	32,0	12,0	4,3	1,6	4,3	1,6
Összesen	4171,4	3620,7	86,8	395,3	9,5	68,2	1,6	87,2	2,1

Forrás: Az EU Költségvetési Főosztályának (DG Budget) adatai alapján saját számítások

11. melléklet

A LEADER+ programban elfogadott nemzeti vagy regionális programok száma tagállamonként, 2000-2006

Tagállam	Nemzeti/regionális programok száma
Spanyolország	18
Franciaország	1
Hollandia	4
Olaszország	22
Németország	14
Dánia	1
Egyesült Királyság	4
Belgium	2
Luxemburg	1
Finnország	1
Svédország	1
Portugália	1
Görögország	1
Írország	1
Összesen	72

Forrás: <http://europa.eu.int/comm/agriculture>

12. melléklet

**A LEADER+ összes költségének megoszlása tagországoként,
2000-2006**

Megnevezés	Összes költség millió €	EU rész		Egyéb közkiadás		Saját erő		Nemzeti/ EU*
		millió €	%	millió €	%	millió €	%	
Ausztria	164,4	76,8	46,7	28,5	17,3	59,0	35,9	1,1
Belgium	35,3	16,2	45,9	16,2	45,9	2,9	8,2	1,2
Dánia	62,6	17,3	27,6	17,3	27,6	28,0	44,7	2,6
Finnország	167,9	56,4	33,6	56,4	33,6	55,1	32,8	2,0
Francia	545,7	272,8	50,0	241,8	44,3	31,0	5,7	1,0
Németország	513,2	262,9	51,2	162,5	31,7	87,8	17,1	1,0
Görögország	368,7	186,1	50,5	69,6	18,9	112,9	30,6	1,0
Írország	110,0	48,7	44,3	25,4	23,0	35,9	32,7	1,3
Olaszország	490,4	288,0	58,7	202,4	41,3	0	0	0,7
Luxemburg	9,3	2,1	23,0	6,3	67,8	0,9	9,2	3,4
Hollandia	206,9	83,9	40,5	66,9	32,4	56,1	27,1	1,5
Portugália	271,6	164,5	60,5	63,1	23,2	44,0	16,2	0,7
Spanyolország	811,1	505,7	62,3	305,4	37,7	0	0	0,6
Svédország	147,8	41,2	27,9	59,7	40,4	46,9	31,7	2,6
Egyesült Királyság	266,7	114,7	43,0	120,2	45,1	31,8	11,9	1,3
Összesen	4171,4	2137,3	51,2	1441,7	34,6	592,3	14,2	1,0

Forrás: Az EU Költségvetési Főosztályának (DG Budget) adatai alapján saját számítások 2004. évi költségvetési kimutatás alapján.

* Egységnyi EU forrásra jutó nemzeti támogatás.

13. melléklet

Az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból a vidékfejlesztésre fordított támogatások megoszlása, EU-15 2000-2006

Megnevezés	Vidékfejlesztési támogatások összesen	ebből:		
		Garancia részleg	Orientációs részleg	LEADER+ (Orientációs részleg)
	millió euró	aránya, %		
Ausztria	3325,0	96,5	1,2	2,3
Belgium	418,0	86,3	9,9	3,8
Dánia	365,8	95,4	0,0	4,6
Egyesült Királyság	2219,5	79,1	15,8	5,1
Finnország	2451,8	89,7	8,0	2,3
Franciaország	6707,0	85,9	10,1	4,0
Görögország	3436,6	28,9	65,8	5,3
Hollandia	509,9	81,8	2,0	16,3
Írország	2556,2	91,5	6,6	1,9
Luxemburg	93,1	97,7	0,0	2,3
Németország	9013,6	58,9	38,2	2,9
Olaszország	8231,3	60,3	36,2	3,5
Portugália	3795,8	40,0	55,8	4,3
Spanyolország	8999,1	38,7	55,8	5,5
Svédország	1282,3	88,1	8,7	3,2
Összesen	53405,0	63,4	32,6	3,9